

KKTC

YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ

FEN-EDEBİYAT FAKÜLTESİ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI

BURSA'NIN TARİHİ,GELENEK VE GÖRENEKLERİ

MEZUNİYET ÇALIŞMASI

ADI:HÜSEYİN KURU

NO: 980751

SINIF: 4-A

DANIŞMAN: BÜLENT YORULMAZ

2001

LEFKOŞA

İÇİNDEKİLER

Bursa'ya Genel Bir Bakış.....	1
Güzel sanatlar.....	2-3
Bursa'nın Folklor Bahçelerinden.....	4-7
Tamiyeler	8-10
Kılıç Kalkan Oyunu.....	11
Bursa Ve Çevresindeki Halk Kültürleri.....	12-18
Bursa Halk Raksları.....	19-22
Geçmişte Bursa'da Düğün Adetleri.....	23-29
Bursa Folklorunda İpekböcekçiliği.....	30-32
Bursa Mutfağından seçmeler.....	33-35
Tasavvuf Penceresinden Bursa'ya Genel Bir Bakış.....	36-40
Eski Şiirimiz Ve Bursa.....	41-42
Divan Ve Halk Edebiyatında Bursalı Şairlerden Seçmeler.....	42-47
Kuşbakışı Bir Görünüm: Edebiyatımızda Bursa,Bursa'da Edebiyat.....	47-49
Şiirlerde Bursa.....	49-62
Bursa'da Zaman.....	62-72
Muradiye.....	72-74
Bursa İçin.....	74-77
Bursa'da Bahar.....	77-79

ÖNSÖZ

Ahmet Hamdi Tanpınar, Beş Şehir isimli eserinde Bursa için “Şimdiye kadar gördüğüm şehirler içinde Bursa kadar muayyen bir devrin malı olan bir başkasını hatırlamıyorum.Fetihten 1453 senesine kadar geçen 130 sene, sade baştan başa ve iliklerine kadar bir Türk şehri olmasına yetmemiş aynı zamanda onun manevi çehresini gelecek zaman hiç değişmeyecek şekilde tespit etmiştir”der. Tanpınar bu düşüncesinde çok haklıdır. Gerçekten Bursa, belirli bir tarihi dönemin izlerinin derinden ve kuvvetli hissettiği şehirlerimizin en karakteristik olanlardan biridir

Günümüzün moderen Bursa’si ülkemizin en gelişmiş sanayi, ticaret, kültür ve turizm merkezlerinin başında gelir. Fakat Bursa o ilk kuruluş çağının havasından hiçbir şey kaybetmemiştir. Eğer ki Bursa’ya giderseniz o manevi havayı hissedersiniz. O kültür birikimi, o misafirperverlik insanlık adına çok şey ifade eder.

Allah’ın her türlü güzelliği bahsettiği memleketim Bursa’yı araştırdıkça Bursa’ya yabancı olduğumu anlıyorum ve araştırdıkça atalarımın şehriyle gurur duyuyor , şerefli, köklü bir geçmişe sahip olduğumuzu anlıyorum.

Bu bitirme tezini bana veren sayın hocam BÜLENT YORULMAZ ‘a çok teşekkür ederim. Maddi ve manevi yardımların esirgemeyen ANNEME ve BABAMA, ayrıca İKBAL HOCA’ya çok teşekkür ederim.

GİRİŞ

Medeniyetler besigi olan Anadolu'nun medeniyetine en az Anadolu kadar zengin bir sehir de Bursa'nin tarihinin M.O 3000-2500'lere uzandigini gormekteyiz.

Sehirde cesitli uygarliklar ve milletlerin yasamasindan baska,ozellikle eski tunc caginda burada yuksek bir sehircilik kulturune ulastigi, arkeolojik kazilardan anlasilmektedir.

O donemlerde bile kaplicalariyle etrafa un salan bolgede, Romalilar'in da medenietlerinin de izlerini goruruz.

1326'da Bursa Osmanlilar'in eline gectikten sonra bir sure basken olmasi Osman Bey'in Orhan Bey'in 2 Murat gibi padisahlarin turbelerinin burada bulunmasi sebebiyle diger padisahlarca sehre ayrica onem vermistir.Iktisadi yapanlarin yaninda sehirde pek cok Osmanli eseri insa ettirilmistir.

Fetihten sonra Turkler'in yerlestigi Bursa gunumuze kadar baska millet ve kulturelere hamen hemen hic karismayarak saf bir Osmanli turk tarzi evleriyle Muradiye Semti ve uludag eteklerindeki Cumalikazik adli buyukce bir koy,hamen hemen hic bozulmamis bir sekilde yasamaya calisiyor.

Bu tarihi kentte kalan tarihin ve maneviyatin ozenla korunmasi gerektigini dusunuyorum.

BURSA'YA GENEL BİR BAKIŞ

İlk çağlarda verilmiş olan Prusa isminden gelmektedir. Strabon,Prusa şehrinin kurucusu olarak Kroisos'un çağdaşı Bithynia Kralı Prusias'ı gösterir. Bu rivayet şehrin kuruluş tarihini M.Ö 550 yılına götürür. Genç Plinius'a göre ise Prusa şehri,Kuzey Afrikada Romalı Kumandan Scipio'ya yenildikten sonra Bithynia Kralı Prusias'a sığınan Hannibal'ın tavsiyesiyle kurulmuştur.

Efsanelerinin dışında Bursa ve yakınlarına M.Ö 700 'e doğru Trakya ve Boğazlar yolu ile Bithynialılar'ın geldiği bilinir. Fakat bölgenin tarih öncesi devirlerde de iskan edilmiş olduğu bölge yakınlarındaki Truva Yortan kültüründen anlaşılır. M.Ö 1200 yıllarında Trakya ve Boğazlar yolu ile gelen Frikler'in bu bölgeyi de iskan etmiş oldukları kabul edilir. Lidyalıların asıl oturdukları bölge Menderes ve Gediz havzaları olmakla beraber parlak devirlerinde bu bölgeyi siyasi hakimiyetlerine almış olmaları muhtemeldir. Bursa,uzun süre Bithynia Krallığına bağlı kaldı. M.Ö 74'te Nikomedes İmparatorluğuna geçti. Pontus Kralı Mithridates buna engel olmaya çalıştı,fakat M.Ö 71'de Kabera'da Romalı kumandan Lucullus'a yenildi ve Roma hakimiyeti başladı. Prusa İmparator Traianus zamanına kadar hisar mahallesi adı verilen kısımdan ibaretti ve büyüklüğü 50 hektarı geçmiyordu daha sonra Traianus Prusya'yı Nikomedia'ya bağladı. Genç Pilinius vali olarak gönderildi. Ayrıca kararları valinin hüküm ve iradesine bağlı bir de ayan meclisi kuruldu. Usta ve bilgili yönetici olan Pilinius,şehirleri hamam,çarşı ve revaklarla süsledi ve ilim ve iktisadi gelişmesini sağladı. Kale yapılmasına elverişli bir yerde,son derece verimli bir ova kenarında kurularak gelişmiş olan şehrin o sıralarda komşu İznik yanında biraz gölgede kalmış olduğu anlaşıyor.

7. yy'dan başlayarak Anadolu'ya akınlar yapan müslüman ordularının Bursa'ya kadar uzandıklarına dair kesin bir bilgi yoktur. Malazgirt zaferinden az sonra Kutulmuş oğlu Süleyman 1080'de İznik ile beraber Bursa'yı da aldı. Haçlı seferleri (1097) sırasında şehir Bizanslılar tarafından geri alındı. 1113'te Selçuklular Bursa'yı tekrar ele geçirdilerse de Aleksios geri aldı. Osmanlı Devletinin kuruluşunu takip eden devrede Osman Bey tarafından kuşatıldı. 10 yıl süren bir kuşatmadan sonra Orhan Bey Bursa'yı aldı ve yeni devletin başkenti yaptı. Bursa'nın gelişmesi bu devire rastlar. Şehir birçok anıtlarla süslendi. Başkent in Edirne'ye taşınması bile Bursa'nın önemini azaltmadı ve İstanbul'un fethine kadar,padişahlar Bursa'da gömüldüler. Daha Orhan Gazi devrinde Bursa'ya gelen Battuta,şehrin büyük çarşılarından güzel sokaklarından ve şifalı kaplıcalarından bahsetmektedir. Orhan Gazi Hisar'da bir cami yaptırdı,Osman Gazi'yi de buraya gömdürdü. I. Murat Çekirge'de bir cami ve daha başka yapılar yaptırdı. Yıldırım Bayezit zamanında şehir çok gelişerek Anadolu'nun en ünlü kültür merkezi halini aldı. Ulucami onun zamanında yapıldı. Ankara savaşından sonra Timur kuvvetleri eline geçerek yağmalanan,hatta bir ara Karamanoğlu Mehmet Bey tarafından kuşatılan Bursa,Çelebi Mehmet zamanında tekrar gelişmeye başladı. Bursa'nın en önemli yapıtlarından olan Yeşilcami ve Yeşiltürbe onun zamanında yapıldı. II. Murat ise kendi adını taşıyan semte cami,medrese,imaret gibi yapılar yaptırdı. İstanbul'un fethinden sonra Bursa bir devreye kadar gölgede kaldı. II. Bayezit devri başında şehri eline geçiren Cem Sultan burada 18 gün kaldı daha sonra İtalya'dan getirilen cenazesi buraya gömüldü.

17. yy da Bursa Celaliler'den zarar gördü. Kalenderoğlu tarafından yağma edildi. Birkaç defa yangın,veba salgını,deprem gibi afetlere uğradı. 17. yy'ın ortalarında şehri gezmiş olan Evliya Çelebi'ye göre şehrin kale içinde yedi mahallesi vardı.

Osmanlı İmparatorluğu devrinde Bursa önceleri Anadolu eyaletinin merkeziydi. Daha sonra merkez Kütahya'ya taşındı ve Bursa adı geçen eyalete bağlı Hüdavendigar Livasi'nin merkezi oldu. 19. yy da vilayet teşkilatı kurulunca şehir yine hüdavendigar adını taşıyan ve Balıkesir,Kütahya,Afyonkarahisar,Bileceik ve Eskişehir'i kapsayan bir vilayete Cumhuriyet devrinde ise keni adındaki vilayete merkez oldu. Milli mücadele yıllarında Yunanlılar'ın

saldırısına uğrayan Bursa,26 ay kadar onların işgali altında kaldı ve sonunda yarı harap bir halde kurtarıldı. 19. yy'ın sonlarında 90.000'i bulduğu tahmin edilen nüfus 1927'de 61.690'dı son 40 yılda Bursa önce yavaş sonraları hızla gelişti nüfusu arttı. İmar faaliyetlerine sahne oldu,geniş caddeler modern yapılarla süslendi,19. yy'ın ortalarında ipekçilik daha da gelişmeye başlamıştı. Bizans devrinde başlayan ipek böcekçiliği yetiştiriciliği özellikle Osmanlı devrinde önem kazandı. Bir zamanlar Bursa tezgahlarında ağır ipekli kumaşlar dokunurdu,bu sanayii 19. yy ortalarında Avrupa malları karşısında gerilemeye başlamışsa da ipekçilik yine ayakta kaldı. Fransa tacirleri Bursa'dan ipek almaya başladılar. Bu sırada buharlı Filatürler açıldı,burada en çok kadınlar çalışırdı. 1881'de ipek geliri devlet borçlarına karşılık olarak Duyum-u Umumiye'ye ayrı verilince bu idare tarafından ipekçiliği geliştirecek tedbirler alındı. Ham ipek üretimi I. Dünya Savaşından önce 1000 tonu aştı,fakat Yunan işgali bu gelişmeyi durdurdu. Daha yakın yıllarda da ipek suni liflerin yarışmasından zarar gördü,böyle olmakla beraber Bursa Türkiye'nin ipekçilik merkezi olarak kaldı. Bugün de şehirde birçok ipek iplik ve dokuma atölye ve fabrikaları vardır. Bunun yanında pamuklu dokuma,kereste,tere yağı,peynir,süt tozu,sebze ve meyve konserveçiliği,montaj ve karoser işleri önemli sanayii faaliyetlerindendir. Bugün Bursa'nın geliri yalnız çevresindeki bahçelerin sebze ve meyvesinden,fabrika ve atölyelerin ürettiklerinden sağlanmaz. Bursa yaz kış eksik olmayan ziyaretçilerden de bu geliri sağlar. Çekirge'deki kaplıcalar Uludağ,başlıca çekim merkezidir.

GÜZEL SANATLAR

Bursa'da Bithynia ve Bizans devrine ait bazı yapı kalıntılarına,Hisar bölgesinde kale ve burçlarla saray ve hamam kalıntılarına rastlanmaktadır. Kale duvarlarında yazı ve oymalarla süslü bazı taşlar hatta heykeller görülmektedir. Kalenin zindan kapı denilen kapısı ünlüdür,Çekirge'de de Bizans devrinde yapılmış hamam kalıntıları vardır. Bursa'da Osmanlılar'ın ilk devir mimari sanatı özelliklerini taşıyan önemli yapılar bulunmaktadır.

1 -) Camiler : Ulucami, Orhan Camii ,Muradiye,Yeşil camii,Emirsultan,Demirtaş Paşa camii,Alipaşa,Alaattin ,Bedrettin

2 -) Türbeler : Osman Bey'in şimdiki türbesi üzeri kubbeyle örtülü 8 köşeli ve kapı revaklı olan bir yapıdır. 4 sütuna oturan kubbesi ve tonozla örtülü bir girişi vardır. Büyük bir deprem sonucu çıkan yangında Osman ve Orhan Gazi'nin gümüşlü kümbet yanmıştır. Abdullaziz tarafından 1868'de onarılmıştır. Yeşilcami'nin doğusundaki Yeşil türbe 1421'de inşa edilmiştir. 8 köşeli bir yapı olan türbe yüksek tambur üzerinde bir kubbeyle örtülmüştür. Mihrab türk süsleme şaheserlerindendir.

Muradiye manzumesi içinde I. Murat'ınkinden başka Yıldırım Bayezit'in oğlu Emir Sultan,Yakup Çelebi,Orhan Çelebi'ninkiler ile birlikte 11 türbe bulunmaktadır.

3 -) Medreseler : Devrinin en ileri ve büyük bilim merkezi olan bu şehirde zamanında 50'yi aşkın medrese yapılmıştır,bunlardan büyük bir kısmının yerleri bulunamamıştır. Bursa'daki medreselerin hepsi bir avlu çevresine dizili olarak ve derslik olarak kullanılan,üzeri büyük bir kubbeyle örtülü bir bölümü olan yapılardır.

Çelebi Mehmet'in yaptırdığı yeşil medrese müze olarak kullanılmaktadır. Plan düzenlemesi bakımından bir örneğe yakın olan Yıldırım camiinin yanındaki aynı adı taşıyan medrese onarılmış ve dispanser olarak kullanılmaya başlanmıştır. Emir Sultan,Bayezit Paşa ve Lala Paşa medreseleri mimari bakımdan sözü edilmeye değer yapılardır.

4 -) Kaplıcalar ve Hamamlar : Sıcak su kaynaklarının bol olması sonucu daha Romalılar devrinde bir kaplıca merkezi olan Bursa'daki yıkanma kuruluşları kaplıcalar ve hamamlar olmak üzere 2'ye ayrılırdı.

I. Murat'ın onarttığı Bizanslılar devrinden kalma eski kaplıca ve türk üslup ve tekniğinde yapılan yeni kaplıca ile büyük Kükürtlü hamamı tabi hamamlardır. Suyu ısıtılarak kullanılan hamamlar ise bu türdeki bütün hamamlar gibi ihtiyaçları karşılayacak biçimde mahallelerin içinde yapılmıştır. Bu hamamların 9'u 16. yy'da, 23'ü 15. yy'da, 4'ü 16. yy'da, 2'si 17. yy'da yapılmıştır. Bit pazarı, İncirlice, Perşembe, Kara Mustafa, Ulucami, Yeşil, Çakır ile At pazarı hamamları tarihi ve mimari değeri olan yapılardır.

Bursa ili : İl toprakları çoğunlukla Güney Marmara bölümünde yer alır ve buradan Güneye doğru İç Batı Anadolu bölümüne taşar. Kuzeyde İstanbul ve Kocaeli, Doğuda Sakarya, Bilecik, Güneyde Kütahya, Güneybatı ve Batısında Balıkesir illeri ile kuşatılır; 11.053 km²; 757.504 nüf.

Bursa ili toprakları, Uludağ dışında orta yükseltide dağların genellikle Doğu-Batı doğrultusunda meydana getirdiği sıralar ile bunları birbirinden ayıran çukur alanlardan meydana gelir. Kuzeyde, il topraklarına sınır olan Samanlı dağları ile bunun Güneyindeki Katırlı dağı, Mudanya dağları arasına İznik gölü çukuru ve Gemlik körfezi girer. Ortadan az çok geniş eşiklerle birbirinden ayrılmış ovalar yer alır: İnegöl, Yenişehir, Bursa ve Karacabey ovaları yer alır. Daha Güneyde, Bursa ovası üzerine dik yamaçlarla inen Uludağ ile devam eder.

Bursa ilinin iklimi Marmara bölgesinin geçit şartlarını yansıtır. Akdeniz iklimi etkileri Kuzey ve Kara etkileri ile değişikliklere uğrar. Bursa şehrinde yapılan uzun süreli gözlemlere göre ortalama sıcaklıklar en soğuk ayda 3-5 derece, en sıcak ayda 24 dercedir. Kaydedilen en düşük ve en yüksek sıcaklıklar -27 ve 42 dercedir. Yıllık ortalama yağış 709 mm'dir. Yağışların mevsimler dağılışı şöyledir. (% ile) Kış 38.5, İlkbahar 26, Yaz 10.5, Sonbahar 25. kar yağışlı günler sayısı ortalama 7, kar örtülü günler sayısı ise 10'dur. İlin değişik yerlerinde birbirinden çok az değişiklik gösterir : Domaniç 707 mm, Gemlik 689 mm, Mustafa K. Paşa 606 mm, Mudanya 614 mm, Orhaneli 581 mm, İnegöl 501 mm, İznik 542 mm ; Bunlara karşı Uludağ meteoroloji istasyonunda 1520 mm'dir. Bursa ili oldukça zengin bir akarsu ağına sahiptir. İlin doğu kesimindeki sular Domaniç dağlarından doğan İnegöl ve Yenişehir ovalarından geçen Kocasu ile Sakarya'ya gider. İlin Batı yarısında ise sular Uludağ güneyindeki yöreden gelen Adırnaz ve Kırmastı sularıyla Susurlu ırmağına dökülür. Yine Uludağ Güneyinde Doğu bu dağı Batı ucundan bir boğazla yararlanarak Bursa ovasına çıkan Nilüfer suyu da Susurlu'ya karışır. Önemli 2 tatlı su gölünde Bursa sınırı içinde yer alır : İznik gölü görünürde dışarıya akışı olmamakla birlikte Batısında yer altı suları ile Gensek çayını besler. Ulubat gölü ise Kırmastı suyuyla beslenir ve Ulubat deresiyle Susurluk'a boşanır. Bursa ili toprakları orman bakımından oldukça zengindir : Uludağ ve tepelik alanlarda ve Samanlı dağlarında yer alan az bozulmuş ormanlara rastlanır. Kıyıya yakın kesimlerde alçak yerlerde ağaçsı bitkiler, kışın yapraklarını dökmeyen çalılıklar görünüşte olduğu halde yükseklerle çıkıldıkça yayvan yapraklı ağaçlara daha yükseklerde ise iğne yapraklılara rastlanır. Ova kesimlerinde ağaç toplulukları az yer kaplar.

Bursa ilinin 1.5 milyonu aşan nüfusundan % 48'i 13 şehir ve kasabada yaşar. İlçelerinden biri büyük şehir sınıfına girer. İnegöl, Mustafa K. Paşa, Karacabey, Gemlik, Yenişehir ve İznik Bursa'nın illeridir.

BURSA'NIN FOLKLOR BAHCELERİNDEN

Eflatun Cem Güney

Bursa, ne sadece Uludağ'ın eteklerinde bir al ipek ; ne de Uludağ'ı kucaklayan bir yaprak denizi....Burası,üstünden, yüzyılların bir su gibi akıp geçtiği "bir tarih şehri";ve dil, duygu cevherleriyle dolubir"folklor hazinesi"dir ve mutlaka,insan ruhunun yeşile hayranlığından doğmuştur.Ancak bir bakıma göre, bu hayranlığı ile duyan insan, ordularını kurban verdikten sonra gelip"Bitiana"hükümdarlığına sığınan "Kartacalı Anibal"dır.Bir bakıma göre de, Uludağ'ın tepesine tacıyla, tahtıyla bir kuş gibi konan "Hz Süleyman"dır.Birinci bir tarih görüşü,ikincisi bir folklorcu inanışıdır.O görüş bir destan;bu inanış bir efsanedir... O destanı tarih dedeye sorun;bu efsaneyi de bir masal babasına.... Başınızı ağrıtmassam dinleyin şimdi.

CENNET BURSA EFSANESİ

Vaktiyle, her Süleyman'dan içeri bir Süleyman varmış; alnında peygamberlik nuru yanar, başında hükümdarlık tacı parlarmış; Allah ona "mührü Süleyman" derler tılsımlı bir mühür ihsan etmiş;bu sayede dağa,taşa hükmeder;kurda,kuşa sözü gecermiş...Oturduğu tahtdersen ne altın, ne de fildişi; ya cin ya peri işi bir tahtirevanmış! Dur derse, durur; yürü dese yürür; uç dese, uçarmış. Ta böylece, dünyanın dört bir tarafını dolandır; ağlayanla ağlar; gülenle gülermiş....

Günlerden bir gün tahtına kurulur; sağ ayağına sağ vezirini, sol yanına sol vezirini alıp havalanır göklere ...dağlar eğim eğim eyilir ;yollar erim erim erir; bir göz yumup acıncaya kadar gelir, dağların dağı Uludağ'ın bir tepeciğine iner, bakar ki ne baksın! bu dağın bir kanadı ses, bir kanadı renk, bir kanadı su, bir kanadı ışık !

Hız Süleyman : "yaratan neler yaratıyor?" der, parmağı ağzında kalır. Neden sonra kendine gelip sağına döner sağ vezirine:

"A benim vezirim;sen çok gezdin, çok gördün; imdi dünya gözile bakınca bu yerleri nasıl görüyorsu?" diye sorar.

Sağ vezir de ağız, dilden cevap verip:

"Ey benim sultanım, efendim; Allah her güzelliği buraya vermiş ama bunları görüp duyacak ,derleyip koklayacakbiri olmadıktangeri neye yarar.

Deyince Hız Süleymanbu söze mühürünü basar, sonra sola dönüp sol vazirine:

"A benim vezirim; sen çok yaşadın, çok bilirsin? Dünyada bu güzelliklerdenüstün bir güzellik var mı?" Diye sorar. Sol vezir de aynı dilden cevap eyleyip:

"Var sultanım, var! Öğle ya, dal dal ötüşen kuşların sesi güzeldir ama gönül yaylasını saraninsan sesi daha güzeldir...Burcu burcu kokan güller güzeldir ama, hiç biri gül yanaklar gibi domur açılmaz...Şu uçsuz bucaksızmavi su güzeldir ama, bir damla göz yaşının, yanan yüreklere verdiği ferahlığı vermez...Şu pırıl pırıl gökyüzü güzeldir ama, hiçbiri ayın on dördü sultan gibi ay ile bahsedip gün ile doğamaz..."

Deyip kesince, Hız Süleymanbu sözü de mührünü basarsonra sözü kendi alipeder:

"Ey benim vezirlerim; ikinizde ağız öpülecek adamsınız; bu yerlerin "insan" eksiği var. Dediğiniz gibi bu güzellikleri görüp duyacak biri olsaydı,ya ddile getirir, ya tele getirir

de,böyle kaybolup gitmezdi, bu bir!üstelik bunlara, her güzelliktenüstün bir de insasn güzelliği katılırdı ,bu iki!

İmdi, siz de bernim bu sözüme “bir mim”korsanız, şu yaylaları yurt edinelim...Bir saray yaptıralım, köşkü beraber; içinde bahcesi, suyu beraber...Bu saraya, güzeller güzeli Belkız’ın tahtını kuralım; bu bahçeye de dilediği gülü, bülbülü konduralım ve lakin köşkün anahtarı bende kalsın!”

Vezir vüzerasının koymaya kalmaz; dağ, taş dile gelip: “Belkıs,Belkıs!” diye inim inim inler...

Hız Süleyman, o saatten tezi yok perilerini başına toplayıp müşavere edecek olurama perilerinden bir peri niyetini gözünden okuyup ağıssız dilsiz anlatır ona:

Ya Süleyman; “Can kavmi” derler ki bir kavim vaktiyle buralara bir şehir kurmuştu ana,”Cin kavmi”dedikleri kavim de bu şehre göz koymuştu. Bin yıl döğüştüler, durdular ya son sonu ne onlara kaldı ne bunlara; tufan erip sular altında kaldı şehir! İte bu dağın eteğinde gördüğün göller, göl değil, o tufanda göllenip kalmış sudur; o şehirde,sözüm ona bu göllerden birinin altında yatıp duruyor” deyince Hız Süleyman mührü Süleymanı basar, vezir, vüzerası da birer mim kor bu söze..

Bunun üzerine su perileri sulara dalar; gölleri boşaltıp can şehrini ortaya çıkarırlar. Dağ perileri de dağlara tırmanır, getirecekleri kadar getirip, mermer taş mermer direk bir saray kurarlar, köşkü beraber, bahcesi, suyu beraber.

Periler bu hayhayda iken Hız Süleyman kuşun kanadı ileher yana haberler gönderip cümle ela gözlülere “Buyur”eder. Nerde var nerde yok ela gözlülerde gelir şehre yerleşir; Belkıs Sultan da varıp sarayına, tahtına kurulur;şehir de şehir olur, saray da saray!

Sağ vezir bunu,sağ göz ile görür: “Cennet burası!” der; meğer sol vezirin bu kulağı biraz ağırmış; bu sözü “Cennet Bursa”anlamasın mı? O gün bu gün bu şehrin adı “Bursa” kalır. Köşkün anahtarı kendi ya, Hız Süleyman’da yılda bir olsun, felekten bir gün çalıpBursa’ya gelir; Belkıs Sultanla murat alıp murat verirler...Eh fani dünya kime kalmış ki, onlara kalsın, ömürlerini yakalarına dikmediler ya! Bir gün ikiside bahtını yerlere, tahtını ellere bırakıp bu dünyadan göçüp giderler ama gel zaman, git zaman Bursa, Bursa olarak kalır.

BURSA,YEŞİL BİR MUCİZE

İşte Bursa’nın böyle kuruluş efsanesi var! Efsane, efsanedir. Ama, bizce bu, yesile hayranlığın bir ifadesidir.

Gerçekten burası, sır ve sihirle yoğrulmuş; renk ve rayiha ile işlenmiş; ses ve ışıkla donatılmış bir tabiat mucizesidir. Her yanı, her çevresi, kucak kucak renk; demet demet ılık; salkım salkım çiçek; aygın baygın ses...Onun için bu toprağın insanı tabiata aşık ve onunla baş başa yaşamaya alışıktır. Yaz bahar geldi mi, evler, içine yeşil kırlara, kirazlı yaylalara boşaltır. Bursa’yı çevirip çevreleyen bu gezek “mesire”ve yaylaların kendilerine göre bir özelliği vardır. Buraları beraberce dolaşıydık da, her yerinin adetini, töresini kendi tabi dekoru içinde gösterebilseydim, o zaman bu memleketin engin ve zengin folklorunu daha yakından tanırdınız. Bu mesirelerin birinde murat kapıları açılır; adaklar adanır; niyetler tutulur...Ötekinde otlar, çiçekler dile gelip konuşur. Biri: “Ben şu derde devayım!”der, der ama, yine duyan duyar, duymayan duymaz. Şu derenin bahar sularıyla de analar gurbetteki oğullarına, kızlar askerdeki yavuklularına “name”ler gönderirler. Şu pınar başında da Hıdrellez günü kız beyenilir, söz kesilir. Bu folklor bahceleri gezip dolaşmakla bitmez. Gelin sizi “Kirazlıyayla”ya götürüyüm de iki tel saz dinleyelim:

AŞIKLIK BADESİ İÇİLEN YER

Kirazlıyayla, aşıkların yeri, yatağıdır. Muammalarkışın kahvelerde, yazın da dallara asılır; hapt olanlar, burada hapt olur kalır; olmayanlar taşlama ayağından burada karşılaşır. Maniler burada bağlanır; türküler burada yakılır; destanlar burada dizilir, koşmalar burada koşulur. Ağzından süt kokan delikanlılar, aşıklık badesini büyük ustaların elinden burada içer, burada uyanırlar...

Bakın işte, yine aşıklığa özenin bir genç, ihtiyar bir aşkın önünde diz çökmüş yalvarıp duruyor; dinleyin bu ne diyor, o ne cevap eyliyor:

- Aşık baba, gel rahmetle, beni çıraklığa kabul et. İçim içime sığmıyor; kalbim var, dilim yok: bana acılarımı başltmanın yolunu öğret; yoluhnda yürüyeyim.

- İnandım delikanlı; sen bu aşkla iyice aşlanmış, haşlanmış, taşlanmışsın; daha fazla yaşlanıp başlanmasan da olur. Sende yalnız aşk değil aşk değil, aşıklık emaresi de var. Hele şimdilik şu erenler bağına gir, çık, gözün, kulağın iyice doysun. Bir gün gelir seninle karşı yaylalara doğru yollanırız. Çiçekli, çiğdemli kırlarda gönlün gül olur açılır. Dilinde bülbül olup şakımaya başlar; bunlar olur şey! Vezni, düzeni kavramak; ayak kurmak, söz bulmak; bunlar da kolay iş! Beni dinleye dinleye; değişlerimi söyleye söyleye; alıştır, yetişirsin. Güzelleme istersen, güzellemeler yaparsın, yiğitleme istersen, yiğitlemeler! Aşıklık dedikleri bu gül dikenli yolda pek ummansın ama, sazlı sözlü şenliklerde güler yüz, tatlı dil ile gönül coşkunu içinde yaşarsın bir zaman... İmdi pirimiz Yunus aşkına bir hu deyip saza yapışayım; bakalım şu senin niyetine dilim ne söyleyecek, telim ne çalacak!

*Bir dilde gördüm ben, dostlar geçende
Böyle düş gören can, hiç uyanmasın
Mest olup da kalsam ömrü içinde
Uyusun bu devran hiç uyanmasın*

*Bir daha döreydim şu cihanı
Müşküldür ayrılmak bu dünya fani
Geceler uyanıp götürse beni
Engellerden duyan hiç uyanmasın*

*Günahımız çoktur derya misali
Sanmaki rahmetten oluruz hali
Dil şeker, dudaksa bir oğul balı
Emsemle lebib habdan hiç uyanmasın*

*Encamı bir firkat beni bulursa
Ya bu hasret kıyamete kalırsa
Siyahı der dosta sitem olursa
Yanarım yar yanan hiç uyanmasın*

Bu delikanlı aşığı, ustası “Siyahi” nin dizi dibinde bırakalımda yorulmadınızsa “Çekirgeye” kadar gidelim.

SARI KIZ EFSANESİ

Sular, sıcak sular, sıfalı sular... Hasta giden sağ döner, sağlam döner; onun için yurdun bütün yolları buraya akıyor. Bu ılıcalar, kaplıcalar günün biğrinde nasıl olupta ortaya çıkmış biliyor musunuz? Gelin bunu size efsanelerin dilinden dinleteyim; "sarı kız efsanesi" derler buna; bir daha dinlemek istiyor; kulağınızı bana verirsiniz yolu kısaltmış oluruz; al imdi:

"Evvel zaman içinde, şu maraların birinde bir koca karı otururmuş. Kocakarının bir sarı kızı, sarı kızının da bir ineği varmış; bu sarı ineğin bir memesinden süt, bir memesinden bal akarmış. Sarı kız dersene nar tanesi, nur tanesi, bu dünyanın bir tanesi imiş; yüzü aydan aydın, gözleri kudretten sürmeli imiş; doğan aya, "ya sen doğ, ya ben!" dermiş başka birşey demezmiş. Hele öyle utangaç, öyle utangaçmış ki "Sunam!" desen, yanakları al al olur, güller açarmış; güllrini desen bal bal olur, dudağından bülbül uçarmış. Ömründe kapıya, bacaya çıkmaz; ile, güne görünmez; sarı ineğin sütünü içip balını emerek büyümüş.

Günlerden bir gün aşağıya, ineğin yanına inmiş; yine balını emip sütünü içecekmiş; derinden derine bir ses duymuş, sese benzemeyen bir ses:

- *Sarı kız, sarı kız; gelmesine geliyorum, ağlayarak mı gelyim? Çağlayarak mı?*

Sarı kız kalbine inen, kanına karışan bu büyü lü sest en öyle bir korkmuş ki büsbütün rarıp solmuş, bir kuru kazele dönmüş; hemen koşa koşa gelmiş, kendiğni anasının kucağına atıvermiş. Ağlamış, ağlamış, ağlamış... Ağladıkça gözlerinden inci, mercan saçılmış. Sonra biraz durur gibi, durulur gibi olmuş. O zaman ana, kız baş başa vermiş, durmuş ve düşünmüşler.

"İn içinde gelen ses; in sesi mi, cin sesi mi? Yoksadev anasının sesi mi? Herhalde tekin değil bu" demişler ya, olmamış bir türlü bir dala konduramamışlar. Derken, akşam olmuş, sarı kız dayerinde duramaz, oturamaz olmuş. sanki, görünür görünmez bir el onu çekivermiş gibi istemeye istemeye yine ineğin yanına inmiş, inmiş ya, nerde var nerde yok yine o sesi duymasın mı?

-*Sarı kız, sarı kız, gel desen de geliyorum, gelme desen de, harlıyarak mı geleyim? Gürleyerek mi?*

Ne olmuş, nasıl olmuş, kız kendini yetirmi:

-*hırlayarak gel hırlayarak gel!*

Dememiş mi? Vay sen misin diyen! Birden kayalar çatırdamış, sular çağıldamış; hılayarak, gürleyerek sarmışlar sarı kızı... Ne yaptılar onu? Neylediler onu? Yalana borcum ne, bilmiyormuyum, bilmiyorum. Bir bildiğim, duyduğum varsa, sarı kız saçlarının rengini, yüreğinin ateşini bu sulara vermiş; sırkadem olmuş. Kocakarı ile sarı ineği bir daha gören olmamış....

İşte kaplıca suları bu yüzden sarı, bu yüzden sıcakmış. İmdi, "Arılık, duruluk; sarı kızın aşkına bircum!" deyip de üç yol dulunmassanız bu suların bir şifasını bulamassınız. Üstelik sarı kızın saçları ağrı olur, sızı olur, dolam dolam dolanır bir yerinize... Amanın deyim, siz siz olun da yüreğinize dolanmasın ha!

TAMİYELELER

O günlere yetişseydikte, sizi "Akçağlayan"a yahut "Abdal Murat"a kadar götürebilseydim, Tamiyeleri de gösterirdim. Bursalılar'ın "Tamiye"ler dedikleri "Tahniye"ler peştamal kuşatma törenleridir.

Eskiden, usta çocukları bir yana, hiçbir çırak kendi kendine kalfalık peşinde koşmaz ve hiçbir kalfa kendini usta sanıp da, dükkan, tezgah kuramazdı. Bilindiği gibi her yerde, Evliya Çelebi'nin söylediğine göre de her yerden üstün Bursa'da kuvvetli bir esnaf teşkilatı "lonca"lar vardı. Tek bir bilek, tek bir yürek halinde yaşayan esnaf cemiyetlerinde geleneğe göre her şeyin bir yolu, yordamı olduğu gibi, yetişen çıraklara kalfalık, kalfalara da ustalık peştemali kuşatmak için Tamiyeler yapılırdı.

Yaz bahar aylarında yapılan bu törenler o esnaf cemiyeti için bir kır bayramı da sayılır; günü veyeri tellallar çağirtılarak bütün memlekete duyurulurdu:

Önümüzdeki Cuma, Abdal Muradda terzilerin tamiyesi var. Gelirseniz, yeni kalfalar görüp göneneceksiniz; yeni ustalar görüp güveneceksiniz; güler yüzler görüp güleceksiniz; tatlı sözler duyup eğleneceksiniz. Pilavda kaşığım, duada aminim olsun diyenler gelsin, buyursun; sonra duyduk duymadık demeyin ha! Diye.

O esnaf cemiyeti de kasadan, keseden her masrafa katlanır. Memlekete şan, dillere destan olarak hazırlıklar yapılır. Nerde var, nerde yok, usta hikayecilerle, tanınmış aşıklar çağırılır. Her meclisin gülü, böyle günlerin bülbülü sayılanlara "buyur" edilir; daha bir gün önceden cadırlar kurulup, kazanlar kaynar; ağaçtan ağaca ipler gerilip kandiller yanar.

Ustalar, kalfalar, bir de ayrıca "buyur" edilenler, gidilecek yere akşamdan gider; kendi aralarında bir tamiye karşılaması yaparak sabahlara kadar eğlenirler.

Karşılama gecelerinde akşam namazından sonra bir arada kır yemekleri yenir; yatsıya kadar hoş, beş edilir; esmafin işinden, dünyanın gidişinden konuşulur. yatsıdan sonra çok kere bir "hikaye" ile eğlenti başlar. Bu hikayeler; Köroğlu, Aşık Garip, Kerem ile Aslı gibi her biri insanlığın birer destanı sayılan koca hikayeler; yahut Dertli Kaval, Genç Osman, Emrah'la Selvihan, İlbeyoğlu ile Gündeşlikızı gibi halk arasında Şifahi olarak yaşayan hikayelerdir.

Hikayeci halkanın ortasında göründü mü, konuşanların sözleri ağızlarında kalır; cigara içenler, cigaralarını yarıda sondürürler. Baş köşeye bağdaş kuran ustalardan, bir köşeye diz çöküp oturan kalfalara kadarkim var, kim yok, hepsi kulak kesilir...

Hikayeci, aşık hikayecilerden ise, söze bir saz faslı ile başlar. Önce bir "divan" arkasından bir "tecnis" bir "semai"... Daha sonra, "Karacaoğlu küstürmeyelim! der, ondan bir güzelleme "köroğlu da küstürmeye gelmez!" der, bundan bir "yiğitleme" çalıp çağırdıktan sonra usta çıraklarla kalfa olacaklara döner, mizhi bir esnaf destanı söyler:

Manav olsam çürütürüm yemişi
Şekerci olsam doğrayamam kamışı
Kuyumcu olsam eritemem gümüşü
Kazancı olsam ağır çekiş çalamam

Kavukçu olsam ufak dikiş dikmeli
Mezin olsam minareye çıkmalı
İmam olsam cenazeyi yumalı
Ya ben onun telkinini veremem

Okçu olsam kullanamam termeni
Yamacı olsam yamayamam yemeni
Gemici olsam zaptedemem dümeni

Dalgıç olsam deryalara dalamam.

Terzi olsam soğuklarda el üşür
Kazazlık hoş benim name yaraşır
Tellal olsam il esvabı kim taşır
Pazar içre hiç bir mezat kılamam

Toplantıda kendinden başka aşık varsa, bu destandan sonra ortaya birde “muamma” asar. Bu saz faslı bitince asıl hikayesine başlar ve sözlü hikayecilik geneleğine göre halk ağzı ve halk zevki ile, secili, simetrical bir anlatışla anlatır.

“Ey ehl-i sefa ve yaran-ı vefa; bizim ne padişah gibi fermanımız, ne lokman gibi idermanınız var! Sözden, sazdan alana; aktan, karadan anlayana Aşık Garip derler bir garip destanımız var... Raviyan-ı ahbar nakian-ı asar, şöylece rivayet, böylece hikayet ederki: o iller, bizim iller, orada söylenen diller, bizim dillerken İran, başka İran, devran, başka devranmış. Şehirlerden tebris şehrinde Hoca Ahmet derler gün görmüş, umur görmüş bir Allah'ın kulu varmış... Zenginmi dedin, zenginmiş; malını davarını yaylalara dökse yaylalar almaz; deryalara dökse deryalar almazmış... Öyle de cömert, öyle de cömertmiş ki her gün bin yetimi yedirir; bin yoksulu giydirir, daha da var mı? Dermiş... Hani her düşen başı kaldıracakmış ama, arayerde yıkılası dağlar varmış.”

Bu demeleri böyle bir ağız tadı ile anlatırken hikayeye serpiştirilen değişleride daha tatlı, dokunaklı bir şekilde dile, tele getirir. Ara sıra su isteyenlerin su, cigara isteyenlerin cigare içmesi için hikayesini yatırır. Yeniden başlayacağı zaman da nerede kaldığını ya sazına sorar; yada kalfa usta çıraklarından birine sorar. Onlar da bilecenlik yapıp kaldığı yeri söylemeye yeltenirlerse, sazını önlerine kor: *“Mademki biliyorsun, bıraktığım yerden başlayarak sonunu anlat!”* der.ve ondan bahşiş almayınca, sazını alıpta hikayesine devam etmez. Bitirirken de kavuşanların düğününü yapar; onların ağzından “toy” lar söyler; derken cümle aşıklar için dua ederek “ustamızın adı hıdır, elimizden gelen budur, gayri yapın ağalara benden birer kahve!” deyip yerine oturur. Kahveler gelir.

Kahveler içildikten sonra sazlar oyun havası çalar, oyun bilenler kalkıp oynar; yaşlılarla, yorgunlar çadırlarına çekilir ama, genç ustalar, delikanlı kalfalar çala çağıra sabah ederler.

Ortalık ağarırken Tamiye seyrine gelenler sökün eder. İnsanlar her gün kuş civıltıları ile uyanırken o gün kuşlar, insan sesleri ile uyanır. Çok geçmez, Bursa'nın bütün yolları oraya akar; bir ana baba günü olur.

Esnaf, kahvaltısını yaptıktan sonra çayır, çimen üstünde meydan oyuları başlar; yalnız esnaftan olanlar değil, seyirciler arasındada bu oyunların ebesi, ustası varsa, onlarda katılır; kubbe hamamı, bindirbir, tura, bohça gibi yaşlı başlı adamların da oyanayacağı oyunlar oynanır; öyleye kadar oynanmadık oyun, çekilmedik halay kalmaz.

Yemekten sonra namaz kılınır; namazdan sonra mevlüt okunur; mevlütten sonrada Tamiyeler başlar. Bu merasim bir çok yerlerde Ahi babaların huzurile yapılır. Çünkü geleneğe göre, her esnafın bir esnaf kahyası olduğu gibi, bütün bir memleket esnafını bir birlik ve bütünlük halinde yedip günden bir de ‘Esnaflar Şeyhi’ vardı.Bunlar, daha çok Kırşehirindeki Ahi Evran tekkesince seçilen Ahi babalardır. Ahi babalık olmayan yerlerde Sa'di şeyhi yahut tabak esnafının kahyası bütün esnafın şeyhi, yiğitbaşı sayılır. Bursa'da bu işlere Sa'di şeyhleri baktığı için mevlütten sonra halkın önüne düşer,o civarda bir ziyaretgah varsa ziyaret edilir ve çok kere tören orada yapılır.Yoksa,yine ağaçlar altında geniş bir halka kurup otururlar.Bu halkada esnaflar şeyhinin bir yanında kahyalar ihtiyar ustalar;bir yanında da bugüne, kalfa, usta çıkaran ustalar yer alır;Seyircilerle aminciler bu halkanın dışında halka halka derlenip toplanırlar.Bu hazırlıktan sonra ihtiyar ustalardan ağzı dualı biri ‘delil’ de şet bağlayacak, peştemal kuşanacak olanların önüne düşer.Zemine, zaman münasip bir ‘münacat’ okuyarak

halkadan içeri girer ve ağır adımlarla şeyh efendiye doğru ilerler. Üç,beş adım kala durur. Delil durunca usta çıkacaklar sağına kalfa olacaklar soluna sıralanır. Ustalarına verilmek üzere ellerindeki, koltuklarındaki ipeklere sarılı 'dizilmiş sini' 'sahan dolu bohça' gibi hediyeleri yere bırakır; başları önlerinde münacatı dinlerler. Münacat bitince delil şu sözlerle selam verir:

'...Ehli derde dert olalım, nokta gibi fert olalım. Düşelim küfei harabe, nat ile nayat olsun; nan ve nimet koyalım, şu cihanda bir at olsun. Pire teslim olalım talibe irşad olsun.

Esselamü aleyküm ya şeriat! Şeriat haktır, şeriat hakkına Muhamet Mustafa'ya selavat.

Esselamü aleyküm ya ehli marifet! Marifat haktır, marifet hakkına Muhammet Mustafa'ya selavat.'

Delilin her 'Esselamü aleyküm!' deyişini bütün esnaf bir ağızdan 'Aleyküm selam!' diye karşılar. Sonra delil şu sözlerle maksada girer:

'...Allah bir dedik, pervane geldik; yönümüzü dergaha döndük, her gün, her gah, kiblemiz dergah; gök kubbe altında, yeşil seccade üstünde, erenler meydanında, Allah'ın izni ile, şeyhimin eliyle sizler huzurunda peştemal kuşanıp bermurat olmaya geldik. Şeyhimiz efendi, Ahi baba, Yiğit başı, ihtiyar ustalar ne buyurursunuz?' deyince şeyh efendi yerinden kalkıp yanlarına gelir. Sağdan başlayarak, sağ elini birinin omuzuna kor ve:

-Hey usta bu kalfa sanatında pişeceği kadar pişmiş, yetiyeceği kadar yetmiş midir? diye sorar. Ustasıda:

-Ustalar, bu kalfadan hoşnut ve razı mısınız? diye sorar. Onlarda bir ağızdan:

-Biz hoşnut ve razıyız, Allah'ta ondan razı ve memnun olsun, derler.

Bunun üzerine o kalfanın ustası, bir ipek bohçadan ipek bir peştemal çıkarıp şeyh efendiye verir. Şeyhde o kalfanın kuşanacağı bu ustalık peştemalini alır almaz, tekbir almaya başlar: *Allah-ü ekber, Allah-ü ekber la ilahe illallahü vallahü ekber, Allah-ü ekber, ve lillahil hamd..* Esnaf, ahali kim var, kim yok, hepsi şeyhin sesine ses katar; dağ,taş bu ilahi sesle inler; bir değil, üç defa. Her tekbir alınırken de şeyh efendi peştemali, kalfanın sağına doğru ağır ağır çevirerek beline bir defa dolar, üç tekbirde üç defa doladıktan sonra arkasından da üç düğüm vurur. Böylece o kalfa usta olur, sıra ötekilere gelir. Bu minval üzere çıkarlar kalfa, kalfalar usta olur. kalfa, usta çıraklar da şeyhin elini öptükten sonra kendi ustalarının elini öper, utana sıkıla hediyeleri verilir. Bundan sonra esnaf kahyası ile bütün yaşlı ustaların eline varırlar. Peştemal kuşatma işi bittikten sonra delil yeni kalfalara,ustalara dönüp:

"ey ehli sanat ve ey talibi marifet! Yol nedir, erkan nedir? Derlerse, yol kelime i tevhid: Leileheillallah... Erkan nedir? Derlerse, Muhammedün rasülüllah... Nerde revan oldun? Derlerse gök kubbe altında, yeşil seccade üstünde, ilmi şeriat tahtında revan olduk deyin. Belinize üç düğüm düğüldü; evvelki düğüm Allah'ın birliğine işaret, ikinci düğüm Peygamberimiz Aleyhisselati vesselam Hazretlerine işaret, üçüncü düğüm de Cebrail aleyhisselama aittir.."Diye hitap eyleyerek cümlesini ve cümleyi kazadan, beladan koruması için bu saydıklarının üçüne, ille Allah'ın varlığına, birliğine emanet eyleyip tuttukları işte ve her guna gidişte doğruluktan,dürüstlükten ayrılmamalarını nasihat ederek sözünü bitirir. Onlar da buna "yemin billah"ettikten sonra hafızlar Kur'an okur. Hitamında şeyh efendi duaya başlar. Okunan Kur'an 1 Azimüşşan 1 Peygamberimizden başlayarak cümle gelmiş, geçmişlerin ervahına bağışladıktan sonra:"işbu sanat ve marifet erkanından gelmiş, gewçmiş yiğit başı ve ahi üstatlar ve duacılar ervahı için, ahirete intikal eden üçtatlarımızın kabirlerini pir nur eyleyip, taksiratlarını affeyleyip, dühulü cennet eyleye... Dünyada olan üstatlarımızın kar ve kaspilerine Halilurrahman bereketi ile hayırlı rızıklar eyleye... amin ve lillahil Fatiha."diye dua eder,herkes bu duaya amin der.şeyh okuyup üfleyip de yüzüne çalınca,biranda bütün kalabalık dalgalanır;usta,kalfa çıkanları kucaklayıp eller üstünde gezdirirler. Bir zaman da böyle gülüp eğlenirler sonra yavaş yavaş evli evine,köylü köyüne döner...

Bursa'nın folklor bahçeleri dolşmakla, folklor mahsulleri sayıp dökmekle bitmez; vakit, fırsat olsaydı Bursa yı cami cami, türbe türbe, ev ev dolaşır, bu binbir pınar memleketin ev folklorunu, sağlık folklorunu dilimin döndüğü kadar açıklardım. O zaman göze, nazara

uğrarsanız kurşun döktürür; sarılığa, sıtmaya tutulursanız iplik bağlatırdınız velakin Bursa'nın eteğindeki yeşil ipek, al ipek dolu, akşam oluyor demek.

KILIÇ- KALKAN OYUNU

Bursa folklorunda önemli yeri olan kılıç- kalkan oyununun yaklaşık 650 yıllık bir geçmişi vardır. *Osmangazi, oğlu Orhanbey ile Bursa kapılarına dayandığında Türk savaşçıları, kılıç-kalkan gösterileri yaparak kent halkına büyük bir korku salmışlardır.*

İşte bu yıllardan devam ederek gelen kılıç- kalkan oyunu bir savaş oyunudur. Bursa'nın ulusal giysileriyle oynanan bu oyun, coşkulu sahneler sunar.

Eski dönemin savşlarını simgeleyen kılıç-kalkan oyunları altı figürden oluşur. Oyun sekiz, on yada daha fazla kişi tarafından oynanır.

Birinci figür, askere çağrılan bireylerin uğurlanması, karşılama ve izleyicileri selamlama davranışlarıdır.

İkinci figür, orduya katıldıktan sonra yemin törenidir. Eşdeğişle, savaşçıların savaşa girmezden önce kılıçların üzerine ettikleri yemini temsil eder.

Üçüncü figür, savaşa hazırlanmış ve savaş etme sahneleridir. Beden hareketleri ile kılıçlar kalkanlara sürtünerek bilendir. Bu savaşa girişi temsil eder. Artık savaş başlar. Bu sırada, baştan ayağa kadar gövdeniğn istenen noktasına serbestçe vuruş yapılır. Bu çok coşkulu sahnedir. Fazla coşkulanma sırasında bazı yaralanmalar da olur. Oysa iyi oynanan ve iyi anlaşılan oyuncular arasında yaralanmalar olmaz.

Dördüncü figür, silahların bırakışma anlaşmasını temsil eder. Buradaki davranışlar sonuç olarak barış davranışlarıdır.

Beşinci figür, silahların bırakılmasından sonra bazı savaşçıları arasında göz korkutma davranışları ile başlayan "baş vuruş" savaşıdır. Bu sahnede bedenin her tarafına vurnak serbest değildir. Anlaşma gerğince başa bir vuruş hakkı vardır. Tutturabilirse vurur. Tutturamaz ise bu hakkı karşısındakine kaptırmış olur.

Altıncı figür, her iki takımın ekip başları arasında yapılan en canlı ve en coşkulu gösteridir. Özellikle kılıçlarını birbirlerine atarak silah değıştirme sahnesi çok ilginçtir. Bu sırada çarpışanlardan biri hileye başvurarak karşısındakinin kılıcını eline geçirdiği halde kendi kılıcını ona vermez. Bu hileye düşen savaşçı kendini kılıçlı karşıtı karşısında savunma için bir takım çarelere baş vurur. Bir çok zeka önlemlerinden sonra karşıtının ağzından kılıcı almayı başaran savaşçının hareketleri izleyenlere çok coşkulu dakilalar yaşatır.

BURSA VE ÇEVRESİNDEKİ HALK KÜLTÜRLERİ

Rıza Yücer

Halk kültürleri ile uğraşanlar, bu türkülerin nasıl birbirinin yerine geçtiğini ve bu geçiş esnasında beste ve güfte bakımından bazı değişiklikler gösterdiğini bilirler. Bunun için “Bursa türküsü” diye müstakil, mevzulu bir türkü şekli olması gerekir.

Halk türkülerinden bir kısmı, tamamı ile mahalli ve mevzii bir renk ve koku taşıyabilirler, o yerde, yahut çevresinde vuku bulan bir hadise üzerine yakılan türküler vardır. Fakat halk türküsü vasfını taşıyan her türkü, güftesindeki bir kaç kelimelik bir değişmeyle derhal bir yerden başka bir yere mal edilebilir. Türküler arasındaki farkı, makam yani ağız ve ezgi dediğimiz beste başkalığı meydana gelir. Bursa türküsü diye aldığımız “Kasap Mehmet” türküsü, bugün Erzurum’da da söyleniyor. Ağız ve ezgi farkını kaldırırsanız, güftedeki kelimeler tamamıyla aynıdır. Bundan ötürü bir halk türküsüne, mutlaka falan yerin malıdır diye damga vurmak doğru değildir. Zaten halk türküsünün birinci vasfı da müşterek bir cemiyetin müşterek malı olmasıdır.

Bursa’nın bir “Sarı Mustafa türküsü” var ki, hiç değilse ayrı ayrı beş altı yerde geçer.

*Fese bak fese ne kadar da al
Ne güzel belindeki morlu şal*

diye başlar. Bir de hikayesi var: Bursa’nın Kuzgunluk mahallesinde tütün kaçakçılığı eden Sarı Mustafa adındaki delikanlı, kolculara teslim olmamış, mahallesinde öldürülmüş; bu türkü de o vaka üzerine çıkar.

Muallim Naci’nin aruzunu hatırladınız mı? Hele:

*Entarisi ala benziyor
Şeftalisi bala benziyor*

Mısraları, hiç birimize yabancı gelmeyecek... Bu türkünün Bursa ile tek münasebeti ve hikaye ile tek teması, bir kıtasında “Kuzgunluk” adının geçmesinden ibaret:

*Sol böğrümde kurşun yarası
Annesinin bir danesi
Kuzgunluk’un merdanesi*

Halk türkülerindeki bu karışıklığı, bu alış verişi kati olarak kestirmek, türkünün şair ve bestekarını, yani mevsukiyetini ve hakiki menşei bulmak kadar güçtür.

*Aliverin martinimi destime
Bine idim kır atımın üstüne*

Türküsünü de öz Bursa malı diye kabullenmek imkanı yoktur. Çünkü bu türkünün ikinci kısmı, Eskişehir taraflarında, hemde Bursa’dakinden daha düzgünce olarak vardır:

Bursa :

Bir incecik yolum gider Yemen’e

*İlgün ilgün al kanım akıyor çimene
Selam söylen nazlı benim yarime*

Eskişehir:

*Bir incecik yolum gider Yemen'e
İlgün ilgün kanım damlar çimene
Ölüm varmış güzelleri sevene
Ay karanlık gece vurdular beni
Yarin çevresine sardılar beni*

Hele nakarat kısmındaki vurulma ile yar çevresine sarılma, daha bir çok türkülerde yer almıştır:

*İzmir'in içinde vurdular beni
Yarin çevresine sardılar beni*

Yine bu türkünün bir parçasındaki:

*Efeleri Camlıca'da bastılar
Çepkenini çam dalına astılar*

mısraları ile, meşhur: "Halime'yi samanlıkta bastılar; şalvarını gül dalına astılar" sözleri arasındaki benzerlik meydandadır.

Türkülerin hemen pek çoğunda bu hal vardır. Biz Bursa ve çevresinde "yerli malı" diye söylenen halk türkülerini toplarken, bütün bu mülehazaları göz önünde tutmaya çalıştık. Fakat kesin bir neticeye varmaya imkan bulamadık. Onun içindir ki, duyduklarımızı, aslı ve esası ne olursa olsun not etmekle iktifaya mecbur olduk. Buraya aldığımız türkülerin çoğunu, Müftülük Başkatibi bay H.Kemal'in kuvvetli hafızasına borçluyuz.

SANİYE TÜRKÜSÜ

*Karşıdan karşıya
-Aman aman olur mu-a yarım
Ellerim koynumda aman merhamet eyle
Sen kimin yarisingel doğru söyle*

*Kalemdir kaşları eğmeli değil mi
Eladır gözleri sürmeli değil mi
A kız de annen seni bana vermeli değil mi*

*Karşıdan geliyor bin beşyüz atlı
İçinizde yok mu Saniye adlı
Meyveler içinde şeftali tadı*

*Kalemdir kaşları eğmeli değil mi
Eladır gözleri sürmeli değil mi
A kız annen seni bana vermeli değil mi*

SARI MUSTAFA TÜRKÜSÜ

*Fese bak fese ne kadar da al
Ne güzel belindeki morlu şal
Demedim mi ben sana burda kal*

*Kalamaz ne çare eli şanlıdır
Burma bıyıklı delikanlıdır*

*Entarisi ala benziyor
Şeftalisi bala benziyor
Benim yarım sana benziyor*

*Olamaz ne çare eli şanlıdır
Burma bıyıklı delikanlıdır
Sol böğründe kurşun yarası
Annesinin bir tanesi
Kuzgunluk'un merdanesi*

*Olamaz ne çaraeli şanlıdır
Burma bıyıklı delikanlıdır*

SETBAŞI TÜRKÜSÜ

*Setbaşı'nın lanbaları harlıyor
Çerrah gelmiş yaralarım bağlıyor
Aman babam baş ucumda ağlıyor*

*Kıyma bana rahmet et ey peri
Ben değil alem sana hep müşteri*

Setbaşı'nda ine çıka yoruldum

*Ben Saffet'in hançeriyle vuruldum
Vuruldum da alemlere duyuldum*

*Kıyma bana merhamet et ey peri
Ben değil alem sana hep müşteri.*

BURSALI TÜRKÜSÜ

*Hey Bursalı Bursalı
Beli ipek korsalı
On beşine basalı
Senin oldum Bursalı*

*Çıkalım Uludağ'a
Biz çamlardan uzağa
Verelim dudak dudağa
Senin ile Nursalı*

*Yeşil Bursa'nın gülüsün
Gönlümün bülbülüsün
Seni candan severim
Sen benimsin, ömrümsün*

*Aman canım Bursalı
Gel kaçalım bu Salı*

*Yeni yolun güzeli
Kaçma benden gel beri
Aşkınla ben yanarım
Seni sevdim seveli.*

KADİFE GELİN TÜRKÜSÜ

*Bursalı'mısın kadifeli gelin
-çaydan mı geçtin?
Yanakların al al olmuş
-Konyak mı içtin?*

*İçtiğimiz konyak mezemiz kaymak
Sen kimin yarisin yavrum
Her yanın oynak
Arabaya sen bin, paytona ben
Anasını sen al kızını ben*

*Bir su içtim testiden
Yavrum,sensin beni mest eden
Cennet makamı olsun
Yavrum,seni bana mest eden.*

BURSA'NIN IŞIKLARI

*Bursa'nın ışıkları
Gümüştür kaşıkları
Yavrusunu kaybetmiş
Ağlıyor uşakları*

*Haydin di Bursalı Bursalı
Geliver de her Salı her Salı
Eyer de sırmalı sırmalı
Gelmessen bil ki başın sevdalı*

YEMENİ TÜRKÜSÜ

*Ben yemenimi aman aman al isterim
Ortasında -oğlan oğlan- dal isterim
Bir cilveli yar isterim*

*Al gel oğlan yemenimi
Ellere vermem ben yarimi*

*Ben yemenimi serdim taşa
Yazılanlar gelir başa
Sağ olası binler yaşa*

*Al gel oğlan yemenimi
Ellere vermem ben yarimi*

BURSA'NIN UFAKTEFEK TAŞLARI

*Meşeli meşeli dağlar meşeli
Dibinde halı döşeli
Kül oldum aşka düşeli*

Al beni esmer güzelim

Yarimle kol kola gezelim

*Bursa'nın ufak tefek taşları
Hilal olmuş o yarimin kaşları
Bir omuzdan bir omuza saçları
Al beni esmer güzelim
Yarimle kol kola gezelim*

*Hamamın üçtürkurnası
Üçünde üç kız yunası
Üç kızın biri benim olası*

*Al beni esmer güzelim
Yarimle kol kola gezelim*

İLİMON (LİMON) TÜRKÜSÜ

*Rafta altın sını
Billahi sevdim seni
Her huyuna değişmem
Dünyaya değişmem seni*

*İlmon ilmon ilmon
Aşkından kibrit oldum
Üfürseler yanıyom*

*Beyaz giyme söz olur
Siyah giyme söz olur
Hep yeşiller giyelim
Muradımız tez olur*

*İlmon ilmon ilmon
Aşkından kibrit oldum
Üfürseler yanıyom
Allar giyme üşürsün
Beyaz giyme menşursun
Her huyun iyi amma
Ellerle görüşürsün*

*İlmon ilmon ilmon
Aşkından kibrit oldum
Üfürseler yanıyom*

KASAP MEHMET TÜRKÜSÜ

*Mehmet'in Mehmet'im gel yat dizime
Sürmeler çekeyim ela gözüne*

Uyma dedim uydun eller sözüne

Yandım Kasap Mehmet yandım elinden
Kadeer de böyle imiş ne gelir elden

Hastane önünde bir yeşil çadır
Çadırın içinde Mehmet'im yatır
Şimdiki ahbablar saymıyor hatır

Yandım Kasap Mehmet'im yandım elinden
Kader de böyle imiş ne gelir elden

Kaplıca da havuz etrafı yavuz
Önümüzde kara şişe mezemiz karpuz
Yeni yoldan yetişti eniştem Hafız

Yandım Kasap Mehmet'im yandım elinden
Kader de böyle imiş ne gelir elden.

BURSA HALK RAKSLARI

Hüsnü Ortaç

Neşe, elem, aşk ve kahramanlık gibi duyguların milli ruh ve karaktere uygun bir tazda hareket ile ifadesi olan halk rakısları bize nesilden nesile intikal eden ecdad yadigarı, milli ananelerimizden biridir.

Müstakbel Türk Operası, Senfonileri ve Süt 'leri için zengin ritim incelikleri taşımakta olan rakıslarımız, genç bestekarlarımıza feyizli bir ilham kaynağı teşkil etmekte olduğu cihetle yurdun her tarafında halk türküleri gibi halk rakısları da derlenerek bunların vasıfları hakkında kitaplar, makaleler neşredilmektedir.

Bursa Halk evi de kendi çevresinde bulunan hak türkü ve rakıslarını derlemek bunları tanıtmak maksadıyla Ar Komitesine bağlı bir "Halk Sazı ve Halk Rakısları" kolu teşkil etmişti. Bu kolun çalışmalarıyla ben de yakından ilgili bulunduğumdan Bursa Halk türkü ve rakısları hakkında şimdiye kadar tespit edebildiğim malumatı neşrediyorum.

Bursa'nın şehir ve köylerinde şu oyunlara tesadüf edilmektedir.

- 1) Guvende,
- 2) Sekme,
- 3) Çiftetelli,
- 4) Koroğlu,
- 5) Artvin Horon'ları,
- 6) Rumeli Hora'ları,

Guvende ve sekme, Bursa'ya ait yerli halk rakıslarındandır. **çiftetelli**. Zannedildiğine göre, İstanbul'da, Koroğlu ise, Anadolu' nun birçok yerinde oynanılan bir oyun olup Bursa'ya da gelmiş ve halk arasında rağbet bulmuştur.

Artvin Horonları, Batun'dan, Artvin'den gelerek bir kısım köylerde yerleşmiş olan Batumlu ve Artvinli yurttaşlarımızın oynadıkları oyunlardır.

Çok çevik hareketleri, orjinal figürleri olan horonlar tulum zurna- gayda refakat ile oynanılmaktadır.

Makedonya havalisinden gelip Demirtaş ve diğer bazı köylerde iskan edilen yurttaşlarımızın davul zurna ile oynadıkları Cigos ve Hora isimindeki oyunlar, üzerinde ehemmiyetle durulmaya laik bir mevzudur. Rumali'nin fethi üzerine oralarda yerleşen ecdadımızın anayurttan götürdükleri çalgılarla ve bütün hususiyetlerle birlikte altı asır kadar muhafazaya muvaffak oldukları bu oyunlar, Folklor bakımından tetkike değer bir kıymet taşımaktadır.,

Güvende ve sekme oyunları, bağlama, cura, saz, kemanı (köylünün yaptığı bir keman), davul, zurna ile çalınan türkülü oyun havaları, iki kişi tarafından karşılıklı olarak oynanılmaktadır.

8/9'luk aksak bir temposu olan sekmeğe mahsus bir çok oyun havaları vardır. Güvende için ise yalnız "Oğlan adın İsmail" diye başlayan ve 4/4 lük usul ile çalınan bir oyun havasından başkasına rast gelmedim. Güvendenin tespit edebildiğim bir notası güftesiyle birlikte Uludağ'ın 39- 40 ıncı nüshasında çıkmıştır.

Güvende oyun havasına ara nağmesiyle başlanırken, oyunu oynayacak olan iki kişi ağır, vakur bir tavırla meydana çıkar. Şöyle bir iki dolaştıktan sonra türkünün ilk mısralarında kollarını yukarı kaldırıp oyuna başlarlar; oyun kendine mahsus tavır ile figürlerle türkünün neşeli musikisine uyarak çevik hareketlerle devam eder. Heyecen arttıkça seyircilerin takdir ve teşvik nidaları oynayanları bir kat daha coşturmakta, maharetlerini göstermeye sevk etmektedir.

Sekme oyununun, 8-9'luk aksak bir tenpo ile ve iki kişi tarafından oynandığını yukarda arz etmiştim. Aksak olan dördüncü tenposunda hafif ve zaarîf adımlarla yapılan sekme hareketleri bu oyunu bariz vasıflarını teşkil etmektedir.

Evvelce kına, düyün, halvet eğlencelerinde sekme oyunu kadınlar arasında çok muteber oyun ise de, son zamanlarda Bursa'nın bu güzel ve karakteristik oyunu unutulmuş gibidir. Şimdi bu gibi eğlencelerde çifte telli oynanmakta, daha gençler ise, ut, keman, def ve dabrukadan mürekkep çalgı takımının çaldığı dans havalarıyla dans etmektedirler.

Bir zaman, ihtiyar, genç birçok Bursalı'ların oynadıkları güvendenin adını bile işitmemiş 35-40 yaşlarında yerli halktan birçok kimselere esefle tesadüf ettim

Zengin bir tabiat güzelliği içinde neşe ve saadetli, nefse olan itimadı, asil hareketlerle ifade eden bu rakısların unutulup gitmesine gönül asla razı olmamalı, bilhassa Bursa gençliğinin dedelerinden yadigar kalan bu güzel oyunlarına karşı sevgi ve alakasını kuvvetlendirecek esaslı tedbirler alınmalıdır.

Her gün bir zerresi kaybolan rakısların hakiki şekillerini tespit ve muhafaza için bir an evvel filme alınmasını temenni ederiz.

KÖYLÜ GÜVENDESİ

*Bindim atın birine
Geçtim Urumeline
Urumeli'nin kızları
Çakırale(ela) gözleri*

*Alçacak duvardayım
Baş açık hovardayım
Nerede güzel varsa
Bilin ben aradayım*

*Bahcelerde bal kabak
Elimde altın tabak
Beni beyenmez iken
Vardığın adama bak*

*Dere geliyor dere
Kumunu süre süre
Al götür beni dere
Yarin olduğu yere*

GÜVENDE OYUN HAVASI

*Oğlan,adın İsmail
İsmine oldum mail*

Aman aman beyim aman
.....

*Bir şeftali versene
Hem sevaptır hem hayır*

*Bir o yandan, beş bu yandan
Öldüm yare yalvarmaktan
Kemer kaymış ortasından
Ne*

*Oğlan adın hem Bekir
Çevreyi doldur getir*

Aman aman ...

*İstanbul'a gidersen
Çekirdeksiz nar getir*

Bir o yandan.....

*Öyledir,yar öyledir,
Aşkın beni söyletir*

Aman aman ...

*Almış yarı dızine
Bülbül gibi söyletir*

Bir o yandan...

*Nazından, yar, nazından
Sürmesi gitmez gözünden*

Aman aman.....

*Bursa dilber kızından
Edasına nazına yandığım*

Bir o yandan

KIZ HAVASI

*Menevşesi tutam tutam
Arasına güller katam
Gel ikimiz bile (bir) yatan*

*Sen gel menevşeli gelin
Gelin gelin allı gelin
Al yanağı ballı gelin*

*Menevşe buldum derede
Sordum evleri nerede
Üç kız bir oğlan arada*

*Sen gel menevşeli gelin
Gelin gelin allı gelin
Al yanağı ballı gelin*

*Menevşesi boyun eğmiş
Yaprakları suya değmiş
Kız seni seven (oğlan) ölmüş*

Nakarat

GEÇMİŞTE BURSA'DA DÜĞÜN ADETLERİ

Nazım Yucelt

1- Görücü: Oğlan evinden istenen, kızın evine misafir gidilir. Gelin namzedi misafirlere kahve getirir ve içilinceye kadar kız görülür, konuşturulur, güldürülür. Eğer kız beğenilirse bilahara söz kesimi yapılır.

2- Söz kesme: Söz kesimi için oğlan tarafından gidenlere bir mendil verilir. Oğlan tarafı da kız evine yemeni veya krep gönderir. Bu suretle de söz kesilmiş olur.

3- Nişan merasimi: Oğlan tarafı "falan gün nişan getireceğiz" diye haber gönderir. Oğlan tarafı nişan bohçası düzer. Nişan bahçasında kıza, "tuvalet takımı, yastık, kına, çorap, terlil" (beyaz renkte olup gelinlikte giyilir.) elbiselik (yünlü veya ipekli) yüzük, küpe, beşbirlik gönderilir. Buna takı denir.

Kızın anasına çorap, yemeni, mendil konur. Kardeşlerine de münasiğ hediyeler eklenir. Bu bohça evlenenlerin zenginliğine veya fakirliğine göre değişir. Nişan sepetine şeker, kurabiye çörek gibi şeyler de konur ki ertesi gün bunlardan birer parça tanıdıklara da gönderilir.

Bu hediyeler bir tepsi veya sepet içine konur. Ve kırmızı gaz bezi ile boğulur. Nişanı bir erkek yada kadın başı üstünde götürür ve bu evlenmemiş bir kızın başı üstünde açılır. Kızın kısmeti açılındıye, "haydi hayırlı olsun, senin de kısmetin böyle açılsın" derler. Kız tarafında erkek tarafına bu şekilde münasip hediyeler gönderir. Yalnız bu hediyein içinde oğlana, kayımpederine, kayımvalideye, görümceye çamaşır konur. Bilhassa kenara işlemeli enli uçkur, para kesesi bunlar damata mahsustur.

Nişandan vaz geçen taraf hediyeleri geri gönderir.

Hediye getirenlere kahve, şerbet ikram edilir. Kız evinde, kız giyinir, kuşanır. Gelinlerin ellerini öper, oturur. Kız içeri girerken "gelin geliyor" diye haper verilir. Kayınvalide kalkar gelinin başına para serper. Nişan takımı masa üzerine konur. Bir kaç gün gelenlere gösterilir. Nişan günü her iki tarafın akrabası ile beraber komşular da davet edilir.

Nişan yalnız Pazartesi yada Perşembe günü öğleden sonra götürülür. Kız evinde yapılan merasim oğlan evinde de tekrar edilir.

4- Nikah: Nikah kız evinde yapılır. Akrabalardan ve yakın tanıdıklardan (erkek olanlar) davet olunurlar. Kız, nikah odasının kapısı önüne kadınlar tarafından getirilir. Kızın üzerindeki elbisenin hiç bağlı ve ilikli yeri bulunmaz. Kızın sağ koltuğunda Mushaf, sol koltuğunda bir miktar ekmek vardır. Odaki erkeklerden biri kapı aralığında kıza "vekilin olayımmı, nikahını kıyayımı?" diye üç defa sorar. Üçüncüde kız "olunuz" der. Sonra içeride mahalle imamı marifet ile oğlanın vekili ile kızın vekili tarafından nikah yapılır, dua edilir.

Nikah duası çeşitli olmakla beraber aşapı yukarı şu meal dedir. İmam tarafeynin nikaha ve izdivaca muvafakiyetinin takdir ettikten yani oğlanın vekili ile kızın vekiline "bu kızı aldın

kabul ettin mi, bu oğlana rızanla kabul ettin mi?" diye sorup müsbet cevap aldıktan sonra dua okur.

Duadan sonra şebetler içilir davetliler dağılır. Ertesi günden itibaren kız ve oğlan evine tanıdıklar tebrike gelirler. Bu mealde evvela oğlan evi kız evine, sonra kız evi oğlan evine tebriğe giderler.

5- Çeyiz (Cihaz): Düğünden üç gün evvel bir Pazartesi günü kız evinden oğlan evine sandıklar içinde çeyiz gönderirler. Çeyizi getirenlere bahşiş verilir. Oğlan evinde kız evinden gelen eşya bir veya bir kaç odada teşhir olunur. Çamaşırlar duvarlara asılır. Sandıklar üzerine oğlunun ve kızın yatakları ayrı ayrı istif edilir. Mangal, sahan, tencere hepsi bu odaya konmuştur. Birde oturma odası döşenir ve kapısı çekilir. Bu oda ancak Perşembe günü koltuktan sonra gelin ve damat tarafından açılır. Ve ziyaretçiler tarafından ancak o gün kapısından ziyaret edilir. Çeyiz onbeş gün duvarlarda asılı kalır. Salı günü oğlan evine davul takımı getirilir. Davul takımı şunlardan ibattır: bir davul, bir zurna, dabruka veya birkaç köçek.

Davul takımı ara sıra dinlenerek günün bütün saatlerinde düğün kapısının önünde ve düğün evinin bahçesinde çalar.

Salı ve Çarşamba günü damadın arkadaşları davul ile birlikte evvelden haber veren damadın arkadaşlarından dürü almak için giderler. Davul davetlinin kapısında çalar, bazen içeri alınır gelenler pişmiş tavuk, meze ve içki verilir. Hediyesi ayrıca damadın bir arkadaşına teslim edilir.

6- Kına gecesi: Kına gecesi oğlan evinde erkeklere, kız evinde kadınlara yapılır. Oğlan evindeki kına gecesinde erkeklere davul çalınır. Zeybek ve güvende oynanır, içki içerler. Kız evindeki kına gecesi de enteresandır: kız evi davetlilerini ayrı oğlan evinde ayrı çağırırlar. Oğlan evi, davetlilerine gelin teli gönderir. Teli alanlar başlarına bağlarlar, davet günü oğlan evinde toplanırlar. Gece saat dokuzda oğlan evinden davetliler davul ile kız evine giderler. Davul kız evinden duyulunca "oğlan evi geliyor" diye bir telaş başlar. Oğlan evini içeri alırlar, çaçaflarını çıkarırlar. Hazırlanan yere otururlar. Oğlan evinin davetlileri başlarındaki tellerden anlaşılır, kız evi davetlilerinin başında tel olmaz. "Not: kız evinde görünen telaş gelini saklamak içindir. Gelin davetlilerin yanına bilahara yüzü örtülü olarak, cümbüş başladıktan sonra çıkar."

Kız evi davetlilerini "okuyucu" tabir edilen fakir bir kadın marifetiyle yapar. Okuyucu davet yaptığı evden bahşiş alır.

Kız evinde kadın çalgıcılar bulunur. Bunlara "usta" denir. Ustalar hemen, def, ud çalarlar. Çalgıların adeti birden fazla olabilir. Oğlan evi gelince kendilerine ikram edilir.

Kına gecesinde gelinin davetliler arasına gelmesi: Gelinin arkadaşları kendisini aralarına alarak davetliler arasına getirirler. Öndeki kız ellerinde yanmış olarak mum tutarlar. Arkasında koluna usta girmiş olduğu halde gelin vardı. Gelinin elbisesi renklidir ve yüzünde duvak vardır. Evvela kaynananın ve sonra diğer büyüklerin ellerini öper ve bu sırada saz başlar ve muhtelif şarkılar söylenir.

"Gelin mi oldun, gelin mi oldun, evvel bizimidin a güzel, şimdi ellerin mi oldun."

"Oğlan anası, oğlan anası, elinde mumlar yanası, oldun gelin kaynanası, şen evimiz şen kal."

Gibi güftelerde kına gecesi şarkılarıdır.

Böylece kız oğlan evinin orutduğu tarafa götürüp bir sandalyeye oturur. Şarkılar ve çalgılar devam ederken kızın duvağını açarlar. Bu esnada ustaların kucağına para atılır. Bilahare oyun havası başlar. Sıra ile herkes oynar. Sıra ile herkes oyuna kalkar. Oyuna

herkesin kalkması zaruridir. O bilsin bilmesin en son sıra geline gelir. Gelinin iki avucuna pirinç verilir. Oynarken pirinçler; azar azar yere döker ve serper. Bu sırada şu şarkının söylenmesi adettir: *“oğlan döne döne, kız döne döne, gelin mi oldun gene, gelin oldun akşam oynarım döne döne”*

Serpilen pirinci herkes toplar ve bunu bereket sayarlar. Gelin oynadıktan sonra oğlan evi gider. Bir müddet sonra kızı soyarlar tacını çıkarırlar. Geceliğini giydirebilirler. Kına tasını getirirler. Kızın arkasına elinde bir mendille bir kadın geçer. duvağını yüzüne örter. Ustalar bu esnada hazin şarkılar söylerler. Gelinin eline ve ayağına çaprazlama kına yakarlar. Gelin bu esnada ekseriyetle ağlar. Göz yaşlarını arkadaki kadın sılar. Eğer ağlamayan gelin olursa davetliler *“Aman göz yaşları yerleri yıkadı”* diye alay ederler, kına yakıldıktan sonra sabaha kadar kızlar eğlenirler erkek elbisesi giyer sarhoş taklidi yaparlar. Zeybek oynarlar tavuk ve lokum yerler. Sabahleyin herkez evine dağılır.

7-Düğün günü: Perşembe günü sabahleyin kızın başı düzülür. Gelin elbisesini giyer. Tacı duvağı takılır. Kız evi misafirleri gelin bakmaya giderler. Oğlan evinde davetliler ayrıca toplanırlar. Arabalar tutulur. Oğlan evinden kız evine davetlerle birlikte kız alamaya giderler. Önde davullar çalar, davulun önünde gençler oynarlar. Bazıları arabada inerek oynar. tekrar biner. Gelin arabasının önünde kayınpeder gider. Gelin arabası en arkadadır. Kız evine gelince, kayınpeder, kayın valide, görümce, hısım, akraba hepsi arabadan inerek kızın evine giderler. Kahve ve şerbetler içerler. Kına gecesindeki ustalar yine oradadırlar. Usta, kızı getirir. El öptürür. Oğlan akrabası kıza ne takacaksa sıra ile takarlar. Küpe, yüzük, saat, altın ilah, takmıyanlar da para verirler. Kız tarafı gelen arabalara çevre bağlarlar. Kızın arabasında kayın anası bunlarla beraber kız evinde bir yenge gelir. Kız arabaya binince “müjdecî” denen bir adam kız evinden yastık alır. Bu yastık oğlan evinden alınınca kızın gelmekte olduğunu anlarlar ve kabul için hazırlıklar yapılır. Damat cihaz odasında bekler. Kız gelince misafirler inerler.

Kız arabadan en son iner. Kız inerken damadın arkadaşları damattan “toprak bastı” parası isterler. Bu hediye almadan kızı indirmezler. Arabanın kapısı önüne yatarlar. Gelin iner, damat yukarıdan gelir. Gelini alır ve her ikisi de el öperler. Gelini koltuklar ve odasına götürürken damat para serper. Bu parayı misafirler kapışırlar. Gelin ile damada kahve ve şerbet verilir. Kapıyı vurur damadı çıkarırlar. Damat arkadaşları ile çıkar gider. Gelin bir köşede oturur. Gelenler cihaz odasına kızın eşyalarına ve geline bakarlar.

8-Zıfaj gecesi: Oğlan evinden Perşembe günü akşamı yemek verilir. Yemeğe yakın akrabalar dostlar davet edilir. Bu davete davetliler yeni evlilere muhakkak bir hediye vermek zorundadırlar. Halı, bakır takımı ve saire gibi. Yemek yendikten sonra damat camiye götürülür. Yatsı namazı kılınır namazdan sonra ilahi söylenerek damat eve getirilir. Eve girince dua edilir. Duaya müteakip, damat el öper, odasına girerken arkadaşları tarafından yumruklanır. Yumruk yememek için kaçır, zıfaj odasına girer. Bu zaman gelin ayağı üstüne basarsa müşterek hayat sürdükçe sözünü geçireceğine inanır. Zıfaj odasında damat iki rekat namaz kılar, gelin arkasından dua eder halkın inanişine göre gelin ve damat ne dua ederse Allah onu kabul eder.

Gelin ile damada yemek olarak pişmiş tavuk getirilir. Damat eli ile tavuğu bacağından ayırır, her ikisi de yerler. Bu tavuğun kamikleri atılmaz gömülür. Bu tavuğu başka kimse yemez ancak ikisi yer. Tavuk kız evinden gönderilir. Sonra yatarlar kız evinden gönderilen yenge, kızın nişanını bekler. Kız yengeye nişanı verir (kızlık nişanı). yengede kız evinde bekleyen kızın akrabasına nişanı hemen götürür. Sabahleyin damat geline para verir. Yatağı kaldıracak olan yenge için yastığın altına altın para kor. kendisi hamama gider. Hamamdan geldikten sonra kocasını gelin karşılar.

Cuma günü paça günüdür.

9) Paça günü:Paça günü gelin elbisesinikamilen değiştirir.Yine başı düzülür.Davetliler gelir., ustalar tutulur, öğle yemeği yenir.akşama kadar eğlenilir. Cuma günü akşamı merasim sona erer.

10) Düğünden sonra: Düğünden bir hafta sonra kız evi yeni evlilerle akrabalarını el öpmeye davet eder.Yemekler yenipicirp ederce o gece o gece o evde kalınır. Düğünden on beş gün sonra oğlan evi kız evini çağırır.çeğiz indirirler.Kadınlar aralarında eğlenerek çeğiziindirirler.

Bu sırada kaynataya gelinin vereceği hediyeler,eş cümle çamaşırlarda ayrılarak verilir

Zifaf gecesinde gelin kız çıkmassa,ertesı gün başınabir peştemal örtülerek anasının evine gönderilir.Bütün eşyası oğlan evinde kalır

Kızlara dahaküçük yaştan itibaren bilhassa anası ceyiz takımı hazırlamaya başlar.Başlıca çeğiz takımı şunlardır:Yatak takımı, perdeler, bakır takımı.

Kısmeti çıkmayan kızlar: Kısmeti çıkmayan kızlar bazı şehirlerde yüksek bir yere çıkarılarak “Bahtın, talihin açılınsın” diye bağırırlar. Kına gecesinde gelinin duvağı açılınca, bu duvağı kısmeti çekilmiş kızların başına atmak adettir. Bahtın açılmasına ait dileklere ayın ilk Cuma’sında yapılır.Bundan başka yine ayın ilk Cuma’sında kızın donu müezzine verilir. Müezzin sala çekerken salları. Burada kısmeti çıkmayan kızlara Yeşil Cami’de kilit açtırılır.

BURSA’DA ÇEĞİZ TEŞHİRİ (GÖSTERİMİ) VE KINA GECESİ

Sıdkı Zade Salahddin Rıza

Yarım asırdan beri devam eden, hele Balkan harbinden sonra büsbütün artan muhacir hucumu nüfusu çoğaltmakla beraber, Bursa’nın mahalli hayatını ve hususi rengini çok değiştirmiştir. Şimdi artık şadırvan başlarında, yerli kumaşlardan gayet temizentarıler giymiş beş şallı hanımların oturup muhabbet ettikleri görülmez. Şimdi artık “gezek”ler ve helva sohbetleri, tandır başı muhabbetleri, kaplıca yatıları ve helvaları, esnaf loncalarının Seyyid Nasır’da, Abdal Murat’ta günlerce devam eden ziyafet ve eğlenceleri, Çırakların usta çıktıkları zaman mutadolana merasimi ve ziyafetler, EvliyaÇelebi’nin bahsettiği erguvan cemiyetleri, her sene sofuların vurudu münasebetiyle günlerce süren dini iftiffer ve bu gibi birçok adetler maziye karışmıştır.

ÇEĞİZ TEŞHİRİ

Yüksek sınıf artık artık çeğiz teşhir adetini terk etmektedir. Herhalde şimdiye kadar gelinin oğlan evine getidiği eşyanın düğünde teşhir edilmesi adetti.

Çeğiz teşhiri için bir duvarına “yük” adı ile bir şey inşa edilir. Adeta insan boyundan yüksek ve geniş bir dolap gibi yapılan, yükün dışına çarşaf gerilir ve teşhir edilecek eşya çarşafın üzerine iğnelenir veya yükün üstüne sıralanır. Bunlar:

- 1) Biri mühim günlerde, diğeri eyyamı adiyeye kullanılmak üzere, yabanlık ve adi iki hamam takımı,
- 2) İki takım, beheri onar takım, “sıra havlusu” denilen yemek havluları, yüz havluları,

- 3) İşlemeli baş örtüleri, boncuklu, pullu hamam tülbentleri, bir sıra kırep, bir sıra papazı oyalı yemeniler, *çimen oya, yedi dağın çiçeği, büber oya, gül goncası, iğde çiçeği, kakule hanımbeye kol altı, şimendifer oya, kuyumcu kafesi, kadife oya, mine, hercai, karpuz çekirdeği, enginar oya, kelebek oya, köprü oya ilah...* namları verilen oyalar asılmıştır.
 - 4) İpekten yapılmış saa, mühür, tütün ve para kesesi,
 - 5) Güveyinin yerli bezinden oyalı gömlekleri, donları, çevreler, işlemeli çukurlar, ipekli, ipeksiz mendiller,
 - 6) Gelin iç çamaşırları,
 - 7) İğnedanlık, kaşık torbası, tarak kesesi,,
 - 8) Yatak çarşafı, işlemeli yastık örtü ve yüzleri işlemeli sofra bezi,
 - 9) Ayna, çuha ve boncuklarla müzeyyen süpürge ve boyalı faraş, kalaysız yeni bakırdan mutvak levazımı, sini, mangal, leğen, ibrik, hamam taşı, ayakkablar ve terlikler,
 - 10) Yükün üzerinde de güveyi ve gelinin dikilmemiş bez torbaları,
 - 11) Gelinin on beş gün zarfında her gün bir tanesini giyeceği on beş kat elbise (duvara asılarak)
 - 12) Gündelik yabanlık iki kürk (yükün üstündeki pohcaların üzerine)
- Çeğiz beş gün asılı durur ve gelin de on beş gün giyinir kuşanır; tel, tac, mücevheret takar. Çünkü geline bakmak İstanbul'da yalnız yüzyazısı ve paça günleri devam ettiği halde Bursa'da on beş gün sürer ve yabancılar on beş gün içinde gelirler, otururlar, kehve içerler, geline bakarlar. Gelinin teli ancak on beş gün sonra kaplıcada yapılacak resmi gelin hamamında çözülür ve düğün ancak ondan sonra hitam bulur. Hatta gelin o gün hamamda telli taçlı, giyimli kuşamlı olarak oturur ve kendisini seyrettirir

KINA GECESİ

Bursa düğünlerinde gerek teşrifat, gerek eğlence itibarıyla kına gecesinin büyük mevkii vardır. Kına gecesi ikidir: "El kınası" denilen ve Salı akşamı, Çarşamba gecesi yapılan kına merasimi. Aikelerin katıldığı samimi ahibba arasında hususi bir mahiyette cereyan eder; gelinin eline kına o gece yakılır. Ertesi akşam yapılan ve "has kına" namını alan merasime güveyi takımı da iştirak eylediğinden deha eğlencelidir.

El kınası gecesi gelini, yüzü bir duvakla örtülü olduğu halde ortaya, bir yastık üzerine oturtuktan sonra avucuna oyulmuş bir yaprak veya kağıt vasıtasıyla tekerlek şeklinde kına ve parmaklarının ucuna da "yüksek kınası" denilen şekilde kına yakılır. Avucundaki kınanın üzerine de bilehere bereket parası olmak üzere saklanacak paralar sıkıştırırlar ve gelin büyük bir bezle bağlarlar.

O gece gelinin ağlamasından bereket hasıl olacağına itimat edildiğinden hasrete ve ayrılığa dair yanık şarkılar ve müessir ilahiler söylenerek kız ağlatılmaya çalışılır.

Hatta gelinin ağlayıp ağlamadığını anlamak için gelininduваğının kenarı açılarak telkin edilir. El kınası gecesinde söylenen başlıca bir türkünün bazı kıtaları şöyledir:

*Atladı geçti eşiği
Sofrada kaldı kaşığı
Kız evinin yaraşığı
Kal evimiz kal kalındı
Şen odamız şen olundu*

*Elime vurdum stare
Kolumu kesti destere
Allah'ım şirin göstere*

*Kal evimiz kal kalındı
Şen odamız şen olındı*

*Gelinin yükü tutulur
Oğlan evine yakıldı
Ananın beli büküldü
Kal evimizkal kalındı
Şen odamızşen olındı*

Has kına gecesi geç vakte kadar devam edeceği cihette yorucu olacağından daha evvelce istirahat edilmek üzere “el kınası” erkenden yatılır.

Has kına: Çarşamba akşamı ve Perşembe gecesi de “has kına” gecesidir. Kız evinden davetli olanlar daha ikinci zamanı gelmeye başlarlar. Oğlan evi yemeğe davet edilmez.

Diğer cihetten güveyin tarafının kınaya gidecek davetlileri güveyin evinde toplanırlar. Davetliler tamam olunca mahalle bekçisi uzun bir sırığın tepesine surei mahsusada demirden yapılmış kafeslimeşalesini yakarak öne düşer ve önde, elinde meşalesiyle bekçi, arkasında kadınlardan ve çocuklardan müteşekkil büyük bir kalabalık, her ağızdan bar ses çıkarak kızın evine doğru akar gider. Oğlan tarafı kızın düğün elbisesiyle teferruatını bu akbam götürürler..

Oğlan evinin davetlileri vasıl olunca, evinde gelini hemen bir tarafa saklarlar. Sonra kız tarafı ustalarla beraber güveyi tarafını karşılamaya iner. Çarşaf alandıktan sonra yine ustalar önde tef çalarak, şarkı söyleyerek davetliler yukarıdaki eve otururlar.

Gelin bir müddet çıkmaz. O vakte kadar sigaralar ve kahveler içilir, hal hatır sorulur. Bu anda garip bir adet vardır: Gelin ortaya çıkıncaya kadar kimseye su verilmez. Halbuki herkesde mevsime göre ya beraber getirdikleri veya aşağıdan satıcıdan oldıları kabak çekirdeği, fıstıklı leblebi, kestane gibi yemişleri yemekten fena halde susarlar. Bir ara susuzluk hat safaya ulaşır ve ötede beriden:

-Aman artık gelini çıkarın!... Su getirin!... Avazeleri gelir. Nihayet gelin kına gecesi için yaptırılmış al veya pembe, fakat herhalde telli pullu kumaştan esvabını giymiş, tel, duvak, taç takmış halde görülür. Gelinin önünde omuzlarında bir basma askı olduğu halde ustalar tef çalarak ve şarkı söylerek ilerlerler. Arkalarından gelin ve gelinin ik tarafında ve arkasında ellerinde mumlar olduğu halde tezeler yürürler.

Gelin herkesi sinnine göre el öperek, temenna ederek selamladıktan sonra kayım velidenin elini öper. Kayımvalide hemen kalkar; köşeye, yüksek bir yere, kendi eliyle ve yastıklarla yaptığı mevkiye, duvağını açarak gelini oturtur. Şevk ve sürünün pek ziyadeleştiği bir anda ustaların söylediği şarkılardan bazı parparlar:

*Sen gelesin al yaraşır
Al üstüne mor yaraşır
Sana gelinlik yaraşır
Sevim yar severim yar*

*Kız anası, kız anası
Elinde mumlar yanası
Oldun güvey kaynanası
Severim yar severim yar*

Gelin oturunca tebrik edilir sonra ustalar sandalyelerine otururlar ve sonra oyun başlar. Kına gecesinde bütün gençlerin ustaya bahşiş verip mutlak oynası, hiç olmasa şöyle ortada oynar gibi bir parça dolaşırması zaruridir.

Bursanın milli oyununa “sekme” namı verilir. Tiyatrolarla memlekete giren “kanto” tarzında mühim bir mevki vardır. İki sekme havasının birinci kıtalarını buraya yazıyorum.

*Mustafa'm gaşları (aman) garadır gara
Gerdanında benleri (aman) sıradır sıra
Bu yıl mekanımız (aman) buradır bura
Heyalinden de sesi gelir aman
Düşmanlar elinden de aman varamıyor ah acanım*

*Asuamna çıktı (da) ahım
Gel benim gaşı kemanın aman
Severim yoktur günahım
Gel benim gaşım kemanım aman*

Oyun evvela güveyi tarafının oturduğu odada başlar. Orada oynayacaklar bitince bu seferde kız tarafının oturduğu yerde devam eder.

Saat alaturka altı-yedi reddelerinde yine bekci gelir ve güveyin takımını getirir.

Güveyi takımı giderken, latife olmak üzere kız evinden bir şey aşırması veya aşırır gibi yapılması, kız evindekilerin de buna mani olmaya çalışması kahkahalara ve latifeli mükalemelere vesile olmsı itibari ile adettir.

Bir de Bursa'da İstanbul'da oturduğu gibi taç yoktur. Gelinin başına giydirilen taç ahip bağdan toplanan mücevheratı bir mukavvaya reddetmek süreti ile vücûda getirilmekte idi.

BURSA FOLKLORUNDA İPEKBÖCEKÇİLİĞİ

Ali Rıza Yalçın

Bugün hala, Anadolu'muzun her köşesinde olduğu gibi, Bursa'mızda da atadan babaya, babadan oğula, ünlü bir miras gibi kalmış olan dil folkloru, terbiye ve inanç folkloru, spor ve kayak folkloru, yüksek bilgiler ve idare folkloru, hatta *Divanü 'l-Lugati 't- Türk* 'te gördüğümüz at damgalan folkloru bile olduğu gibi yaşamaktadır.

Halk arasında ipekböceğini bakma işine başlamadan önce, bazı adetlerimizi gözden geçirmek hoş olur:

Bursa'da iptidai böcek bakan evlerde evvela böcek bakım odası acı büber yakılarak tütsülenir. Odaya asılacak kerevet ve tahtalar Nisan yağmurunda iyice ıslatılır. Böcekler "*pancar kesti*" hastalığına tutulmaması için eve pancar girmez. Evde dikiş dikme ve iğne tutma işleri yasak edilir. Böcekler nazar değmemesi için hiç kimsenin böcek bakma odasına girmemesi ve bahçeden getirilecek dut yapraklarının her yüküne birer parça ısırgan otu ilave olunarak getirilmesi, yük eve inince bu ısırganların kapı önüne yığılması takarrür eder. Bunlar gözcü nazarlıların gözlerine batması için, nazara karşılık birer tedbir sayılır.

Bundan sonra, kışın alınmış ve kalaylı bir tencere içine konularak evin serin bir yerinde saklanmış olan tohumun hazırlığına başlanır.

Hidrellez'den bir gün önce kutudaki tohumlar bir beze dökülür ve bahçede bir gül dalına asılır. Hidrellez günü bu çıkın gül dalından indirilir; küçük bir kız çocuğuna verilir. Bu adete "*Hidrellez Kamçısı*" denir.

Artık Nisan yağmurları kerevetlere, Hidrellez kamçısı da tohumlara sinmiştir. Şimdi tohum çıkısını ağzı dualı bir kocakan koynuna veya koltuğunun altına yerleştirir. Burada tohum, böcekçilerin dedikleri gibi, ağarıp baş verdikten sonra kalaylı bir sini üstündeki temiz beze dökülür. İğne ucu gibi mini mini böcekler canlanmaya başlar.

Erkekler dut yaprağına giderken kadınlar da böceğin en büyük düşmanları folklor mücadelesine girerler.

Kimi kadın, Askeri Lise civarında, "*Kannca Deresi*"ndeki çeşmenin başına oturur, buraya, büyücek bir dilim ekmeğin üzerine konmuş bolca miyane helvasını karınca şerrine tılsım olarak kor.

Kimi kadın dut ağacının "*şimal*" denilen ince dalından bir tanesini koparıp "*sıçan ağzı bağliyan* „ ocak evlere sıçan ağzı bağlatmaya gider. Bu evde ocaklının "*şimal*" dan yaptığı ağaç halkayı böcek odasının bir köşesine saplar. Derhal erkeklerin getirdikleri dut yapraklarını bıçakla kıyar ve "*kıyma* „ denilen bu yemi böcekler serper.

Böcekler her 8-10 günde bir uyurlar; bu uyuma dört defa olur; bunlara birinci, ikinci, üçüncü, dördüncü uyku adı verilir.

Her uykudan uyanan ipekböceğinin aldığı ad "*aladı*"dır. Bunlar birinci aladı, ikinci aladı, üçüncü ve dördüncü aladı adını taşırlar. Bursa'da bu kelimeyi "*haladı* „ şeklinde telaffuz edenler de vardır. Ancak kelimenin Türkçe'si ve doğrusu "*aladı*"dır.

Üçüncü aladıya küçük, dördüncü aladıya büyük aladı denir.

Bazan böcekler "*baygınlık hastalığı*" na da tutulurlar. Kadınlar bu hastalığı görür görmez yoğurt ayranına bir "*yasin*" okurlar, bu ayranı böcekler serperler.

İpekböcekleri birinci aladıdan ikinci uykuya girerken kerevetlerin üzerine dut çubuklarından ıskara şeklinde bir şilte yapılır. "*Cenp*" adını alan bu şilte, böceklerin pisliklerini süzmiye yarar.

İpekböcekleri büyük aladıya kalkarken cenbin üzerine büyük dut dallarından döt beş tanesi demet halinde bağlanarak yeni ve daha sağlam bir döşek vücuda getirilir ki, bu döşeğe

"küne" denir.

Kol kalınlığında yapılan künelerden sonra böceklere koca koca dallarla yem sunulur; bu yemlemeye "kollama" denir.

İpekböceği büyük aladıda kollama yemini yerken evde müthiş bir heyecan başlar; çünkü bu sırada yaprak yetiştirmek ve yetiştirmediği takdirde satın bile olsa bulup almak ve böceklere vaktinde yem yetiştirmek erkekler için pek zorlu bir iş olur. Eskiden bu çağda, böcekçiler canlarından bezerler, evlerindeki ipek demetlerini ucuz ucuz satmağa, kanlannın bilezik ve küpelerini terhin etmeye mecbur olurlardı.

Yetmişbeş yıl önce bir böcekçinin büyük aladıda çektiği sıkıntıyı bir halk şairi şöyle tasvir eder:

Muradiye'den Tatarlar'a koşarım

Çuha şalvarıma fısır fısır işerim

Karı, seni böcek sonu boşarım

Aman tellal durma gezdir ipeği

Rehinden çıkarayım elmas küpeyi

Erkek yaprak arama telaşı içinde iken kadınlar da mustarıptır. Bakınız kadın ne diyor:

Bir kutu böcek düşünmedim ne yiyecek

Sandım komşular yardım edecek

Aman böcek aman tez sar ipeği

Kulağımdan sattırma tek küpeyi

Yaprak peşinde koşan erkeğin başına gelenler de başkadır:

Böceğimin otuz iki ayağı

Yaprak pazarında yedim dayağı

Boşarım karıyı basbayağı

Aman tellal durma gezdir ipeği

Rehinden çıkarayım elmas küpeyi

Görüyoruz ki, Bursa'da ipekböceğinin devamını en çok teşvik eden kadınlar olmuştur. Eğer eski Bursa kadınları bu sebatı göstermemiş olsalardı, belki bugün Bursa'nın ipekli kumaşları da Bursa kadifelerinin gittiği yere giderdi.

Büyük aladının can sıkıcı günleri arasında böcekler kılavuz vermiye başlar. Kılavuz, böceğin ilk koza sarmağa başladığı andır. Vaktiyle Bursa'da böcek kılavuzda iken teneke, darbuka gibi gürültülü şeylerin çalınması adetti. Çünkü bu nazik ve zarif böceğin gürültüler arasında ürkek acele ipek sarmağa başlayacağı umulurdu.

Bu sırada çubuk, meşe, çam ve pamukla dalları künelere dikine saplanır, sancı böcekler büyük bir gürültü ve hışırtı arasında teker teker kendilerine yer bularak ipeklerini sarmağa koyulurlar.

Böcek hayatının rnahsülünü verirken ihtiyar nineler şaşarak dualar arasında:

Hikmet-ullah şehrinin bir tanesi

Oğlunun karnında yatar anesi...

gibi malûm tekerlerneleri okurlardı. Şimdi bir yandan tenekeler çalınırken bir yandan askılar dikilir, bir yandan da adına "ara yemi" denilen kocaman dut dallannı böceklerin imdatlarına ulaştırırlar.

Böcek, kozayı sanp bitirdikten sonra böcek bakan evde bir düğün kurulur. Bu düğüne "ko za yolma düğünü " denir. Konu komşu, eş dost, hısım akraba, eve davet olunur. Yahniler kaynar, pilavlar haşlanır, hoşaflar ıslanır; bu düğünde rnutlaka bir de "Gaziler Helvası " , dökülür. Bu helva "koza yolum helvası " , adile meşhurdur. Davetliler koza yolarken evde büyük bir neşe hüküm sürer; çalgı ve türkü sesleri mahalleyi çınlatır.

Evin erkekleri böyle güzel bir şenlik içinde, çektikleririi unuturlar. Kozalannı "Koza Hanı "ndaki mezata götürürler. Sarı sarı liralari kemerlerine dizerler.

Dualar, tecdid-i nikahlardan sonra evin erkeği her şeyi unutarak hanımına burmalar, kızına çeyizlik kutular, oğluna silah ve at takımları gibi hediyeler alır, rnesut yuvasını yeni baştan şenlendirir.

Böylece "sabr ile koruk helva, dut ağacı atlas " olur. Halk çalgıları düğüne göç ederler.

BURSA MUTFAĞINDAN SEÇMELER

Süleyman Akif Tok

İskender Kebabı:Günümüzde üşkenin dört bir yanına yayılan, popilrleşmiş kebablardan biri. Önceleri Bursa'ya özgü olan "iskender" kebabıdır.19 yy sonlarına doğru döner kwbabın, diğer ızgara etlerle, küçük kesilen ince pidelerin tereyağ ve salçayla servis yapılması İskender Usta'nın buluşu sayılmaktadır.Uzun Çarşı'sındaki kebabçı dükkanında ünlenen bu kebab, birkaç kuşak sonra Bursa'da birkaç yerde yapılmaya başlamış,daha sonra da tüm ülkeye yayılmıştır.

İskender Usta'nın torunu olan Cavit İskenderoğlu kebabın hazırlanışını şöyle anlatıyor:

"Koyunun but ve kolları bıçakla sıyrılıpçıkartılan bir kısım et çift pıçakla lıyma haline getirilir. Diğer kalan parçalar da ince ince kesilir. Bu arada etin içindeki bütün tendon ve sinirler çıkarılır. Et, soğan suyunda bir gün dinlendirilir. Kebab şişine ince et parçaları istif edilir, araya hazırlanan kıyma sıvanır... Hazırlanan kömür kor haline geldikten sonra, şiş düşey biçiminde yerleştirilir. Birkaç saat içinde kesime hazır hale gelen kebab ince uzun bıçaklarla kesilir.Önceden hazırlanmış et suyuna batırılmış pideler üstüne yerleştirilir. Izgara şiş köfte ince kesilmiş bonfile, ızgara böbrek gibi diğer etlerde konulduktan sonra koyun ve keçi sütünden yapılmış tereyağ kızdırılarak kebabın üstüne dökülür.İsteğe göre salça ve yoğutla servis yapılır" . Bursa İskender kebabının diğer kebablara göre özel lezzetinin Uludağ yaylalarında kekikle beslenen koyun etinden dolayı olduğu söylenmekte!

İnegöl Köftesi:19 yy sonlarına doğru Balkanlar'dan gelen göçmenlerin getirdikleri yeni ağız tatları arasındaki küçük ızgara köftelerin; 1930'larda Bursa'da Mutaşa Besler tarafından açılan bir dükkanda "İnegöl köftesi" adıyla satılmaya başlanması sonucu bu köfte türü önce Bursa'da sonra da yurt çapında çok ünlenmiştir. Bugün hemen her kentimizde bu köfte yapılıp, satılıyor, zevkle yeniliyor.....

Kemalpaşa Tatlısı: Önceleri peynir tatlısı olarak bilinen bu tatlı 1930'lu yıllarda Bursa'ya bağlı M.Kemalpaşa ilçesinde yoğun bir biçimde üretilmeğe başlanmış ve buradan da tüm yurda yayılmıştı...Bu tatlı gerçekten de koyun peynirinden yapılmaktadır.Peynir, un, irmik ve yumurta ile yoğrularak 3-4 santim çapında küçük kurabiyeler haline getirilir ve büyük pişme tablalarında fırınlanır. Daha sonra torbalanır ve satışa sunulur. Pişirilmesi ise kaynayan şekerli şerbete atılmasıyla olmaktadır.

Mihaliç Peyniri:Bursa'nın günümüzdeki adıyla Karacabey ilçesinde üretilir. (Bilindiği gibi Gazi Mihal, Osmanlı devletinin kuruluş yıllarında Osmanlı'lara katılan bir Rum Bey'i dir.)% 30 oranında inek sütünün koyun sütüne katılmasıyla pişirilen bir tür salamura işlemleri uygulanmasından sonra satışa sunulan bu peynir, çok gözenekli, çok tuzlu, kendine özgü bir tadı bulunan bir yerel peynirdir.

...Ve diğerleri...

Düğün çorbası: Yapılacak miktara göre yoğurt,su,un çarpılır. Ocaktaki et suyu alındığı zaman salınır,karıştırılır. Sonra içine pişmiş kuşbaşı et atılır. Piştikten sonra indirilir. Üstüğüne domates salçası ile tereyağı kızdırılıp dökülür.

Hamur tutma çorbası: Bir yumurtanın alabildiği kadar un katılarak yoğrulur,içine tuz da atılır. Oklava ile yufka gibi açılır. Yufka bıçak arkası kalınlığında oludunca oklavaya sarılır. Çekildikten sonra yuvarlak kalan yufka ince ince erişte gibi kesilir.bir kere de dikine kesildikten sonra kaynayan et suyuna atılır. Pişmeye yakın ince kıyılmış maydanoz atıldıktan sonra iki kaşık yoğurt ilavesi ile bir taşım daha kaynatılır,ateşten alınarak servis yapılır.

boru içine kaymak doldurulur. Üzerine revak gezdirilir. Bu tatlının bir benzeri ise gülvarak olarak tanımlanmaktadır.

Düğün helvası: un, bal, tereyağı ve kuyruk yağı beraberce kavrulur. Sonra şekerli sütle karıştırılır. Üzerine bolca toz şeker serpilir. Bir müddet bekledikten sonra servis yapılır.

Höşmerim: Taze beyaz peynir bir kapta eritilir, içine un ve şeker dökülerek kavrulur. Tel tel ayrılıncaya dek pişirilir ve soğumaya bırakılır. Soğuk servir edilir.

Kuymak: un, yağda helva yapar gibi kavrulur. Su ve tuz ilavesi ile şekerli su ile ezilip muhallebi gibi pişirilir. Tabaklara dağıtıldıktan sonra üzerine kızgın tereyağı gezdirilir ve sonra servis yapılır.

TASAVVUF PENCERESİNDEN BURSAYA BAKIŞ

Mustafa Kara

İslam medeniyetinin mühim hususlarından biri tasavvefolduğu gibi bu uygarlığın önemli merkezlerinden biri de Bursa'dır. Bursa, sözkonusu medeniyetin belli başlı unsurlarını barındıran ve geliştiren bir şehrimiz olma özelliğine sahiptir.

Genelde islam medeniyeti, özelde Osmanlı medeniyeti açısından Bursa ile ilgili pek çok şey söylenebilir. Ancak burada Bursa'ya sadece tasavvef penceresinden bakılacak ve bu pencereden tanıtılacak ve bu hususlar kısaca tanıtılmaya çalışılacaktır.

BURSALI MUTASAVVUFLAR

1) SÜLEYMAN ÇELEBİ

(ö. Bursa, 835/1422)

Bir tekke şeyhi olmamasına rağmen 15 yy Bursa'sının gönül adamlarından birinin de Süleyman Çelebi olduğu kesindir.

İslam dünyasına "ses ve tel kudretiyle hakim olan" İtrı'nın tekbir bestesi gibi Süleyman Çelebi'nin Mevli'i de altı asıdan beri gücünden şöhretinden hiçbir şey kaybetmeden yaşamaya devam etmektedir.

Sahasında sehl-i mümteni olarak kabul edilen yani benzerini ortaya koymanın çok zor olduğu bu eserin iç örgüsünün Allah ve peygamber aşkı aldığına hiç şüphe yoktur.

Kimde kim aşkın nişanı vardurur

Akıbet maşuka anı ırgürür

Dilde gel miracın ol Şahı'n ıyan

Aşık isen aşk adına durma yan

Aşk ile gel imdi Allah diyelim

Dert ile gözyaşı ile ah idelim

Ya habiballah bize imdat kıl

Son nefes didarınile şad kıl

2) EŞREFOĞLU RUMİ

(ö. İznik 874/1469)

Döneminin medrese ilimlerini ciddi olarak tahsis ettikten sonra tasavvufi hayata meyleden Eşrefoğlu İznikli'dir. Önce Ankara'ya giderek "derdine derman" arayan Eşrefoğlu daha sonra mürşidinin de delletiyle bugünkü Suriya'nın Hama kentinde bulunan Abdurkadir-i Geylani'nin torunu Hüseyin Hamevi'ye intisab etmiş ve adeta ikinci ihtisasını tamamlamıştır.

Hama dönüşü İznik'te kurduğu dergah ile Kadirriye tarikatının Osmanlı topraklarındaki ilk temsilcisi olmuştur.

Beş asırdan fazla bir süreden beri gerek Divan'ı gerekse Müzekir-i Nufus adlı mensur eseriyle toplumumuza hitap eden Eşrefoğlu, Kadirriye'nin Eşrefiyye kolunun da kurucusudur.

Eşrefoğlunun Müzekki'n Nufus'u Muhammediye, Envaru'l-Aşkın, Marifetname gibi çünkü zihniyetimizi oluşturan yastık altı kitaplarımızdan bir tanesidir.

Ey Allah'ım, beni senden ayırma
Beni senin didarından ayırma

Seni sevmek benim dinim imanım
İlahi din ü imandan ayırma

DEDE ÖMER SİKKINI (ö. Göynük, 880/ 1475)

Tasvvuf ve tarikatler tarihinin en önemli konularından biri olan Melametiyye'nin Osmanlı dünyasındaki macerası Bursalı dede ömerle başlamıştır.

Hacı Bayram'ın yanında yetişen Bıçakçı Ömer Dede asırlardan beri varolan bu meşrebe yeni ivme kazandırmış, tasavvufi hayatın şekil ve törenlere kurban gitmesine karşı çıkmıştır. Melamilerin düşünce tarzı olarak Vahtet-i vucut çizgisi ile birleşince tartışmalı bir çok konuyu gündeme getirmiştir. Osmanlı toplumunda yöneticilerden sert tepki gören tasavvufi cemaatlerin başında Melamiler' saymak gerekir.

Dede Ömerden sonra Ayaşlı Bünyamin, Pir Ali, İsmail Muşiki ile devam eden meşrep günümüze ulaşmıştır.

ÜFTADE

(ö.Bursa, 988-1580)

"Aşık" anlamına gelen bu kelime, Bursa'da yetişen Muhammet Muhyiddin adlı sufînin mahlasıdır.

Hacı Bayram-ı Veli'nin halifesi Hızır Dede'den feyz alan Üftade, bu şehrin manevi atmosferine tesir eden gönül sultanlarından bir tanesidir aynı zamanda şair olan üftade'nin tasavvuf ve tarikatler tarihimiz açısından en önemli özelliği, Aziz Mahmud Hüdayi gibi bir şahsiyeti yetiştirmiş olmasıdır. Böylece osmanlı dünyasının en tesirli tarikatlarından beiri olan Celvetiyye nin tohumları atılmıştır.

Bursada bugün ayakta olan 3-5 tekkeden bir tanesi olan Üftade Tekkesi dağın eteklerinden şehri seyredirken onun adını taşıyan cami ise türbesi ile birlikte şehir içerisinde.

*Enbiya'nın gurbetine evliyanın hürmetine
Cümle aşıklar dilinden yüce sultanım meded
Derd mend uftade'nin bu dur daima muradı
Her cemalin görmek ister yüce sultanım meded*

Bursa da yetişen Velüt bir Sufi Mısri Dergah'ının son postnişini M. Şemseddin Efendi' dir. Bursa ile ilgili bir çok eseri kaleme alan Şemseddin Efendi bu çalışmalarına tekkeler kapandıktan sonrada devam etmiştir. Onun Bursa tekkelerine tahsis ettiği Yadigarı Şemsi adlı eserin ilk yarısı Cumhuriyet'ten sonra basılmış olub, Bursa'nın camilerine, şairlerine, türbelerine, mezarlıklarına ayrı ayrı tahsis ettiği eserlerin yazma halinde "Bursa aşıkları" hizmetini kendi köşesinde sabırla beklemekte dir.

SADETTİN NÜSHET ERGÜN

(ö. İst, 1946)

Nihayet, Cumhuriyet döneminin en velüt yazarlarından biri olan Sadettin de Bursalı bir dervıştır.

1925'te tekkeler kapatıldığında Üsküdar Hallaçbaba Sadi Dergah'ında şeyh olan Sadettin'in ilk eseri 1921 yılında yayılanan İlmi Tasavvuf'tur.

Daha sonraki yıllarda öğretmenlik yaparken Türk Edebiyatı ile ilgili pek çok eser hazırlayan Sadettin en önemli eseri Türk Şairleri dir.

Onun, Tekke, Halk ve Divan Edebiyatı ile musiki tarihimizkonusun da yaptığı yayınlar hala değerini korumaktadır.

BURSA'DA YETİŞENLER

ŞEYH VEFA

15 yy da İstanbuda yaşayan münevver zümrenin devriş kimdir sorusu nun cevabı açıktır:Şeyh Vefa.

Konya'da doğan,Medrese tahsilini tamamladıktan sonra Abdullatif-i Kudsi 'nin Zeyniler 'de ki dergahında tasavvufi derinliklereulaşan Müslihiddin Mustafa, İstanbul'un Vefa semtinde kurduğu tekke ile bütünleşmiş bir sufidir.15 yy'ın güzel Türkçe'siyle şu mısralar onundur.

*Evvel tevhidi zikret
Sonra cürmünü fikret
Var yoluki doğru git
Devriş olayım dersin*

*Haram lokmayı yutma
Hiç kimseye kin tutma
Şeyh Vefa'yı unutma
Devriş olayımdersen*

Tasavvuf dünyası ile Bursa'da tanışan alim ve arif, şair ve bestekardan biri de Aziz Mahmut Hüdayi'dir

Üftade'nin dergahında aldığı feyz ile İstanbul'a göç eden ve Üsküdar'da kurduğu tekke ile aldıklarını başkalarına aktaran Hüdayi, döneminin yöneticileri ile yakın ve sıcak ilişkiler kurabilen devrişlerdendir.

Şu mısralar ona çok yakın olan 1 Ahmet'e aittir.

*Varımı ben Hakka verdim gayrı varım kalmadı
Cümlesinden el çekip bes dü cihanım kalmadı*

*Evliya'nın hikmeti yaktı beni kal eyledi
Sefiyim buldum sefayı da cihanım kalmadı*

TARİKATLER

Osmanlı topraklarında yaygın olan hemen hemen bütün tarikatler, Bursa'da faaliyet göstermiş, kendilerine mahsus dergahlarda bu kültürü sohbet yoluyla, şifahi olarak topluma aktarmışlardır. Tarih içinde Bursa'da faaliyet gösteren tekkelere ve bu tekkelerin mensup olduğu tarikatlara bakıldığında bazı tespitler yapmak mümkün olmaktadır.

Tekkeler zaman içinde değişik tarikatların yönetimine geçmektedir. Mesela , kuruluş itibariyle Halveti olan bir dergeah zamanla Kadriye 'ye, Nakşibendili'ğe geçebilmektedir. Bunun değişik sebepleri vardır. Bu değişik binanın tabi bir afetle yok olmasından olabildiği gibi farklı bar tarikate mensup bir şeyhin posta oturması şeklinde de olabilir. Bu el değiştirme Bektaşiler'in yaptığı gibi bazen "cebren ve hile" ile de olabilir. Mevlevihane gibi kurulduğu günden itibaren hiç el değiştirmeyen tekkeler de vardır.

Tekke ve zaviyelerle ilgili ifade edilmesi gereken bir husus da şudur: Özellikle ilk asırlarda kurulan zaviyeler tasavvufi bir müessese olmasına rağmen daha çok dini –sosyal fonksiyonları üstlenen bir kurum olarak karşımıza çıkmakta; bir nevi kervansaray, sosyal güvenlik merkezi gibi görevleri üstlenmektedir. Tekke ve zaviyelerin sosyal boyutu her zaman olmakla beraber tasavvufi renginin ve tarikata bağlılığının kesin olarak çizilmesi sonraki yüzyıllarda ortaya çıkmıştır.

Tarih içinde Bursa'da dergah açan tarikatler ve bu tarikatlere bağlı olan bazı meşhur tekkeleri şöyle bir tablo ile göstermek mümkündür.

Nakşibendiye: Abdullah-ı Münzevi, Açıkbaş Mahmut Efendi, Cizyedarzade, İlahi, Emینیye-Özbekler.

Sadiyye: Baba Zakir, Zinciri Ali Efendi, Yunus Emre

Mısriyye: Mısri, Ahmed'i Gazza, Ali Rıza atinalı

Eşrefiyye: İncirli, Numaniyye, Eyüp Efendi

Gülşeni: Gülşeni

20 asrın başlarında bu şehirde değişik tarikatlere bağlı olarak 30-40 kadar tekkelerin faaliyet gösterdiği bilinmektedir.

ESKİ ŞİİRİMİZ VE BURSA

Ahmet Necdet

Osmanlı Türk'leriniin 6 Nisan 1326 tarihinde Bizans'dan aldıkları Bursa şehri Orhan Gazi tarafından Osmanlı Beyliği'nin merkezi ilan edilmiş ve şehir bu özelliğini 1402'ye kadar sürdürmüşse de, hükümet merkezinin askeri mülahazalarla Edirne'ye taşınmış olması Bursa'ya duyulan ilgiyi hiçbir zaman azaltmamış ve hatta İstanbul'un fethine kadar her iki şehir, aynı devletin iki ayrı yönetim merkezi gibi yorumlanmıştır. Bu kuruluş döneminde Bursa, yalnız siyasal yönden değil Hristiyan alemi ile İslam aleminin kesişme çizgisinde ekonomik ve kültürel bakımdan da büyük öneme sahiptir. Söz konusu dönem, şehrin edebiyat ve özellikle şiir tarihinde de parlak bir sayfa olmuş ve Bursa, İstanbul'un fathine kadar Osmanlı Devleti'nin en çok, İstanbul başkent ilan edildikten sonra ise ikinci sırada şair yetiştiren bir metkez olma onurunu taşımıştır. Nitekim şura teskerelerinin ışığında Osmanlı coğrafyasına şair yetiştiren yerleşim merkezlerini bir kaç şairle bu yapı içinde yer aldıklarını gözden geçiren bir araştırma, edebiyat dünyamıza en çok şairle katılan şehri tartışmasız İstanbul olduğunu, Bursa'nın ise yetiştirdiği 156 şairle sıralamada ikinciliğe yerleştiğini çok net bir biçimde ortaya koymaktadır. Bu sayı, Bursa vefeyatnamelerindeki şairlerin biyografilerini araştıran bir doktora çalışmasında 290 olarak karşımıza çıkmaktadır. Başka kaynakların taranması ile bu rakamın daha da artacağından kuşku duyulmaz.

Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde yaygın bir üne sahip somuncu baba/ Şeyh Hamidi Veli ve Emir Sultan gibi tekke şairlerinin yanı sıra, bir divan şairi olarak Bursa'da karşımıza çıkan ilk önemli kişilik 14. asır sonu ile 15. asır başında yaşamış olan Ahmed-i Dai'dir. Esas itibari ile Germiyan Beyliği'ni bölgesinde yetişen Dai, kadılık görevinde de bulunmuş ve Germiyan Bey'i 2. Yakub'un, Yıldırım Beyazıt tarafından hapse atılmasını müteakip Edirneye gitmiş orada Şeyhzade 2. Murat'a hocalık etmiştir. Onun tahta geçtiği yıllarda Bursa'ya yerleşen Ahmed-i Dai bu kentte kendi adını taşıyan bir mahalle, yine onun adına inşa ettirdiği anlaşılan bir cami ve hamam bulunmaktadır.

Divan şiiri geleneğinin kurucularından olan Dai, şiirlerinde çağdaşlarına göre daha akılcı bir dil kullanarak kaba sofaya çatan, sevgiliyi ve aşkı yücelten, yaşama sevincini coşkuyla şakıyan bir şairdir. Yapıtlarının en ünlüsü, Yıldırım Beyazıt'ın oğlu Emir Sultan'a sunduğu cenkname mesnevisidir.

Aynı dönemde Bursa'da yaşamış olan divan şairimiz Üleyman Çelebi'dir. Dai gibi Süleyman Çelebi üzerine de bilgilerimiz sınırlıdır. Bir söylentiye göre 1. Osman'ı kayınbiraderi Şeyh Mahmut'un torunu, Yıldırım Beyazıt döneminde Divan-ı Hümayun imamı ve Emir Sultanın dervişi idi. Emir Buhari'nin tavsiyesi ile Ulucami imamlığına getirildiği, bu görevindeyken batini bir İranlı'nın peygamberler arasında fark bulunmadığına ilişkin vaazı üzerine Mevlid-ini kaleme aldığı bilinmektedir.

Abdulkaki Gölpinarlı'ya göre... din bilginleri Mevrit'te anlatılanların isnaddan ibaret olduğunu söyleyip hemen her devirde bu eserin okunmasına itiraz edilmişse de, halka hitabeten mevrit, yazıldığı tarihten itibaren okunmaya başlanmıştır. Bunlar gibi Bursa'da Divan Edebiyat'ı şairleri çıkmıştır. Bu çıkan şairlerin sadece şiirlerini yazıyorum.

DİVAN VE HALK EDEBİYATINDA BURSALI ŞAİRLERDEN SEÇMELER

AHMED Dai

(XV. yy sonu-XV. yy başı)

GAZEL

*Şükran senin yoluna bin can ola bir gün
Kim hazretine ermeğe imkan ola bir gün
Aşkın yoluna ok gibi can doğruluğ eyler
Ta kaşlannın yayına kurban ola bir gün
Ol zülf-i perişan bana görsen nelei eyler
Dimez bana kim gönlü peri°an ola bir gün
Ağyan sürüp gönlüm evin halvet edindim
Ta kim gele ol yar ana mihman ola bir gün
Ey bülbül-i dil-haste melul olma kafeste
Kim menzilin Ol bağ ü gülistan ola bir gün
Hem bad-i saba ire bişaret verē gülden
Hem gonce dahi gül gibi handan ola bir gün
Hicran sonucu vasla dönüp şadola Dai
Bu gamdan anın derdine derman ola bir gün*

SÜLEYMAN ÇELEBİ (1346-1422)

VESİLET-ÜN NECAT (MEVLİD)'dan

*Her n'olursavuz kapunda oluruz
Ger dirilürüz ü gerçi ölürüz
Daima kullar işi isyan olur
Padişahdan afv ile ihsan olur
Ol ki bize yaraşur kılduk anı
Sen ana yaraşurın kıl ya Gani
Rahmetünden ger bize ihsan ola
Padişahlığına ne noksan ola
Cümlemüz ger hışmun odına yana
Milketünden nesne hiç artmaz yine
Bize kıldun çünkü her in'am-i am
Rahmetünle olur Ol in'am tam
Hem Süleyman-ı fakire rahmet it
Yoldaşun iman yirini cennet it
Hazretüne anı ilet yüzi ak
Mustafa konşulığında vir turak
Ana didarunı görmek kıl nasib
Cümle-i mü'minler ile ya Mücib
Ol Muhammed hürmetiy'çün kim adun
Anun adıyla bile koşa kodun*

*İşbu kan-ı şehd ki şirindür dadı
Bil Vesilet-ün-Necat oldu adı
Hem sekiz yüz onikide' tarihi
Bursa'da oldu tamam bu iy ahi
Hakk'a hamd ile senaıar bi-hisab .
K'oldı Hak avniyle kamil bu kitab
Tanrı'dan yüz bin dürrud ile selam
Mustafa 'nun nihına her subh u şam
Olsun Aı'ine dahı ashabına
Tabiin ensar u hem ahabına
Ümmetinden razı olsun ol Mu'in
Rahmetü 'l'lahi aleyhim ecma 'in*

*Hak Teai rahmet eyleye ana
Okudanı kim dua ile ana
Hak Teai rahmet eylesün ana
Kim yazanı dahi hayr ile ana*

AHMEDİ(1330-1413)

TERCİ-İ BEND

*Getir, saki şu yakut-i revanı,
Ne yakut-ı revan, kut-ı revanı.
Gönül ayinesi, ruhun gıdası,
Aristo mezhebince ruh-i sani.
Dimağın kuvveti, aklın sefası,
Mesiha milletin tendesi canı.
Düz ey mutrib! neva-yı erganunu;
Sür ey saki! şarab-ı erguvanı.
Dolun sun sağan, tecdid edelim,
Ne kim fevt oldu dün mecliste anı.
İç ol ab-ı hayatın şerbetinden,
Kim andandır hayal -i cavidanı.
Kayırma zahidi huş-gun sözünden
Ki diye bade- ntiş etmiş fülanı.
Ye, iç, hoş geç ki sultan devridir bu:
Ehen^oah Han Süleyman devridir bu.*

HÜMAMİ (XV: yüzyıl)

GAZEL

*Kaçan hayatın ile ben ki bikarar olurum
Kara saçın bigi bisabr ü ihtiyar olurum
Hayat ile güle kılduğumu yüzün teşbih*

Görem kaçan ki cemaîni şermsar olurum
Diler gönül ki ayağına yüz süre heyhat
Bu arzuya Ol irince ben gubar olurum
Kime ki derdimi idem alur benim elemim
Şu denlü zari kılur didüğüme zarolurum
Gözün demi° ki Hümmami'yi öldürem bir gün
Bu va'deye Ol irinceye ben mezar olurum

ŞEYHİ (1370-1431)

GAZEL

Bahar mevsimidir hemdem-i saba olalım
Gül ile dost kokusuyla aşına olalım
Çü devr-i İaledir ihlas ile kadeh turalım
Nitekim nergis olur mest-i biriya olalım
Zemane sımın ko gonce gibi serbeste
Çemen safasına gül gibi dil-güşa olalım
Cihan fütuhuna Cem camdır demiş miftah
Gelin mülazım-i cam-i cihannüma olalım
Behar tevbeye Şeyhi cünun demiş akıl
Bugün muvafakat et erte parsa olalım.

ATAİ (?-1438)GAZEL

Gül hayadan kızanr dost çü gülzare gele
Kendiden serv gider yar çü reftare gele
Goncenin perdesini çak eder ü bülbul-i la'l
Lutf ü °irinlik ile çün lebi güftare gele
Görse can-bah° .lebin mucizesin sof-i °ehr .

*Gaybın esranna vakıf olup ikrare gele
İntiaı ile gönül gerçi lebinden geçti
Kendüye can gerek ise yine yalvare gele
Lebine ahır erem derse Atai canı
Çıka bin defa ümidiyle lebe vare gele*

EŞREFOĞIU RÜMf (?-1469)

ÇOK YİYENLER

*Çok yiyenlerdir ibadet etmeyen
Çok yiyendir doğru yola gitmeyen
Çok yiyendir bu i'î ba'armayan
Çok yiyendir Hak cemalin görmeyen !
Çok yiyendir nefs arzusun koğan
Çok yiyenlerdir bu dünyayı seven
Çok yiyenlerin olur teni ağır
Çok yiyenlerin kulakları sağır
Çok yiyenler gaflete dalmışdurur
Çok yiyenler dünyaya dalmışdurur
Çok yemekliktir kafirler hasleti
Çok yiyenler göre yann mihneti
Çok yiyenlerin gözü görmez yolu
Çokiyenlerin zikir etmez dili
Çok yemeklik ki ulu mihnetdürür*

AZ YİYENLER

*Az yemeklik bil büyük devletdürür
Az yemektir enbiyalar hasleti
Az yiyenlerdir Hak'a gönül veren
Az yiyendir Hak didann gören
Az yemekden evliya olur ki'î*

Az yiyenlerin hakdur te'vî'i
Az yiyendir cennete doğru giden
Az yiyendir dün ü gün taat eden
Az yiyenlerin olur nefsi halim
Az yiyenlerin olur kalbi selim
Az yiyenler söylese hikmetdürür
Az yiyenin baktığı ibretdürür
Az yiyenlerin Hak ile sohbeti
Az yiyenlerin aıdır himmeti
Kim ki az yer az söyler az uyur
Eylüğe yavuzluğu devşirilir
Eşrefoğlu Rumi çok yemeği ko
Az yemeği edegör kendine hu

SEYYİD AZİZ MAHMUT HÜDAYİ (1543-1628)

Bağ-ı aşkın andelibi Hazret-i Üftade'dir
Derdli aşıklar tabibi Hazret-i Üftade'dir
Vasıl-ı kamil O dur tevhid-i zata şüphesiz
Dost ilinin rehnüması Hazret-i Üftade'dir
Eyleyen ruhunda istimdat erişir mâtlabâ
Hall eder her mükilatı Hazret-i Üftade'dir
Mürşid-i ali dilerseñ damen-i pakini tut
Gösteren rah-ı Hüda'yı Hazret-i Üftade'dir

KUŞBAKIŞI BİR GÖRÜNÜM : EDEBİYATIMIZDA BURSA,BURSA'DA EDEBİYAT

Nahit Kayabaşı

Bursa, Türkler'in Anadolu'yu Türkleştirme eyleminin en önemli adımlarından birini oluşturması, altı yüzyıl sürmüş bir imparatorluğa beşiklik etmesi bakımından, kimliğimizde özel bir yeri olan bir kent. Osmanlı'nın dibacesi olarak anılan Bursa, Ekrem Raşit Rey'in deyimi ile, Türk tarihinde, "bir merhaledir". Türkler in yeni bir kimlikle var oluş serüveni, bir bakıma burda başlar.

İmparatorluğun son başkenti İstanbul gibi yoğun tarih geçmişinin görkemli anıtlarına sahip oluşu, Bursa'yı her dönemde ilgi odağı bir kent konumunda tutmuştu. Bu ilgi günümüzde de sure gider.

Bursa'yı önemli ve gözde kılan etkenlerden ikincisi, hiç bir kente sahip olmamış doğal güzellikleri ve Türkiye'nin kalbi İstanbul'a yakınlığıdır. Dağı, ovası ve denizine tarih zenginliği de eklendiğinde, Bursa gerçekten, adını türediğine inanılan söylencedeki gibi "cenet burası" niteliklerine hak kazanır.

Osmanlı Devleti'nin yaklaşık yüz yıl merkezi konumunda kalan Bursa, yöresel ilginin yanında, Edebiyatın da soluklandığı bir yöre olmuştur. 1326'da feth edilışinden günümüze pek çok şair ve yazarın, Bursa'dan esinlendiğini görmekteyiz. Bursa üzerine ürün vermiş hemen bütün yaratıcılarda iki çizgiye oturur bu esinlenme: Kentin tarih boyutu ve büyüleyici doğal konumu.

Tarih içinde bir ticaret ve medrese kenti olarak paylaşılan Bursa; divan, tasavvuf ve çağdaş edebiyat ürünlerinde geniş biçimde yer tutar. Ahmedi'den, Ahmet Necdet'e, Eşrefoğlu Rumi'den, Karacaoğlu'na, Tanpınar'dan, Hilmi Yavuz'a değin uzun bir zincirin halkalarını görürüz Bursa'da.

Ben burada, Bursalı ya da Bursa üzerine yazmış divan şiirlerini konu etmeyeceğim.

Konumun çerçevesine uygun olarak ben, ağırlıklı olarak Cumhuriyet dönemi edebiyatının adlarına, ürünlerine şöyle değinip geçeceğim. Böylece Bursa'dan gelmiş, Bursa'nın suyunu içmiş sanatçıları anma fırsatı bulacağım.

Bursa, tarih içerisinde önde gelen medrese kentidir. Tasavvuf Edebiyatı'na şöyle bir göz atalım.

15.yy: Süleyman Çelebi, Hacı Bayram Veli, Şems-i Hüda, Eşrefoğlu Rumi, Abdurrahim Tirsi, Emir Sultan.

16.yy: Ümmi Sinan, Mehmet Muhittin Üftade.

17.yy: Hüdayi, Mısri Niyazi, Aşık Halil, Ahi.

18.yy: Bursalı İsmail Hakkı, Kaygulu.

19.yy gelindiğinde tasavvuf şairlerinin bıçakla kesilmiş gibi Bursa'dan koptuklarını görmekteyiz. Bu, belki de bu yüzyılın Bursa'da edebiyatın geçiş dönemi olması, tekke ve tarikatların dönem içindeki konumundan kaynaklanıyor.

20.yy'da Bursa doğumlu bir tasavvuf şairlerine rastlanmıyor belli başlı kaynaklarda. Bir halk şairimiz var, Seyfi. O da 1927 şafşat doğumlu, Bursa'da yaşamakta olduğu belirtiliyor.

Tasavvuf ve halk şiirini atlamadan, en gezgin ozanlardan Karacaoğlu'nın Bursa'yı 'mekanım, yuvam' diyecek denli sevdiğini belirtmemek olmaz. Türküsünde şöyle diyor Karacaoğlu :

*Şu benim mekanım, şu benim yolum
Aradım yuvayı, Bursa'yı buldum
Güzeller çok imiş, eylendim kaldım
Kokar menevşesi, gülü Bursa'nın*

*Hak'tan m'olur bu yerlerin yapısı
Evliya mekanı, murat kapısı
Aldı beni güzellerin kokusu
Kokar menevşesi güllü Bursa'nın*

Cumhuriyet Dönemi'nin eşiğinde, Yahya Kemal'in ilgisini, çeken kentlerden biridir Bursa. Bursa'yı doğum yeri Üsküp'e benzeten şair, kendi tarihsel izleri içinde kutsayan bir yaklaşım sergilemekten manevi duyum alır gibidir.

Cumhuriyet Dönemine gelindiğinde, Bursa'nın edebiyatta önemli ölçüde ilgi görmeyi sürdürdüğü söylenebilir. Bu kez, tarih boyutunun yanı sıra, kente özgü toplumsal sorunlarında yapıtlara yansıdığını görürüz. Bursa, Cumhuriyet Edebiyat'ımıza, ciddi anlamda ilk kez Reşat Nuri'nin Çalı Kuşu (1922 ile açılır)

Reşat Nuri'den başka Kemal Tahir, Ahmet Hamdi Tanpınar, Ahmet Haşim, Hasan Ali Yücel, Yakup Kadri, Halide Edip, Atilla İlhan, Reşat Ekrem Koçu, Bedri Rahmi Eyüpoğlu'da gözlerini Bursaya çevirenlerdir.

Bursa'nın eşsiz doğası, yeşili ve tonları, gezgininden ressamına, müzisyeninden şairine sanatçıları için bir çekim alanı olagelmıştır.

Bedri Rahmi, yeşili ve şile vurulanlardanyalnızca biri. "u dizeler onun " Merhaba Ye°il" iirinden:

*Ye°ile de deli gönül ye°ile
Kara sevda katmer katmer açıla
Muhabbet bir ekin ekin ye°ertmek
Ye°ertmeyen alev tutu°a*

*Ye°ile de deli gönül merhaba
Ekinler vi°neler dutlar merhaba
Muhabbet bir ekin ekip yeşertmek
Sahipsiz yolcular otlar merhaba*

Bursa da yeşile yürek bırakanlardan biri de Ceyhun Atuf Kansu'dur. Balım kız, Dalım Oğul yapıtlarda yazar, Bursa, ve İznik gözlemlerine yer verirken , yeşilin tonlarında yiter gider. "Üç yeşili bir arada görmek isteyen, ovaya bakan bir gezenekte, Yıldırım Camii'nin te türbesinin oraya bakacaksın.

ŞİİRLERDE BURSA

Bursa

Henride Regnier

Asya topraklarında, beyaz minarelerinin ve daima yeşil servilerinin yükselişini gördüğüm Bursa...

Emellerine ve elemelerine makes olarak, kalbimin bütün şehirler arasından seçtiği ilahi şehir.

Manzarası tek bir günde ve ilk bakışta beni gaşyeden ve şimdi uzaklarda kalan güzelliklerin, hatıramı büyülemektedir.

O günden beri mezarlarının sükununu daha da derinleştiren çeşmelerinin teranesini dinliyorum.

-Çeviren: K. Sezencan

BURSA, YEŞİL CAMİ

Andre Gide

Huzur, aydınlık, müvazene yeri. Kutsal,

kırıksız bir mavilik; ılhun kemaliyle sağlığı!

Burada nefis bir tanrı sakindir ey cami !

Burada nefis bir Tann sakindir ey cami!

Orada, şu yaygın taşın kubbe ve kesigi or-

tasında, işte tam orada, karşılaşması gereken iki

eğriltinin keyfettikleri, duraklayıp dinleniyor

oldukları, o gizli, etkili yerde, o buluşma ve

sevişme yerinde, ruhani muallakiyeti öğütliyen

ve mümkün kılan odur.

Ey ince gülümseme! Tam hürriyet içinde

oynaşma ! Ruhumun nezaketini ne de keyfince

benimsiyorsun !

Bu kutsal yerde uzun uzun düündüm, ve

sonunda anladım ki, burası ibadetlerimizi bek-

liyen tartışma yeridir, ve çağrısı annma içindir.

.....

YUNUS EMRE'YE ARMAĞAN

Yüce dağlar ardından Deniz aşırı geldim;
Evliyalar yurdundan
Selam tap^ouru geldim
Ulu bir şara vardım,
Dosta armağanım var; Erenlerin bağından
Güller dev^oiru geldim.
Busbulanık bir çaydım, Aşk iline baş urdum;
Çalkanıp safa buldum, Süzülüp duru geldim...
Yunus'un toprağına
Vardım yüzüm sürmeğe; Sildim gönül pasını,
Yunuben aru geldim...
Cuşa geldim, çağlanm; Aşık oldum, ağlanm; Canda coşan esran
Döküp taşıru geldim.
Rıza Tevfik Allahtan
Aynlma Ol dergahtan
Ben kurtuldum günahattan. Eğriyim, doğru geldim...

Rıza T evfik Bölükbaşı

BURSA 'DA AK^aAM

Uludağ'ı yine sisler örtüyor,
Bir kuzu meliyor; bir ku^o ötüyor.
Sonra perde perde ezan sesleri,
İlahi, derin bir ses dolaşıyor.
Yamaçlar büsbütün koyulaşıyor;
Yıldızlar iniyor sarmaşıklara;

Şimdi Temenye'den ta Işıklar'a
Şu yolun indiği hududa kadar
Ruha ra'e veren bir sessizlik var...
İçinden seziyor Bursa yasıllı,
Uzak asırların hatırasını.

Halit Fahri Ozansoy

BURSA'DA ZAMAN

Bursa'da bir eski cami avlusu
Küçük şadırvanda şakırdayan su
Orhan zamanından kalma bir duvar
Onunla bir yaşta ihtiyar çınar
Eliyor dört yana sakın bir günü
Bir rüyadan arta kalmanın hüznü
İçinde gülüyor bana derinden
Yüzlerce çeşmenin serinliğinden
Ovanın yeşili göğün mavisi
Ve mimarilerin en ilahisi
Bir zafer müjdesi burda her isim
Sanki tek bir anda gün, saat, mevsim
Yaşıyor sihrini geçmiş zamanın
Haia bu taşlarda gülen rüyanın
Güvercin bakışlı sessizlik bile
Çınlıyor bir sonsuz devam vehmiyle
Gümüşlü, bir fecrin zafer aynası
Muradiye, sabnn acı meyvası
Ömrünün timsali beyaz Nilüfer
Türebeler, camiler, eski bahçeler
Şanlı hikayesi binlerce erin
Sesi nabzım olmuş hengamelerin

Nakleder yadını gelen geçene
Bu hayalde uyur Bursa her gece
Her şafak onunla uyanır, güler
Gümüş aydınlıkta serviler, güller
Serin hülyasıyla çe°melerinin
Başındaydım sanki bir mucizenin
Su sesi ve kanat şakırtısından
Billur bir avize Bursa'da zaman
Ye°il Türbesini gezdik dün ak°am
Duyduk bir musiki gibi zamandan
Çinilere sinmi° Kur'an sesini
Fetih günlerinin saf neşesini
Aydınlanmış buldum tebessümünle
İstedim bu eski yerde seninle
Baş başa uyumak son uykumuzu
Bu hayal içinde... Ve ufkumuzu
Çep çevre kaplasın bu ziya, bu renk
Havayı dolduran uhrevi ahenk
Bir ilah uykusu olur elbette
Ölüm bu tılsımlı ebediyette
Belkide rüyası büyük cennetin
Beyaz bahçesinde su seslerinin

Ahmet Hamdi Tanpınar

İKİNCİ MURAD'IN TÜRBESİNDE

*Hurşid idi seririn eflak-i şan içinde;
Berk-i cihandı tiğın ebr-i cihan içinde...
Çok dehre geldi sultan, Şehenşeh-i cihangir
Lakin haris ü zalim, tarihi kan içinde...
Pay-i feragatinle taht-ı sipihri ezdin;
Tac öptü hak-i payın bin imtihan içinde...
Pür-vecd ü pür-tehalük gökten inerdi Kürsi;
Bir taht isteseydin sen asüman içinde...
Faniyi anladın sen; bildin nedir bu toprak;
Toprak... Değişmiyen şey devr-i zaman içinde...
Hak olsun istemi°sin lahdinde en büyük süs
Toprak ne muhte°emdir kevn ü mekan içinde...
Her şey sonunda toprak... Encam-ı ömr toprak;
Toprak yaşar müebbet bu hakidan içinde...
Hikmet ile şecaat, evsaf-ı tiynetindir;
Devrin nasıl yazılsın bin dasitan içinde? ...
Yat, ey Büyük Şehenşeh, "Sultan Murad-ı Sani",
Reyyan-ı ebr-i rahmet bağ-ı cinan içinde...
Yüz sürdüm Asitana, Tarlan, garik-i vecdim;
Yükseldi sanki ar°a ruhum o an içinde*

ULUDAĞA DAİR

Yedi yıldır Uludağla göz göze bakışıp dururuz.

Ne o kımıldanır yerinden,

ne de ben,

Lakin birbirimizi yakından tanınız.

Gerçekten yaşıyan her şey gibi gülmesini ve kızmasını bilir.

Bazan,

hele kışın, hele geceleri,

hele rüzgar kıbleden estiği zaman,

karlı senaberlikleri, yaylalan, donmu° gölleriyle

uykusunun içinde şöyle bir kıpırdanır.

ve orda, en yukarda, en tepede orturan ke°i°,

uzun sakalı darmadağın

ve etekleri savrularak

rüzgann önünde haykıra kaykıra iner ovaya

Sonra, bazan, ",

hele Mayısta şafak vakitleri,

masmavi, uçsuz bucaksız, koskocaman,

hür ve bahtiyar

yepyeni bir dünya gibi yükselir.

Sonra bazan, gün olur,

gazoz °i°elerindeki resimlerine benzer.

Ve ben anlanm ki, görmediğim otelinde

kayakçı bayanlar kanyak içerek

kayakçı baylarla dalga geçmekteler.

Ve gün olur,

şalvan san pırpıt bezinden, kara kaşlı dağlılanndan biri

Mukaddes Mülkiyetin mihrabında kesip komşusunu

misatir gelir bize,

71'inci koğuştta on beş yıl yatmaya

Nazım Hikmet

BURSA DÜŞÜ

Behçet Kemal Çağlar

Tırtıl tırtıl kımıldardı kavaklar,
Sisten kozasında mavi zamanın
Mekik mekik minareler uzakta
Örerlerdi ipeğini semanın !
Nakşi Çelebi'nin modeliüzre...
Servi servi uğultusu çevrede
Ezan seslerine boğuk havanın.
Her çeşmede kirkir kirkir su sesi
Sonsuz tezgahında yeşil ovanın ;
Nakşi Çelebi'nin modeli üzre...
Bu sonsuz gergefin birer ucunda,
Kızlar ki kaderi iğne avcunda ;
Omuzları üzre tutardı ışık
Mavi ipek gömlek, yeşil ot aba-
Emir Sultan yahut Geyikli Baba
Alnı katmer güller gibi karışık,
Nakşi Çelebi'nin modeli üzre..
Bu kat kat halıda emsalsiz bir su;
Hışır hışır kıvrım kıvrım Nilüfer
Velhasıl bir an ki her zevk, her hüner
Nak'i Çelebi'nin modeli üzre...
Kıvrılıp dikilen ezan sesinde
Yerden göğe büklüm büklüm bir arzu;
Bir bozkurt ağzında sarı bir kuzu
Dört köşe Kurdoğlu mahallesinde,

Nakşı Çelebi'nin modeli üzere...

Bir tutam sırmaydı, her şimşek çakış;

Bir ince gümüş tel çizgi; her akış;

Her tüten dumanda bir silik nakış,

Nakşı Çelebi'nin modeli üzere.....

Behçet kemal Çağlar

KUBBELER ŞEHİRİ

İlhan Geçer

Yeşilin cümbüşünde cilveli oynak

Bir °ehir tüter durur gözümde duman duman

Kubbeler serviler ve sokak sokak

Bir şadırvan bir türbe hatta bir sultan

Bir °ehir tüter durur gözümde duman duman

Belki °imdi üstünde yağmur bulutlan dolaşır

Yıkanır avlularda bembeyaz güvercinler

Kaybolmuş sevgileri anlatır satır satır

Sır kutusu çınarların gövdesinde çizgiler

Mermer hamamlarında sedef vücutlu kızlar

Yıkanır türkülerle kuğular gibi

Geceleri öpüşür Nilüfer'le yıldızlar

Uludağın sırtını mehtap kurular gibi

"Yollar evler bahçeler boyunca hep

Uzar gider hatıralar kervanı

Dallarda haidan çatlamış yemişler

Bu şehir sırlı sıklam aşık eder insanı

Dağ yeşil ova yeşil türbe yeşil

Göklerinde tükenmez şarkılar gibi ezan

Kubbeler çe°meler °ehri Bursa'da ,

Yeşil duaların kanadındadır zaman

BURSA 'DAN YAYLIMATES

karadeniz boğazı'ndan mudanya körfezi'ne kadar
marmara denizi
çitlembik gözlü bir martı gibidir
saçlan hep öyle perişan nilüfer çayı'nın
ve bulutlara tünemiş ihtiyar bir akbaba uludağ
kanatlannın altında bursa şehri yatar
bu şehir yeşillikler meyvalar sular şehridir
şimdi yine gözlerimde bursa şehri var
bursa şehri'nde sen varsın
ellerini kalbinin üstüne koyar camlardan bakarsın
ovada çınçıplak melül mahzun kavaklar
biletçisi dumanlı bir otobüs
geçti muradiye'den
işte gece işçisi merinos fabrikası'nın
bir yağmur bulutu gibi asfalta dökülmüş
ezan sesleri dağıldı kanat kanat minarelerden
hiç bir müezzinin hiç bir surette üphesi yoktur
bilirim bildiririm
tannın elçisi muhammet'ten
ve bakarsın üflenir sokak ımbalan şehrin
öksüz bir çocuk gibi sabah olur
açılmış bir dev yelpazesine benzer bursa ovası
uçsuz bucaksız
yudum yudum hürriyet damlar °ehrin üstüne
cumhuriyet alanı insanlarıyla kaynaşır durur
uludağ gibi yine kalbine bakar büyür adam

zehra kardelin

sen siyah kehribar gözlü kız

rüzgarda savrulan kuşların kırmızı böceklerin

heyecanı bulut bulut dolar göğsüne

ve sana malılm olur kirsiz çapaksız

sana malılm olur bir ayna gibi devran

uludağ köpükler içinde gözlerine kar yağmış

iznik gölü'nden akıyor bir nehir gibi bu rüzar

yelkenleri paramparça bursa °ehri'nin

bursa şehri demir taramış

böyle kavgalı günlerde sen poyraza dönersin

küfreden küfür üstüne yumruklan sıkılmış dağlar

incecikten bir zehir süzülür gönlüne

zehra kardelin

hovarda bir çan sesi gibi geni°lersin günden güne

ezberinde kınından sıynlmış bütün mısralar

şöyle bursa şehri'nden çıkar şehir şehir gezersin

gazi anadolu'm

gaziler gibi yaralıdır büyüktür

her kö°esi bir Çare bekler kendi derdine

karnında sıtma göğsünde verem gözlerinde trahom

saz benizli köylülerimiz yaprak yaprak dökülür

yol bulunmaz iz bulunmaz köylerine

telgraf tellerimiz dile gelir kanş karış

kimsesizlikten hekimsizlikten

ayaklanımızın altına yatmış memleket

seslenirler çağınrlar serik'ten siverek'ten

hayır nedim ahmed değil

değil sevgilim eskiden

fikret namına bir şair-i cihan varmış
gençler demiş bütün ümmid-i vatan sizdedir
lakin bir hayli dem geçmi° fikret öleli
yine günler takvimlerde harab takvimlerde sefil
aiem yine ol alem devran yine ol devran
bir esmiş pir esmiş başımızdan kavak yelleri
biz genciz kahveler meyhaneler °ahit
kanımız kararmış avuçlanımızda kadın memeleri
dilimizde ucuz şarkılar beynimizde kilit
yumruk yumruğa görüp hayran oldu bize stadyumla
ama sıtmalar veremler trahomlar
karanlık salonlarda mihman
kilometrelerce film gördük
telgraf telleri
ya kan° kan° telgraf telleri
ya anamız avradımız ya unumuz buğdayımız
ya gazi anadolu?
i°te bursa şehri secdeye varmış
dilsiz bir kar dökülür işte uludağ'dan
işte kış gecesi simsiyah bayraklan açılmış
ye°il'den süzülür kollanna bir kumru iner
sen ak°amlar içinde °ol kumru gibi mahzun
dağıtır hülyalannı bir tren sesi gelir uzaktan
gözlerin serseri saçlann rüzgarda yorgun
çıldırısın bursa ovası çıldırısın bursa şehri
körkandil kavaklar çıldırısın boydan boya
işte şehrin ışıklan soğuktan tir tir titrer
işte kahvelerde kanlı bıçaklı mahalle türküleri
giymiş mor cepkeni süleyman durmuş ağlamaya
zehra kardelin
nasıl çıkmış bütün türkiye'yi gezmiş yüreğin

arapkir'de damarlarını kesip ağlamış kahnından
süphan dağı'nda pekmezle kar yemiştir
iki ellerinden öpmüş giresun'da fındık işçileri
erzurum'da üümü° serçeler gibi titremi°tir
artık uludağ'ı silkip atmak ister alnından
şöyle bulutsuz açık denizler gibi genişlemek
°öyle rüzgann gözüne i°lemek
ne Çare gazi anadolu bir türlü çıkmaz aklından
sen gülmek istersin ne Çare kahrolur devran

BURSA'DA ZAMAN

Ahmet Hamdi Tanpınar

^aimdiye kadar gördüğüm şehirler içinde Bursa kadar muayyen bir devrin malı olan bir başkasını hatırlamıyorum. Fetihten^a1453 senesine kadar geçen 130 sene, sade baştan başa ve iliklerine kadar bir Türk şehri olmasına yetmemiş, aynı zamanda onun manevi çehresini gelecek zaman için hiç değişmeyecek şekilde tespit etmiştir. Uğradığı değişiklikler, felaketler ve ihmaller, kaybettiği ileri ve mesut merhaleler ne olursa olsun 0, hep bu ilk kuruluş çağının havasını saklar, onun arasından bizimle konuşur, onun şiirini teneffüs eder. Bu devir haddi zatında. bir mucize, bir kahramanlık ve ruhaniyet devri olduğu için, Bursa, Türk ruhunun en halis ölçülerine kendiliğinden sahiptir, denebilir. Bu hakikati gayet iyi gören ve anlıyan Evliya Çelebi, Bursa'dan bahsederken *ruhaniyetli bir °ehidir* der. Tariflerinden hemen hiç yanılmıyan Sadrazam Keçeci Fuat Paşa ise *Osmanlı tarihinin ,dibacesi* diyerek bu mazi damgasını başka şekilde belirtir. Hiçbir tarif, bu iki cümle kadar onu hülasa edemez. Belli ki Evliya Çelebi bu şehri sadece görmekle kalmamış, onun hakiki görmekle kalmamış, onun hakiki sa için yazdıklarında zaman zaman bir aşk neşidesinin coşkunluğu hissedilir.

Bursa 'ya birkaç defa gittim ve her defasında kendimi daha ilk adımda bir efsaneye çok benziyen bu tarihin içinde buldum, zaman mefhumunu adeta kaybettim ve daima, bu şehre ilk defa giren ve onu yeni baştan bir Türk şehri olarak kuran dedelerimizin yaşayışlarındaki halis

tarafa hayran oldum. Onlar zaferin kendilerine ilk gülüşü saydıkları bu şehri o kadar sevmişler, o kadar candan kucaklamışlar ki hala taşı, toprağı ve yükseltici ve şekil verici ihtirasın nurdan izleriyle doludur. Bu şehirde muayyen bir çağa ait olmak keyfiyeti o kadar kuvvetlidir ki, insan, "Bursa'da ikinci bir zaman daha vardır" diye düşünebilir. Yaşadığımız, gülüp eğlendiğimiz, çalıştığımız, seviştığımız zaman yanibaşında, ondan daha çok başka, çok daha derin, takvimle, saatle alakası olmıyan; sanatın, ihtirasla, imanla yaşamış hayatın ve tarihin, bu şehrin havasında ebedi bir mevsim gibi ayarladığı, velut ve yekpare bir zaman...

Dışarıdan bakılınca çok defa modası geçmiş gibi görünen şeylerin, bugünkü hayatımızda artık lüzumsuz kaldığını zannedebileceğimiz duyguların ve güzelliklerin malı olan bu zamanı bildiğimiz saatler saymaz, o sadece mazisinde yaşayan bir geçmiş zaman güzeli gibi hatıralarına kapanmış olan şehrin nabzında kendiliğinden atar.

Kaç defa uzun ve başıboş bir gezintiden sonra yattığım yere dönerken, bilmediğim bir tarafta ince bir zarın, sırcadan bir kubbenin birdenbire çatlıyacağını ve bu altta birikmiş duran zamanın, etrafındaki manzaraya, zihnimdeki hatıralara ait zamanın, bugüne yabancı binbir hususiyetle bendini yıkmış büyük sular gibi dört yanı kasıp kavuracağını sanarak korktum. Bursa'yı layikiyle tanıyan herkes bu vehmi benimle paylaşır sanıyorum. Bu şehre tarih, damgasını o kadar derin ve kuvvetle basmıştır. O, her yerde kendi ritmi, kendi hususi zevkiyle vardır. Her adımda önümüze çıkar. Kah bir türbe, bir cami, bir han, bir mezar taşı, burada eski bir çınar, ötede bir çeşme olur ve geçmiş zamanı hayal ettiren manzara ve isimle, üstünde sallanan ve bütün çizgilerine bir hasret sindiren geçmiş zamanlardan kalma aydınlığıyla sizi yakalar. Sohbetinize ve işinizin arasına girer, hülyalarınıza istikamet verir.

Bu cins tesadüflerin en şaşırtıcısını isimler yapar; dil dediğimiz asıl manevi insanı vücutta getiren büyük kaynaktan geldikleri için mi nedir, onlar etrafımızı alan tılsımın bütün sırrını idare ederler. Bu dalan bir kere öğrendiniz mi artık unutamazsınız, تنها saatlerinize küçük ve munis rüyalar gibi sokulurlar, sizi kendileriyle ülfete, esrarlı mahfazalarını zorlamağa, gizledikleri sırları tanımağa ve tatmağa mecbur ederler. İster istemez sayarsanız: Gümüşlü, Muradiye, Yeşil; Geyikli Baba Emirsultan, Konuralp... Bunlar hakikaten bir 'ehrin semt ve mahalle adları, yahut tıpkı bizim gibi muayyen bir zaman içinde yaşamış birtakım insanların anıldıkları isimler midir? Hepsinin mazi dediğimiz o uzak masal ülkesinden toplanmış hususi renkleri, çok hususi aydınlıkları ve geçmiş zamana ait bütün duygularda olduğu gibi çok hasretli lezzetleri vardır. Hepsi, insanı hayat ve zaman üzerinde uzun mürakabelere çeker, hepsi zihnin içinde küçük bir yıldız gibi yuvarlanırlar ve hafızanın sularında mucizeli terkiplerinin mimarisini altın akislerle uzaltıp kısaltarak çalkanırlar.

Gümüşlü; bu, Osman Bey'in gömüldüğü eski kümbetin adıdır. Bu tarihi vakıayı bildiğim için mi bu üç heceyi her iştirakimde, gözlerimin önünde, fecre tutulmuş sihirli bir ayna parlıyor. Yoksa bu parıltı sadece bu hecelerin yaptığı terkipten mi geliyor? Burada gizlenen, Türkçenin hangi sırrıdır? Gümüş kelimesinin mavimtrak beyazlığını bu şafak renkleri nerden bulandırdılar? Bursa fatihleri yarım asra yakın bir zaman imanlı ve coşkun akışlarına yol gösteren bu adamın hatırasını elbette ancak böyle bir kelimeye, bir istikbal rüyasına benzeyen bu üç heceye emanet edebilirler. Türkçede "ş" ve "l" harfleri daima en güzel terkipler yapar. Yeşil dediğimiz zaman, adeta bir çimen tazeliğini, bir palet üzerinde ezilmiş bir renk gibi, günün ve saatin bir tarafında bir bahar müjdesiyle toplanmış buluruz. Bu kelimenin ilk cedlerle beraber Orta Asya yaylalarının baharından geldiği o kadar belli ki... Fakat Bursa'da yeşilin manası çok başkadır; O, ebediyetin rahmani yüzü, bir mükafata çok benzeyen bir sükunun fani bir saate sinmiş manasıdır. Yeşil Türbe, Yeşil Cami der demez, ölüm muhayyilemizdeki çehresini değiştirir, "ben hayatın susan ve değişmeyen kardeşiyim. Vazifesini hakkıyla yapan faninin alnına bir sükun ve sükunet çelengi gibi uzanırım..." diye konu^our.

Daha küçük bir iptidai mektebi talebesiyken, Bursa 'yı çok seven babamın anlattığı şeyleri dinler ve muhayyilemde onları tarih kitabımda rasladığım isimlerle birleştirirdim.

tarafa hayran oldum. Onlar zaferin kendilerine ilk gülüşü saydıkları bu şehri o kadar sevmişler, o kadar candan kucaklamışlar ki hala taşı, toprağı ve yükseltici ve şekil verici ihtirasın nurdan izleriyle doludur. Bu şehirde muayyen bir çağa ait olmak keyfiyeti o kadar kuvvetlidir ki, insan, "Bursa'da ikinci bir zaman daha vardır" diye düşünebilir. Yaşadığımız, gültüp eğlendiğimiz, çalıştığımız, seviştığımız zaman yanıbaşında, ondan daha çok başka, çok daha derin, takvimle, saatle alakası olmıyan; sanatın, ihtirasa, imanla yaşamış hayatın ve tarihin, bu şehrin havasında ebedi bir mevsim gibi ayarladığı, velut ve yekpare bir zaman...

Dışarıdan bakılınca çok defa modası geçmiş gibi görünen şeylerin, bugünkü hayatımızda artık lüzumsuz kaldığını zannedebileceğimiz duyguların ve güzelliklerin malı olan bu zamanı bildiğimiz saatler saymaz, o sadece mazisinde yaşayan bir geçmiş zaman güzeli gibi hatıralarına kapanmış olan şehrin nabzında kendiliğinden atar.

Kaç defa uzun ve başıboş bir gezintiden sonra yattığım yere dönerken, bilmediğim bir tarafta ince bir zarın, sırçadan bir kubbenin birdenbire çatlıyacağını ve bu altta birikmiş duran zamanın, etrafındaki manzaraya, zihnindeki hatıralara ait zamanın, bugüne yabancı binbir hususiyetle bendini yıkmış büyük sular gibi dört yanı kasıp kavuracağını sanarak korktum. Bursa'yı layikiyle tanıyan herkes bu vehmi benimle paylaşır sanıyorum. Bu şehre tarih, damgasını o kadar derin ve kuvvetle basmıştır. O, her yerde kendi ritmi, kendi hususi zevkiyle vardır. Her adımda önümüze çıkar. Kah bir türbe, bir cami, bir han, bir mezar taşı, burada eski bir çınar, ötede bir çeşme olur ve geçmiş zamanı hayal ettiren manzara ve isimle, üstünde sallanan ve bütün çizgilerine bir hasret sindiren geçmiş zamanlardan kalma aydınlığıyla sizi yakalar. Sohbetinize ve işinizin arasına girer, hüylarınıza istikamet verir.

Bu cins tesadüflerin en şaşırtıcısını isimler yapar; dil dediğimiz asıl manevi insanı vücuda getiren büyük kaynaktan geldikleri için mi nedir, onlar etrafımızı alan tılsımın bütün sırrını idare ederler. Bu dalan bir kere öğrendiniz mi artık unutamazsınız, تنها saatlerinize küçük ve munis rüyalar gibi sokulurlar, sizi kendileriyle ülfete, esrarlı mahfazalarını zorlamağa, gizledikleri sırları tanımağa ve tatmağa mecbur ederler. İster istemez sayarsanız: Gümüşlü, Muradiye, Yeşil; Geyikli Baba Emirsultan, Konuralp... Bunlar hakikaten bir 'ehrin semt ve mahalle adları, yahut tıpkı bizim gibi muayyen bir zaman içinde yaşamış birtakım insanların anıldıkları isimler midir? Hepsinin mazi dediğimiz o uzak masal ülkesinden toplanmış hususi renkleri, çok hususi aydınlıkları ve geçmiş zamana ait bütün duygularda olduğu gibi çok hasretli lezzetleri vardır. Hepsi, insanı hayat ve zaman üzerinde uzun mürakabelere çeker, hepsi zihnin içinde küçük bir yıldız gibi yuvarlanırlar ve hafızanın sularında mucizeli terkiplerinin mimarisini altın akislerle uzaltıp kısaltarak çalkanırlar.

Gümüşlü; bu, Osman Bey'in gömüldüğü eski kümbetin adıdır. Bu tarihi vakıayı bildiğim için mi bu üç heceyi her işitişimde, gözlerimin önünde, fecre tutulmuş sihirli bir ayna parlıyor. Yoksa bu parıltı sadece bu hecelerin yaptığı terkipten mi geliyor? Burada gizlenen, Türkçenin hangi sırrıdır? Gümüş kelimesinin mavimtrak beyazlığını bu şafak renkleri nereden bulandırdılar? Bursa fatihleri yarım asra yakın bir zaman imanlı ve coşkun akışlarına yol gösteren bu adamın hatırasını elbette ancak böyle bir kelimeye, bir istikbal rüyasına benzeyen bu üç heceye emanet edebelirleri. Türkçede "ş" ve "l" harfleri daima en güzel terkipler yapar. Yeşil dediğimiz zaman, adeta bir çimen tazeliğini, bir palet üzerinde ezilmiş bir renk gibi, günün ve saatin bir tarafında bir bahar müjdesiyle toplanmış buluruz. Bu kelimenin ilk cedlerle beraber Orta Asya yaylalarının baharından geldiği o kadar belli ki... Fakat Bursa'da yeşilin manası çok başkadır; O, ebediyetin rahmani yüzü, bir mükafata çok benzeyen bir sükunun fani bir saate sinmiş manasıdır. Yeşil Türbe, Yeşil Cami der demez, ölüm muhayyilemizdeki çehresini değiştirir, "ben hayatın susan ve değişmiyen kardeşiyim. Vazifesini hakkıyla yapan faninin alnına bir sükun ve sükunet çelengi gibi uzanırım..." diye konu°ur.

Daha küçük bir iptidai mektebi talebesiyken, Bursa 'yı çok seven babamın anlattığı şeyleri dinler ve muhayyilemde onları tarih kitabımda rasladığım isimlerle birleştirirdim.

Böylece birdenbire sayfa, gözümün önünde canlanır, derinleşir, renk ve ışık dolardı. Konuralp ile Geyikli Baba bu isimlerin ön safında gelirdi. birini mektepte öğrenmiş, öbürünü yattığı yeri ziyaret eden babamdan dinlemiştim. Konuralp benim için daima büyük bir cenk kargaşalığının ortasında sert, yanık yüzü manzaraya ve kalabalığa hakim bir kahramandı. Uçar gibi koşan yağız atının üstünde onu hep gaza ve ganimet peşinde görürdüm. O, benim için gece içinde sel gibi takan nal seslerinin, yaralı ve ölüm çığlıklarının üstünde dalgalanan zafer naralarının büründüğü masal kahramanıydı.

Geyikli Baba'ya gelince: O, Bursa fethini o kadar masallaştıran ve yeni Türk devletinin kuruluşunu yeni bir dinin doğuşuna benzeten Horasan erenleri'ndendir. Incil'deki çocuk İsa'yı beşiğinde ziyarete gelen ve ayaklarının utuna hazineler dolusu hediyeler yığan çobanlar gibi; fakat yıldız yerine şeyhlerinin işaretiyle, Asya 'nın içinden kimi sadece vatanını, kimisi de eşliğinde doğduğu taç ve tahtı bırakıp gelirler. Henüz Tekfur şehri olan Bursa'nın etrafında zaviyelerini kurarlar, ruh kudretleri ve kerametleriyle bu şehri muhasara ederler, sonra da genç Orhan'ın ordusuna hiç kimsenin kullanamayacağı kadar ağır silahlarla katılırlar.

Bunların arasında Hacı Bektaş gibi Anadolu'yu ilhamıyla dolduranlar, Karaca Ahmed Baba gibi Üsküdar'ın bütün semtini adıyla zaptedenler vardır. Fakat ben bütün bunları o zaman bilmezdim. Onun için Geyikli Baba 'nın üstünde yalnız bir post elinde seksen okkalık bir taşla Bursa kapılarını zorladığı aklıma gelmezdi. Sadece adı söylenir söylenmez gözümün önüne acayip nakışlı bir seccade serilir ve ben kendimi, dinlemediğim bir masalın kapısında görürdüm. Arkasında ne vardı; hangi meçhul çözülür; hangi sır onun eşliğini atlıyana bir altın elma gibi uzanırdı? bunu bilmezdim. Çocukluğumda olduğu gibi, şimdi de Muradiye'den Çekirge'ye giden yolun bir tarafında, sadece su seslerinin aydınlatığı bu ıssız gece saatinde gene onları düşünüyorum: Kimdi bu Geyikli Baba? Nasıldı? Etrafında toplanan saf imanlı insanlara neler öğretirdi? Ömrün hangi meçhulünü, ruhun hangi düğümünü onlara çözmü'tü? Bu hikmetten bize neler kaldı? Sonra bu Konuralp kimdir? Hiç sevmiş miydi? Nelerden hoşlanırdı? Bursa Ovasında her bahar açan nergislere bakarken ve her akşam uzak dağların üstünde batan güneşi seyrederken neler düşünürdü? Hülasa, bu yeni fethedilmiş şehirde ilk attığı adımların dev aksini adlarından dinlerimizden bütün bu kahramanlar kimlerdi ve nelerdi?

Adlannın şiir ve cazibesi... Hayalinizi peşisıra sürükleyip götüren, acayip ve esrarlı mevcudlan; birdenbire zihninizde "rüya ile hareketin elele yürüdüğü" çağların hikayesini terennüm eden çeşmeler... Siz, mazi dediğimiz itn bize zaman içinde uzatan altın, gümüş, billur mahfazalarsınız. Ruhumuzun en sanatkar tarafı ki muhakkak ki sizin hülyanızla beslenen taraftır. Bu isimlerin içinde bir tanesi vardır ki Bursa'yı , tek başına bütün bir bahar güzelliğiyle doldurur; bu beyaz zafer ve ganimet çiçeği Nilüfer'dir. Genç Orhan'ın kollan arasına, günün birinde güzelliğin kahramanlığa, hayatı istihkara bir mükafatı gibi düşen bu kadınla beraber kurulu° evrinin sert simasına aşkın tebessümü gelir. Yazık ki hayatı ve şahsı hakkında pek az şey biliyoruz. Kendisiyle görüştüğünü söyleyen Arap seyyahı İbn-i Batuta bile bize ondan sadece bir isim olarak bahseder. Fakat bizzat kendisi de bir ganimet çiçeği olan bu isim öyle telkinkar, öyle şiirle dolu ki... Daha ziyade her güzel hülyanın, her saadet ve aşk hülyasının içinde dolabileceği bir çerçeveye benziyor. Bursa'da ise O, zamanın faniliğinin timsali olan suyun ismi, bu toprakta yapılmış mucizeli terkinin rengi ve hatırası, bu toprakta görülmüş ilk büyük aşk rüyasına bağlı çiçektir.

11

Evliya Çelebi, Bursa çeşmelerinden uzun uzadıya bahsettikten sonra sözü *Velhasıl Bursa "sudan ibarettir"* diyerek bitirir. Canım Evliya! Sade bu iki cümle için benim hafızamda adın ! Bursa ile birleşiyor. Sen Bursa 'nın şiirini tadanların başında gelirsin; ve bir gün senin ruhunu şad etmek istersek Bursa çeşmelerinden birine senin adını veririz, ve sen onun ağzından bu güzel şehrin zaman içinde geçirdiği macerayı bize bir su damlası kadar saf ruhunla nakledersin. Evet, Bursa bir su şehridir ve bu itibarla bize hiç beklenmdik bir adamı hatırlatır. Bu,

Şeyhülislam Karaçelebizade Aziz Efendi'dir. Deli İbrahim'in hal'i ve katli esnasında o kadar zalim davranan ve saltanatın İlk yıllarında Dördüncü Mehmed'i bütün vezirleri arasında azarlamaktan çekinmeyen bu acayip ruhlu aım, ikbaı seven, fakat onu haşin mizacı yüzünden bir türlü elinde tutamıyan bu zeki, zarif, kibar, fakat geçimsiz adam Bursa'nın hayatına oldukça garip bir °ekilde girer. Menfasını değıştirttiğı bu su şehrinde çeşme yaptırmayı kendine biricik eğlence edinir ve servetinin mühim bir kısmını bunun için sarfeder. Böyle bir hayrata ihtiyaç olmadığını aklına bile getirmeden yaptırdığı iki yüz çeşmeye Bursa'lılar hala 'Müftü Çeşmeleri' diyorlar. Bu hikayeyi kitaplarda okuduğum zaman biraz şaşırmış ve hatta gülmüştüm. Fakat Bursa'ya gidip de bu şehrin üstünde, günün her anına tılsımlı aynasını tutan su seslerini dinleyince yavaş yavaş Karaçelebizade'ye hak verdim. Şimdi onu daha ba°ka türlü tanıyor ve seviyorum. O, benim için artık, şiiri hayatına sindirmiş ince ve zarif ruhlu rüya adamlarının ön safında geliyor. Sevdığı kadını, güzelliğini bir kat daha açacak mücevherler ve pırlantalara gark eden çılgın ve müsrif, fakat zevk sahibi bir aşık gibi o da güzelliğinin şuuruna erdiği bu şehre su seslerinden çelenkler, avizeler, sabahların uyanışına inci dizileri gibi dökülen ve akşamların gurbetinde büyük mücevherlerin parıltısıyla tutuşan gerdanlıklar hediye etmiş. İstemiş ki günün her saatinde bu çeşmeler, kendi İkbal-perest ve mustarip ruhunun, doğduğu ve büyüdüğü şehirden uzak, hayat ve harekete yabancı bir menfada tükenmeğe mahkum ruhunun feryatlarını gelen geçen anlasın. Bu ses onlara, ömrün büyük dönüm noktalarını, mevsimlerin güzelliğini ve hayatın faniliğini söylesin. Büyülü bakışlı arzudan, zalim ölümden bahsetsin تنها gece saatlerinde acı nefis muhasebelerine dalsın, aldatici ikbali, haşin bilekli talihi terennüm etsin. Kimbilir belki de bizzat kendisi herşeye ve herkese küskün geçirdiğı acı ve uzun uzlet satlerinde bu iki yüz çeşmenin sesini muhayyilesinde bir kanunun telleri gibi ayarlamağa çalışır, ve bu hayali musikiden kah mehtaplı Boğaz gecelerini canlandıran altın hışırtılı nağmeler çıkartır, kah onda İstanbul sabahlarını o kadar nurani yapan ezan seslerinin bir aksini arar, kah ona ömrünün macerasını nakledecek feryatları, kah velveleli ruhunda kopan kindar ve zalim fırtmalann vahşi çığıkları emanet eder, ve sonra hepsini birden, bir daha göremeyeceğini çok iyi bildiğı ve hasretini çektiğı İstanbul'a, bu güzeller güzeli şehre ithaf ederdi.

Zavallı Aziz Efendi! Şimdi onu Bursa sokaklarında, arkasında Bursa vakıflarında çalışan mimar, kalfa ve su yolcularının teşkil ettiği küçük bir kalabalıkla dolaşır ve bu iki yüz çeşmenin yerlerini bir bir işaret ederken görüyor gibiyim. Şüphesiz arasına başını kaldıyor, açık Bursa havasından billur renkli kavislerin birbirini kat'edeceğı büyük toplanış noktalarını ve hepsinin birden bu şehrin semasında yapacağı ahenktar alemleri düşünerek bir orkestra şefinin ve bir iç alem mimarının gururiyle gülümsüyordu.

Bursa 'ya her gidişimde onu düşünür ve bazan bir ömrün ne kadar garip tesadüflerde manasını tamamlayabildiğine şaşarım.

III

Şark içinde 'ölümün sırrına sahiptir' derler. Fakat Şark milletleri içinde dahi ona bizim kadar hususi bir çehre veren. her türlü laübalilikten sakımmakla beraber, onu ehlileştiren başka bir millet pek yoktur. Ve bunu ne kadar basit unsurlarla yapanz: sade mimarili bir türbe, çok defa tahtadan, sırasına göre oymalı ve zarif, bazen de düz ve basit bir sanduka, birkaç işlenmiş veya düz yeşil örtü, bir kavuk, bir tuğ... İşte cedlerimize ebedi hayatı tecessüm ettirmek için kafi gelen malzeme bundan ibarettir. Bu suretle hazırlanan abidede ferdi hayatı hatırlatan tek çizgi, isimden ibarettir. Evet, tek bir isim, ancak milyonlarla ölçülen bir mesafeden bize ışıklarını göndermekte devam eden sönmüş bir yıldız gibi, ölümün uzaklığında, bir ömrün hatırasını, tazeler. İçindeki ölüden ziyade ölüm için yapılmış olan bu küçük, fakat muhayyileye hitabetmesini bilen abide, eski Türk şehirlerinin ortasında yaşanan zamanla ebediyet arasında, aşılması çok kolay bir köprü gibi adeta üçüncü bir zaman teşkil ederdi. Ölümler bu basit ikametgahlarından sokağın bütün hayatına şahidolurlar, gece rüyalarımızın seyrini idare ederlerdi.

Ba'ka milletler içinde, onun bizden daha çok muhte'eme 'ekilde tasavvur edenler, mezar terkedilen dünya nimetlerinin küçük bir sergisi, yahut da vehmedilen 'ekilde bir uhrevi hayat müzesi haline getirenler, sanatlarının ve icat kabiliyetlerinin bütün kaynaklarını içlerindeki fanilik korkusunu yenmek uğrunda tüketenler çok olmuştur; fakat hiçbirisi ona bizde aldığı ehli yüzü verememiş, onun korkunç realitesini, bizim kadar yumuşatmamıştır.

Çelebi Mehmet'in "çoluk çocuğuyla beraber yattığı türbede" hepimize mukadder olan korkunç akıbet, güzel bir günün sonunda bir akşam bahçesinde koklanan güller gibi hüznü bir hasret arasından duyulur. O, burada çinilerin solmaz mevsimi içinde o kadar kaybolmuş, erimiş, havadaki sükunete, camlardan dökülen mehtap gölgeli ışığa inkılabetmiştir. Hayat aşkı, ve sanat onu o kadar benimsemiştir.

Bu türbe ve buna benzer yerlerde yatanlar için perdenin arka tarafı, şüphesiz ki, sadece tatlı bir uyuşukluk içinde, kaybedilmiş nimetlerin hasreti duyulan bir rüyadan ibarettir. Onlar, velveleli bir hayatın sonunda dinlendirici hassalan olan bir suda yıkanır gibi bu mezarlarda uyuyorlar ve şimdi biz, onların mezarlarında uyuyorlar ve şimdi biz, onların mezarlarını gezerken hayatlarında bir an bile yanlarına uğramamış olan bu sükunun, büyük bir deniz gibi etrafımızda sessiz dalgalarla yükseldiğini hissediyoruz. Bize bu sükun vehmini veren şey, şüphesiz ki sanattır. Bütün ömrü boyunca didişen, yabancı şöyle dursun, kardeş kanı dökmekten çekinmeyen insanlar, usta mimarlarını ve sanatkarların ellerinden sızan hüner ve rahmaniyet sayesinde bir evliya talihini paylaşıyorlar.

Türbe'den çıkınca Yeşil Cami'ye girdim. Andre Gide bu cami için *zekiinin kemal halinde sıhhati* der. Zaten Gide'i İstanbul'da gördüğü herşeye adeta düşman gözüyle bakmaya sevkeden iyi niyetsizlik Bursa'da çok yumuşar. İtiraf ederim ki, bu haşın vaziyeti, bu düşmanlığı hiçbir zaman anıyamadım. Her şeyden vazgeçsek ve bütün güzellik bahislerini bir yanı bıraksak bile, arasında bir misafir veya seyyah sıfatıyla dolaştığı insanların ıstırapına, bu ıstırapı ve bahsettiği sefaleti taşıırken gösterdikleri asil sükunete dikkat etmiş olsaydı, yine sonsuz bir şiir hazinesi bulurdu. Fakat belli ki Gide, görmekten ziyade, Loti'nin beğendiği şeyleri beğenmemek için memleketimize gelmiştir; Balkan hezimetini o hazin arifesinde bu memlekette dikkat edilecek, sevillecek, acınacak ne kadar çok şey vardı ! Büyük bir millet, gururunda, haklarında, tarihinde mağdur ve mustarıptı. Andre Gide, böyle bir zamanda peyzajlarımızı fakir ve neşesiz, sanatımızı derme çatma, insanımızı çirkin buldu. Takma bir "*insanüstü*" gözüyle etrafındaki ıstırapa tiksine tiksine bakarak geçti. Bugünkü büyük felaketi idrak eden Fransa'nın yarınki çocukları "*La Marche Turque*"ü okurken bu tavırdaki huşunetin ne kadar manasız olduğunu çok iyi anlayacaklardır. Ne yazık ki fertler gibi milletler için de talihin bazı cilveleri ancak nefsinde tecrübe ile anlaşılabilir. Bununla beraber Gide'i Bursa için yazdıklarından dolayı yine seviyorum. Yeşil'i en iyi anlayan muharrir o olmuştur. Camii aydınlığın ortasında, ayak ucunda kendisini tamamlayıcı birşey gibi uzanan manzara ile beraber çok güzel yakalar. Süleymaniye'de ve İstanbul camilerinde duymadığı ürpermeyi burada duyar, satırların arasına bir nevi huşu hissi girer. Ondan adeta Partenon'dan bahsedilen lisanla bahseder. Yeşil Cami bu hayranlığa fazlasıyla layıktır. Onun için mimarimizin en mükemmel eseridir demek şüphesiz bir mübalağa olur. Fakat Beyazıd ve Süleymaniye'nin kat'i mükemmeliyetine ve ihtişamına doğru yol alan oluş halinde bir tekniğin bu camide en güzel ve en telkinar tereddütlerinden birini geçirdiği de muhakkaktır. O iki ayrı anlayış ve zevkin sadece tebessümden ibaret olan bir mücadelesidir. Ve daha ziyade ileriye doğru yürürken geriye atılan son bir bakışa benzer. Fakat bu bakış ne kadar hesaplı bir tecrübe ile doludur! Anane ona erişmek için ne kadar zenginleşmiş, ne mudil merhalelerden geçmiştir. Bu hendesinin günün birinde bu vuzuh ve nispet içinde bu kadar sade bir oyunda kendini göstermesi için ihtiyar Asya yerinden oynamış, medeniyetler birbirine girmiş, insan cemaatleri en geniş manada değişikliklere uğramıştır. Kapıdan girer girmez dört yanımızı kaplayan ye'ül hava içinde Ne'ati'nin çok mesut bir bulu'la "*turfa muamma*" diye adlandırdığı insan ruhu en tabii vasatlarından birini bulur. Burada her şey size Bursa'yı otuz sene içinde Kaşgar veya Belh kadar Türk yapan ve daha dün alınan bu şehirden Süleyman Dede'nin dehasını fişkirtan kudretin

sımnı anlatır. Yazık ki bu ilk çağlara ait mirilari eserlerinin yerine XVIII inci asrın son senelerinde ve XIX uncu asırda yapılanlar bu ruhaniyeti saklıyamazlar. Üçüncü Selim tarafından yaptırılmış olan Emir Sultan Türbe'sinde ve ona benzer diğer bazı binalarda insan bu yokluğu çok hissediyor. Zengin malzeme ile hamlesiz bir nizamın mahsulü olan bir terkip, sadece bir kalıp, boş, manasız bir cümle gibi zekayı bir müddet yorduktan sonra "ben bir hiç'im" diye itiraf ediveriyor.

Bu yaldızlı, helezoni çizgili, emperyal üslup içinde büyük Türk velisi Emir Sultan, adeta dondurulmuş gibi yatar. Diğer mimari eserlerinde taşı canlı mahluk yapan ve göze bir kalb penceresi gibi açılan o *ledünni* halden burada eser yoktur. Hiç de iyi idare edilmemiş bir aydınlık, taş döşemede ve duvarlarda ölü birşey gibi sürünür. Burası artık şair Yunus'un (bu isimdekilerin en sonuncusu olacak) Türkçenin incilerinden biri olan o meşhur ilahisinde:

Emir Sultan dervi'leri

Tesbih ü senô i'leri,

Dizilmiş hüma kuşları,

Emir Sultan Türbesinde.

diye bahsettiği, büyük ruh rüzgarlarının estiği, kalbler mihrakı yer değildir. Eski Emir Sultan Türbesi ve mescidi Bursa 'nın hayatını zaman zaman etrafında toplıyan merkezlerden birisiydi. Evliya Çelebi bu türbenin ihtişamını anlata anlata bitiremez. Türbe kapısı baştan aşağı gümüş pullar, gümüş halkalar, gümüş kulplarla süslü imiş; gümüş eşikler, ibrişim halılar varmış. Tavanında mücevher, murassa eşya asılı imiş ve yüzlerce altın, gümüş, çırağ ve kandiliyle bu evliya, binbir gece zenginliği içinde yatarmış. Her sene bahar mevsiminde bu türbede büyük bir halk kitlesi toplanır, Erguvan bayramı yaparlarmış. Bu Erguvan sohbeti beni çok düşündürürdü. Bu bayram evvelki devirlere ve dinlere ait bir itikadın bakiyesi olacağı gibi, yeni fethedilmiş toprağa karşı güzellik aşığı cetlerimizden kendiliklerinden icadettikleri bir şükran ifadesi de olabilir. Herhalde, kaynağı ne olursa olsun, bu Türk velisinin adı, *naturiste* bir ibadete çok benzeyen bir geleneğe kanşıyor. Ben Emir Sultan'ın bu rolünü çok seviyorum, çünkü bizim iklimde gülden sonra bayramı yapılacak bir çiçek varsa o da erguvandır. O, şehirlerimizin ufkunde her bahar bir Diyonisos rüyası gibi sarhoş ve renkli doğar. Dünyanın tekrar değiştiğini, tapiatın ağır uykusundan uyandığını haber vermek ister gibi ten ve rengin cümbüşlü israfiyle her tarafı dorutır, bahar şarkısını söyler. İstanbul surlarının üstünde çok eski bir sabah ezanının oracığa takılmış kink parçasına benzeyen küçük bir camiin, Manav Kadı Camii'nin yıkık duvarları arasında tek başına fırlamış bir erguvan ağacı vardı ki, bana gösterdikleri gün- denberi her bahar bir kerecik olsun ziyaretine gider,. bu şehrin sabahlarından toplanmış hissini veren mahmur bakışlı kandillerini seyredirdim. Harap ve bakımsız mazi yadigarları ve etrafında uyuyan ölümler arasında, bu erguvan ağacı benim için ezeli ve ebedi arzusun, daima yenileşen hayat aşkının, bir timsalidir ve manzaraya hakim yumuşak duruşunda bu fazlasiyle hissedilir. Emir Sultan türbesinin etrafında yatan ölümleri her bahar kendiliğinden açılan bu hayat ve arzu sofrası, cömertçe kandırır. Eskiden bu türbede ayrıca bir köylü ve hasta topluluğu yapıldığını, civardaki Ahiler'in buraya toplandığını da söylüyorlar. O, bundan başka, Bursa'nın büyük aşk maceralarından birinin kahramanı sıfatıyla aşıklara maneviyetiyle yardım eder, evlenmeleri kolaylaştırmış.

Bugünkü Bursa'da Emir Sultan, misafiri olduğu mimari eserinin hak ettirdiği bir bakımsızlık içindedir; bununla beraber etrafındaki peyzaj nadir bulunur bir güzelliktedir. İşin garip tarafı bu cansız mimarinin, Türk musikisinin yeni bir Rönesans yaptığı bir devirde vücade getirilmiş olmasıdır. Emirgan Camii'nin kışla mimarisinin, Topkapı'daki Tanzimat Köşkü'nün, Dede'nin dehasının Ferah-feza burcundan işitildiği bir zamanda inşa edilmiş olmaları, ve Beyati ayini, Acem aşırın ağır semaisi gibi teksif edilmiş ruh aydınlıklarıyla muasır olmaları aklın güç

kabul edilebileceği şeylerdir. Türk mimarisinin hamlesini tükettiği senelerde, musiki yeni bir feyzle canlandırılıyordu. Fakat kendi cönert kanında yıkanan zengin ve muhteşembir akşam gibi...

Tanzimat ve ona yaklaşan zaman, şüphesiz ki geniş manasında yapıcı bir devir olmuştur. Fakat sadece yapmakla kalmış, asıl yaratmağa gidememiştir. Bu ikisinin arasındaki farkı o zamanlardan kalma eserlerin hepsinde görmek mümkündür. Şehirlerimizin umumi çerçevesi içinde derhal yadırganan bir yığın eser, mimarinin sadece muayyen bir malzemeyi, muayyen bir gaye uğrunda kullanmaktan ibaret olmadığını gösterirler. Yahya Kemal, arasıra İstanbul içinde başbaşa yaptığımız, lezzetini hiçbir vakit unutamıyacağım gezintilerden birinde "*ruhaniyet mimaridir*" demişti. Bu sözün doğruluğunu kim inkar edebilir? Evliya Çelebi'ye Bursa için *ruhaniyetli bir şehirdir* dedirten şey bir sabah vakti şafak panlıtılan arasında "Fledar" Sahrasından seyrettiği Bursa'nın kurşun kaplı mabetleri, binalar değil midir? Ve bugün Bursa'ya her gideni kavnyan ve ister istemez bir mürakabeye sürükliyen o derin ve halis duygu yine aynı saf kaynaklardan gelmiyor mu? Cedlerimiz inşa etmiyorlar, ibda ediyorlardı. Maddeye sindirmesini ihtirasla aradıkları bir ruh ve imanları vardı. Taş, ellerinde canlanıyor, bir ruh parçası kesiliyordu. Duvar, kubbe, kemer, mihrab, çini, hepsi Yeşil'de dua eder, Muradiye'de düşünür ve Yıldırım'da harekete hazır, göklerin derinliğine susamış bir kartal hamlesiyle ovanın üstünde bekler. Hepsinde tek bir ruh terennüm eder. Bu ruh, milletimizin ve harsımızın zamanı yenmekten hoşlanan yaşamak aşkıdır.

Ah, bu eski sanatkarlar ve onların her dokundukları şeyi değiştiren, en eski bir unsurdan yepyeni bir alem yapan sanat mucizeleri ! Dedelerimiz bu mucize ile ve onun etrafına taşırdığı imanla Bursa'nın ve İstanbul'un simasını değıştirdiler, onları yarım asır içinde halis Türk ve Müslüman yaptılar. Yirmi otuz senelik bir zaman içinde Bursa'nın ve İstanbul'un haşin üsluplu, sert arkaik çizgili, yaldızlı debdebeli Şarki Roma manzarası ortadan silindi ve yerini, camileri, medreseleri, hanlarıyla, yumuşak çizgili, elastiki hamleli, kullandığı malzemenin güzellik şuurunda kıskanç, yapıldığı şehrin iklimine ayın unsurdan deneyecek kadar uygun bir mimari, kurşun kubbelerinde mavi semayı tekrarlayan billurlaşmış ruh neşesi halinde bir mimari aldı. Bu saanat böylece büyük çerçevesinde bu şehirlerin tepelerini ve umumi manzarasını birden değıştirirken şehirlerin içinde sokak sokak ikinci bir fetih yapıyor, şehir pencerelerinde uhrevi vaitler-gülen türbecikler, çeşmeler, İstanbul ve Bursa'yı adım adım zapt ediyordu. Bursa fethedildiğinden elli sene sonra Bursalı Türk çocukları arasından şairler yetişir ve İstanbul'u Saltanatın başlangıcında alan Fatih'in naşı bu şehre getirildiği zaman İstanbul, ananesiyle, semt adlarıyla, evliya türbeleriyle, şiir ve sanat hayatıyla halis Türk'tür. Bursa'da ve İstanbul'a Türk ana babadan doğan ilk çocuk nesli büyüdükçe, kendileriyle beraber büyüyen bu geniş ve nurlu hamlenin etrafa dalbudak saldıgını gördüler. Bu ilk çağın Bursa'lı anneleri şüphesiz müstakbel gaza erlerinin yaşından bahsederken "Oğlum Orhaniye ve Muradiye'nin yapıldığı sene doğdu" derlerdi. Ve onların uzun, yorucu seferlerden sağ salım dönmeleri için yaşlıları olan camilere adaklar adarlardı. Bursa XV. asrın Emir Sultan 'mdan başka XVI. asrın Şeyh Üftade'si vardır, ki bilhassa Üsküdar'daki Aziz Mahmud Hüdayi Efendi'nin mürşidi olmak itibarıyla çok mühimdir. Celvetilik dolayısıyla Bursalı İsmail Hakkı'nın hayat ve eserine de tesir eder.

O gün bütün sabah saatlerini şehir içinde abide abide dolaşmakla geçirmiştım. Her zaman olduğu gibi çok güzel şeyler görmüş, çok lezzetler tatmışım. Bununla beraber ruha bir tamamlık vehimini veren o kesif ürpermeden, eşya ile aramızdaki perdeleri kaldıran ve bizim için dışımızda yabancı birşey bırakmayan o büyük dolgunluktan mahrumdım. Halbuki bu son seyahati, Bursa peyzajının sınıını yoklamak, mümkünse ondan bir ders almak için yapmışım. Fakat ben zorladıkça o benden kaçıyor gibiydi. Taş, ağaç, sanat eserleri ve an, hepsi benimle sathi konuşuyorlar, beni mahremiyetlerinden kovuyorlardı. Yavaş yavaş etrafımda sadece ölümü görmeğe başlamışım. Kendi kendime: "ondan başka ne olabilir ki... dedim, meğer ki can sıkıntısı ola..." Gerçekten de onun dışında kalan herşey şimdi bana sadece can sıkıntısından kurtulmak için aranılmış çocukça çareler gibi görünüyordu. Aşk, sanat, arzu, zafer hepsi hasta nahvetimizin oyuncaklarından, içimizdeki çocuğu uyutmak için şişirdiğimiz büyük kelime balonlarından başka birşey değildi ve hepsinin arkasında kaderin büyük mekanizması işliyordu.

Her şeyin, hatta bu şehrin en güzel ifadesi olan su seslerinin bile hülyama boş kadehler uzattığı böyle bir günde başka nasıl düşünebilirdim?

Bir an bu çok sevdiğim şehirde kendi hatıralarımı aramak hülyasına düştüm. "Acaba Hüdavendigar Camii"ne gitsem, onun akşam rengi loşluğu içinde, beş yıl önce bu camii beraberce gezdiğimiz güzel çocuğun tebessümünü bulabilir miyim?" diye kendime soruyordum. Bu ince tebessüm, bu eski mabedin içinde bir akşam üstü taze bir gül gibi panldamıştı ve ben onu seyrederken etrafımdaki havanın, birdenbire bir yıldız doğmuş gibi altın akislerle perde perde aydınlandığını, bir fikre çok benzeyen bir musiki ile dolduğunu hissetmiştim. Bu gülüş, bütün o taşlarda dinlenen ve geçmiş zamanı tahayyül eden Ölüm'e güneşten, aydınlıktan, çok sevdikten sonra açık gözlerle bırakılıp gidilen herşeyden toplanmış bir ithaftı. Emindim ki, orada, o sessiz taşlara sinmiş ruhlar, kendi lerini bu gülüşle bir an, yeni açmış bir gül fidam gibi taze, ıtırılı ve mesut buldular. Bununla beraber şimdi, oraya gitsem bu gülüşten hiçbir şey bulamayacağım ve ben öldüğüm zaman da bu mesut hatıramın biricik °ahidi kaybolacak..."

Bu düşünceyle harap ve herşeye küskün yürürken, birdenbire önüme çıkan tamdik bir arabacı beni adeta zorla arabasına aldı. Ayaklarının ucunda bir süs olarak konmuş küçük dar aynada kendi kırılmış ve biçare yalmzlığını seyrede ede bir müddet daha dolaştım. Artık etrafıma bakmıyordum; kendimi içinde uğursuz bir musiki gibi yükseldiğini hissettiğim düşüncelere bırakmıştım: "Ne diye bunun böyle olmasmdan mustaribim? diyordum. Niçin mutlaka hayatta bir devam istemeli ve neden bir ihtiras sahibi olmalı? Bütün bunların lüzumu ne? Bütün pmarlardan içmiş olsam bile ne çıkar? Lezzetle bitirdiğimiz her kadehin dibinde hep aym ifrit, külrengi İladekalanında hiçbir aydınlığım gülmediği kayıtsız, sabit gözlerle sarhoşluğumuza, susuzluğumuza gülecek olduktan sonra... Ömrümüzü idare eden kudretler, arzulanmıza ne kadar uygun olursa olsunlar, bizi" ondan kurtaramazlar. Bütün hilkat; geniş ve eşsiz kudretinde cam sıkılan bir Tannmın kendi kendini eğlendirmek için icadettiği bir oyundur. Hayat nimetlerinin değişikliği içinde bize, yaratıcı işareten kalan en büyük miras bu can sıkımtısıdır. Diyarlar fethedelim, mucizesine erilmez eserler verelim, her ammıza bir edebiyet derinliği veren ihsasların birbirinden öbürüne atlıyalım, aradaki en kısa fasılada onun zalim istihzası ile karşılaşmz. Hiç ummadığımız zamanda o gelir, karşımıza oturur, gözlerini gözlerimize diker... Kaç defa ondan en uzak bulunduğumu sandığım bir anda bulanık, ıslak nefesini almmda duydum. Okşadığım tende, kokladığım gülde, içtiğim şarapta hep bu zehir vardı. En hızlı, en mesut uykudan onun kolları arasmda kendimi bularak uyandım. Kimbilir belki de bizim için zamamn hakiki ritmini o yapıyor. Dakikalanmızı kendi arzusuyla uzatıp kısaltan ve bizi küçük uyamşlara benzeyen iti°lerle ölümün uçurum ağzma atan odur. En sonunda şeytani kahkahasını atarak üstümüze zamanın sürgüsünü çeker, fırının kapağını kapatır.."

Belki bu karanlık düşünceler oturduğum kır kahvesinde de devam edecekti. Fakat ihtiyar kahvecinin çok zarif bir hareketi onları öldüğü yerde kesti. Bir eliyle bana oturacağım iskemleyi düzeltten adam, öbürüyle kırmızı ve muhteşem bir gülü önümdeki şadırvanın kurnasına fırlatıvermişti. Gözlerimin önünde saat, manzara,hepsi bir anda bir bahar tazeliğine boyandı. bu ihtiyar ve biçare adam, bu sanatkar hareketi nereden öğrenmişti? Hangi asil terbiye, hangi güzellik ananesi kendi talihine bırakılmış, bu vatan çocuğunda devam ediyordu? Onun bu hediyesiyle ben birdenbire yeniden kıymetlerin dünyasına doğmuştum.

Bulunduğum yerden ova bütün büyüklüğüyle görünüyordu. Bursa Ovası'nın en sevdiğim tarafı, Muş veya Erzurum Ovası gibi sonsuz uzamamasıdır. Gözün lezzet alabilmesi için yetecek derecede büyük ve geniş, o kadarla kalıyor. Onun için daha ziyade bir sanat eserine benzer. Her taraf feyz içindeydi. Tabiat, bereketiyle sanki bütün etrafı ezmek istiyormuş da sonra tam zamanında yetişen bir ölçü hissiyle bundan vazgeçmiş gibi. Uzakta dağlar, daima eski şeyleri düşündüren, bizi bir ecdat rüyası gibi saran acayip şekilli kitleleri, dar gölgeli boğazları, küçük düzlükleriyle muhayyel bir saadet hissini bırakan küçük ve mesut manzaralı köylerini bağrına basmış uzanıyor, utku çerçeveliyordu. Daha ileride, son pıanda, koyu eflatuni heyulalar bu yumuşak çembere kendi sınırlarını katıyorlardı. Bazı yerlerde güneş buğulanmış

gibi bir kesafet kazanıyor, yer yer billur bir avize gibi çınlıyarak kırılıyor. Sağda büyük bir rahmani gölgeler halinde uzanmış.

Kendi kendime, ovanın ve etraftaki dağların neresine düştüklerini hiç aramadan, Lamii'nin meşhur manzumesinde, her yıl kışı kovmak için bahar ordusunu üç koldan yürüttüğü yerlerin adlarını saymağa çalışıyorum: Abıhayat Yaylağı, Molla Alanı, Saru Alan, Kurt Pınarı, Duğlu Baba, Şahim Efendi Pınarı, Kırkpınar, Binyaylak, Karagöl, Hızırbey Yurdu, Kuş Oynağı... Hayır, hepsini hatırlıyamıyacağım, zaten sıralarını da unutmuştum. Fakat belli ki masal yahut halk rivayeti bahar rüzgarlarını ovaya üç koldan getiriyor.

Vatan dağlarının saate, aydınlığa göre değişen renkleri! Ruhumuzun hakiki bahçesi sizdendir! Ve ben bu üzüntülü günümde size bakarken sükûnetinizden bir şeyin içime kaydığını hissediyordum. Bir an, etrafımda görülmiyen bir izi kovalıyarak uçuyor. Birdenbire Eşrefoğlu'nu hatırlıyorum. Kendisi için değil, Kul Hasan 'ın ölümünden iki yüz elli yıl sonra ona cevap için:

*Ari vardır uçup gider
Teni telden seçip gezer
Çandan bizden kaçıp gezer
Ari bizim bal bizdedir*

Bu manzumenin bir yerinde de:

Bahçe bizim gül bizdedir

diyor. Viyana hezimetinden sonra bu dille konu^aabilmek epeyce bir mesele. Fakat beni asıl tutan Kul Hasan'ın, ölümünden iki yüzelli sene sonra Eşrefoğlu ile kavga etmesidir. Demek ki Ölüm'ün saltanatı o kadar mutlak değil. Hacı Bayram'ın damadı olan Eşrefoğlu Bursa'da yatıyor; acaba nerede? Belki de göstermişlerdir de benim aklıma gelmiyor. Dördüncü Mehmed'in Şeyh Vani Efendi'ye verdiği Kestel köyüne de gönderdim. Vani Efendi, Viyana bozgunundan sonra Bursa'da menfi olarak yaşar. Acaba o kadar tazyik ettiği Mevlevilere ve bir zaman tekkelerini kapattığı Bektaşilere rasgelir miydi? Kimbilir Feyzullah Efendi. vakasından sonra ailesinden, hatta kedilere varıncıya kadar alınan kanlı intikamda bunun da bir payı vardır. Geç ve İüzumsuz bir zulüm. Fakat bu aydınlıkta, bu güzel ovanın karşısında Vani Efendi'yi düşünmektense havada hiyeroglifler, esrarlı şekiller, remizler çizen kuşlara bakmak daha iyi değil mi? İki güvercin, şadırvan yalağının kenannda sanki bu kaideyi bir aşk sembolüyle tamamlamak ister gibi boyun boyuna duruyorlar. Belki onlar buraya kahvecinin ben gelir gelmez attığı gül çekti. Suyun hareketiyle o sallandıkça onlar da aşk türkülerini söyleyecekler. Hiçbir şey düşünmek istemiyorum. Sadece bu anı ve bu aydınlığı Bursa Ovası denen büyük ve zümrütten yontulmuş kadehten içmekle kalacağım. "En iyisi budur, diyorum; e^oyayı bırakmalı, güzelliğinin saltanatını içimizde kursun."

Yavaş yavaş dinlendikçe manzara ve etrafımı dolduran şeyler benden uzaklaşıyor. Küçük şadırvanda suyun hareketine uyarak gidip gelen taze gül ve dört yanımı birdenbire alan su sesleriyle başbaşa kalıyorum. Hissediyorum ki, bu su sesi, şehrin üstünde adeta başka bir şehir yapıyor. Çok daha seyyal, çok hayali bununla beraber gördüğümüz şeyler kadar mevcut mimarisi her tarafı kaplamış. Kavsikuzah renklerinde bütün hayatı, daha temiz daha berrak tekrarlıyor. Belki asıl zaman, mutlak manasında zaman odur ve ben şimdi onun mücerret aleminde yaşıyorum.

Şimdi iyice anlıyorum ki, demin etrafımda dolaşan ve uçuşlarının fantazisine hayran olduğum güvercinler aslında bu şeffaf aleme ait, ondan bizim dünyamıza açılmış rüyalar

başka bir şey değildir. Bu alemde herşey var. Geçmiş günlerimiz, hasretlerimiz, ıstıraplarımız, sevinçlerimiz, ümitlerimiz, hepsi orada kendi hususiyetlerini yapan renklerle mevcut.

Önümde biraz evvel hayran olduğum manzara, insana bir kaçış veya kurtuluş arzusunu veren uzak köyler, Yeşil'in kapısında nöbet bekliyen genç serviler, küçük, gösterişsiz kabirlerinde uyuyan ölümler, hafızamda herbirinin yarı saati, mevsimi olan bütün o isimler, kendi çocukluğu ve geçmiş günlerim, Hüdavendigâr Camii'nde tekrar bulacağımı bildiğim ve küçük muhacir arabasının aynasından beyhude yere aradığım o tebessüm ve onu ömrünün ve neşesinin baharından, her an yeni bir ilhamla toplıyan kadın, hepsi orada, bu su seslerinin ördüğü alemde elele, yanyana, tıpkı hayalimde yaşadıkları gibi yaşıyorlar. Ve bir gün ben de sadece bir isim olursam, sırf bu küçük kahvede geçirdiğim mürakabe saatinin verdiği bir hızla bu su sesinde yaşıyacağım.

Şimdi Bursa'da, asıl zamanın yanıbaşında, bizim için ondan daha başka ve daha derin olarak mevcut olan ikinci zamanı yapan şeyin ne olduğunu öğrenmiş gibiyim. Bu ses ve onun etrafı kucaklıyan, sonsuz akisleriyle her dokunduğu şeyin özünü bir ebediyet derinliğinde tekrarlıyan senfonisi, bu mevsimlerin ve düşüncelerin ezeli aynası, zamanın üç çizgisini birden veren tılsımlı bir aynadır. Sanatın aynası da bundan başka birşey değildir.

MURADIYE'DE

Yakup Kadri Karaosmanoğlu

Uhrevi sükunetin ve uhrevi rahatın ne olduğunu bilmek isteyenler Bursa'da Muradiye Türbesine gitsinler! Ölüm, yalnız burada korkunç değildir. Mukaddes kitapların va'dettiği cennet bize yalnız burada mümkün görünüyor. Burada her dakika bir meleğin kanadı gibidir. Başımızın üstünden hayatın bütün hümalannı, gusselerini, şüphe ve endişelerini silen yumuşak ve nemnak bir tüy temasiyle geçer. Ey bi-karar gönül, dakikalara 'dur!' diyebileceğimiz yer burasıdır.

Zira, buranın eşiğini aştıktan sonra bize saatlerin, bize günlerin, bize yarının, bize öbür günün lüzumu kalmıyor. Bu dakikalann her birinde edebiyetin derin ve la-yetegayyer çeşnesini tadıyoruz. Artık hiçbir zevkin daha fazlasını istemiyoruz, burada zevklerin en cavedanisine eriyoruz.

Dışarda bıraktığımız şeyler ne kadar yakıcı, ne kadar acıdır! Sevgilinin bedeni ne çetindir! Dostun eli ne müz'iftir! Ana 'efkati ne kasvetli, evlat muhabetti ne zahmetlidir! Düşmandan intikam ve ikbalen kam almak ne kadar gailidir! Zafer ne zor, hezimet ne kadar

müthiştir. Bed-baht, burada kal, bu yeşillığe gömül, bu havalara karış! Dehrin hay-ı huyundan sana ne!

Kendi kendimize böyle söyleyerek yan belimize kadar gömüldüğümüz yeşilliğin içinde tabiatın hayatına karışınz.. Ölüm, eğer bu yeşilliğin altında zerre zerre dağılıp erimekse, ölüm eğer, bizdeki özün bu otlardaki usareye damla damla karışması demekse, onu °imdiden özliyelim. Çünkü bu otlar bizden daha güzeldirler ve ömürleri bizim ömrümüzden daha uzundur: Tam altı yüz seneden beri her bahar bu türbeleri sanyor. İçerde yatanlardan birisi niçin bu otları yetiştiren kara toprağı beyaz mermere tercih etmiş?

Merkadinin kubbesinde niçin yağmurlara bir menfez bırakmış? Türbedar yavaş bir sesle bize bu sırrı anlatıyor:

-Bahar olunca bu toprağın üstüne bir avuç arpa atarım.. Kubbedeki açıktan rahmet yağar, güneş vurur, birkaç hafta içinde mezann ortası yemyeşil olur.

Dünyayı fethetmek için çıkan cihangirlerin son dileğı böyle midir? Bundan mı ibarettir. Eğer böyle ise, bundan ibaretse biz ne istiyebiliriz? Biz ki, ne atımız, ne kılıcımız, ne de tuğumuz vardır, ne arkamızdan yürüyen ordular sahibiyiz. Eğer bir tavuskuşunun kanadına benziyen bu kapı saçağının altına kadar geldikse, bu bir tesadüf eserdir: Takdir isteseydi bizi bir mezbeleyle de sürükleyebilirdi. Zira, boynumuzdaki zincirler kendi irademizden de kuvvetlidir. Mezarlarını ziyaret ettiğimiz bu adamlar ise, hayatı kendi iradelerine ram ettikten sonra ölümü de kendi arzularına göre yapmışlar. Hala ne diyorlarsa öyle oluyor. Murad: "Merkadimin üstünü açık bırakın! Ta ki rahmetle nurdan mahrum kalmıyayım." demiş. Altı yüz seneden beri merkadinin üstü açıktır ve toprağı nur ve rahmetle münasebettedir. Bize kapıyı açan türbedar, o hükümdarın belki bininci, belki on bininci hizmetkarıdır, hergün emirlerini yerine getirmek için burada divan duruyor.

Ona sormak istiyorum:

-Şuracıkta bir köşeye kıvrılıp yatsam bana da bakar mısın?

Ve bir yıpranmış seccadenin üstünde diz çöküp kendi kendine şöyle diyorum: -"Dünya yüzünde ne bir bucağın, ne de bir bakıcın var! Nerde akşam olursa orada kalır bir serserisin! Yolunu hiç kimseler beklemiyor; seninle meşgul olan bir kimse yoktur. İkide bir gamdan şikayet edersin ve meserrete muhtacım deñsin; kimin ne umurunda! Öldükten sonra rahmete muhtac olacaksın! Fakat o deryadan senin hissene bir katre düşmiyecek! Zira yeryüzünde bir zerre sevap işlemedin. Gerçi uhrevi saadete bile bir şekil veren şu fanin gördüğü işlerden daha güzel hayaller yarattın, iakin bu hayallerin gizli düşen ceninler gibi gün görmeden çürüyüp gitti; çünkü hepsi de kudretinden daha üstün hudutsuz bir ihtirasın mahsulü idi."

Böyle düşünerek, başı ucunda diz çöktüğüm Ölü'nün serencamını kıskanıyorum.O, en hudutsuz şeye, o, hayale, o, rahmet ve gufran hissine vücut veren ve edebiyetin rükudetinden bir türbe suretinde temsil eden bahtiyardır. Yaşarken dünyayı, ölümlükten ukbayı fethetmek istedi. Ya°arken takdiri hükmüne ram etmişti; öldükten sonra rahmete emrediyor: "Sen şu kubbede açık bıraktığım yerden gir!" diyor sükun ve rükuda emrediyor: "Beni kaplayın, beni sarın! Nihayetsiz uykumu, bana nihayetsiz derecede tatlı kılın!" diyor ve rahmet, kubbede açık bıraktığı yerden giriyor ve sükun, etrafını bir anının kolları gibi sarıyor. Ah, bu serin ve yeşil sükun! Cenneti bundan başka türlü tahayyül edebilir miyiz? Bütün bir milletin muhayyilesidirki ona, asırlarca süren bir murakebe sonunda nihayet bu sureti vermi°.

^au vahşi ve coşkun otların arasında sanattan bahsetmek bir küfürdür. Burada hepimiz işlenmemiş bir zümrüt külçesi içinde birer damla ruhez. Eğer hariçdeki seslerin bize kadar gelmesi mümkün olsa da bize sorsalar ki: "Güzellik nedir?" Hiç düşünmeden: "Bu yeşilliktir" diyeceğiz. Çünkü biz burada, herhangi bir şeye dışından bakmak hassasını kaybettik; yalnız batını değil, batın olduk. Biliriz ki hiçbir "eser-i sanat" bize bu hidayeti veremez.

BURSA İÇİN

Behçet Kemal Çağlar

Farzedelim ki Bursa'ya yol alan bir uçaktayız. Uçtu uçtu kuş uçtu, Adapazan'ndan geçti, şimdi Geyve Boğazı'nı aşıyor. Bursa'ya yolcudur. Sıra tepeler rüzgarında hava kayığına binmiş gibi sallanıyoruz. Birden, köylerle benekli, ağaçlıklarla bezenmiş tabak içi bir ova, aşağıda beliriveriyor. Düzlüğe doğru süzülüyoruz. Topraktaki saban izleri esmer bir alındaki çizgileri andıyor. Solumuzda benek benek karlı Uludağ, sağımızda tümsek tümsek çamlı yaylacıklar, ötede zümrüt düzlükler, aranan bulanık sular, okşayan rüzgar, saran sis ve yeşil, yeşil, yeşil !...

Toprağın çok büyük çukuru mavi su ile dolunca Akdeniz, Karadeniz, denir de toprağın çok büyük düzlüğü yeşil nebat seliyle, dolunca, neden "Yeşil Deniz" denmez de "Bursa Ovası" denir, aklımız ermez. Kımıl kımıl, pınl pınl, dalga dalga, fakat durgun ve mahmur bir bahar denizi. Ottan, ekinden başlayıp gülden, asmadan geçerek kestaneden selviye doğru kat kat yükselen bir yeşillik. Ovaya serilen bu yeşilliğin üstünden göğe dikilmiş bir beyazlığa doğru uçuyoruz. Gökte, Bursa Ovası'ndan Uludağ'a doğru mavinin içinde yeşilden beyaza. İşte Uludağ'a sürtünecek gibiyiz, çamlar altımızda yeşil kevenler. Kar sulan gümüş zincirler. Kavaklarla servilerin arasında minarelerin boy atıp kubbelerin gelişmesi, tarihin değil baharın, insanın değil de tabiatın eseri gibi. Şimdi uçağı bırakmak, göğün maviliğini hiçe saymak, çekirge gibi ağaçtan ağaca, kubbeden kubbeye sıçnyarak Bursa 'yı gezmek hevesinin ruhu deli ettiği zamandır. Oh işte Bakacak Tepesi. Geceleri ay Bursa'ya Osman'ın ruhu gibi oradan doğar. Kitaplar der ki: "Kayıhan Kabilesinin Başbuğı Osman Bey, biraz sonra ordusunun kollan arasında alacağı güzel şehri oradan bir zafer kartalı edası ile seyrederken masallarda peri kızlanna aşık olanlar gibi ilk görüşte Bursa 'yı öyle benimsemiş ki Allah beni buradan ayırmazın demiş ve güneşte pınl pınl yanan bir gümüş kümbeti göstererek oraya gömülmesini istemiş." Bakacak'ta Osman'ın ruhu rüzgar olmuş esiyor; ovada ise mazlum cariye, fakat nazlı Sultan Nilüfer'in ruhu çay olmuş kıvranıyor. Bizi tarih havaya ulaşıp kucaklamakta, alıp yere bastırmaya çabalamaktadır. Tarih bizi göğün aydınlığından, yeşilin berraklığından çekip mazinin boşluğuna götürmek hevesinde. Bursa'da eskimemiş, yıpranmamış bir eski zaman nefes alıyor. Bursa, yukarıda, havadan, ince suların gümüş telleri, inişli çıkışlı kocaman göğsüne gerilmiş bir yeşil saz gibi; şırıltıdan, efiltiden nağmelerle kendiliğinden çalınıp duruyor. Bu makama hicazkar, mahur filan gibi bir isim koymak gerektir. ..Karaçelebi Zade

^au vahşi ve coşkun otların arasında sanattan bahsetmek bir küfürdür. Burada hepimiz işlenmemiş bir zümrüt külçesi içinde birer damla ruhuz. Eğer hariçdeki seslerin bize kadar gelmesi mümkün olsa da bize sorsalar ki: "Güzellik nedir?" Hiç düşünmeden: "Bu yeşilliktir" diyeceğiz. Çünkü biz burada, herhangi bir şeye dışından bakmak hassasını kaybettik; yalnız batını değil, batın olduk. Biliriz ki hiçbir "eser-i sanat" bize bu hidayeti veremez.

BURSA İÇİN

Behçet Kemal Çağlar

Farzedelim ki Bursa'ya yol alan bir uçaktayız. Uçtu uçtu kuş uçtu, Adapazan'ndan geçti, şimdi Geyve Boğazı'nı aşıyor. Bursa'ya yolcudur. Sıra tepeler rüzgarında hava kayığına binmiş gibi sallanıyoruz. Birden, köylerle benekli, ağaçlıklarla bezenmiş tabak içi bir ova, aşağıda beliriveriyor. Düzlüğe doğru süzülüyoruz. Topraktaki saban izleri esmer bir alındaki çizgileri andıyor. Solumuzda benek benek karlı Uludağ, sağımızda tümsek tümsek çamlı yaylacıklar, ötede zümrüt düzlükler, aranan bulanık sular, okşayan rüzgar, saran sis ve yeşil, yeşil, yeşil !...

Toprağın çok büyük çukuru mavi su ile dolunca Akdeniz, Karadeniz, denir de toprağın çok büyük düzlüğü yeşil nebat seliyle, dolunca, neden "Yeşil Deniz" denmez de "Bursa Ovası" denir, aklımız ermez. Kımıl kımıl, pınl pınl, dalga dalga, fakat durgun ve mahmur bir bahar denizi. Ottan, ekinde başlayıp gülden, asmadan geçerek kestaneden selviye doğru kat kat yükselen bir yeşillik. Ovaya serilen bu yeşilliğin üstünden göğe dikilmiş bir beyazlığa doğru uçuyoruz. Gökte, Bursa Ovası'ndan Uludağ'a doğru mavinin içinde yeşilden beyaza. İşte Uludağ'a sürtünecek gibiyiz, çamlar altımızda yeşil kevenler. Kar sulan gümüş zincirler. Kavaklarla servilerin arasında minarelerin boy atıp kubbelerin gelişmesi, tarihin değil baharın, insanın değil de tabiatın eseri gibi. Şimdi uçağı bırakmak, göğün maviliğini hiçe saymak, çekirge gibi ağaçtan ağaca, kubbeden kubbeye sıçnyarak Bursa 'yı gezmek hevesinin ruhu deli ettiği zamandır. Oh işte Bakacak Tepesi. Geceleri ay Bursa'ya Osman'ın ruhu gibi oradan doğar. Kitaplar der ki: "Kayıhan Kabilesinin Başbuğu Osman Bey, biraz sonra ordusunun kollan arasında alacağı güzel şehri oradan bir zafer kartalı edası ile seyrederken masallarda peri kızlarına aşık olanlar gibi ilk görüşte Bursa 'yı öyle benimsemiş ki Allah beni buradan ayırmasın demiş ve güneşte pınl pınl yanan bir gümüş kümbeti göstererek oraya gömülmesini istemiş." Bakacak'ta Osman'ın ruhu rüzgar olmuş esiyor; ovada ise mazlum cariyeye, fakat nazlı Sultan Nilüfer'in ruhu çay olmuş kıvranıyor. Bizi tarih havaya ulaşıp kucaklamakta, alıp yere bastırmaya çabalamaktadır. Tarih bizi göğün aydınlığından, yeşilin berraklığından çekip mazinin boşluğuna götürmek hevesinde. Bursa'da eskimemiş, yıpranmamış bir eski zaman nefes alıyor. Bursa, yukarıda, havadan, ince suların gümüş telleri, inişli çıkışlı kocaman göğsüne gerilmiş bir yeşil saz gibi; şırıltıdan, efilten nağmelerle kendiliğinden çalınıp duruyor. Bu makama hicazkar, mahur filan gibi bir isim koymak gerektir. ..Karaçelebi Zade

makamı" demek doğru olacak; çünkü bu yeşil saza o gümüş tellerin iki yüzünü bu zevk sahibi Osmanlı veziri germiş bulunmaktadır.

Biraz daha yükselerek Yeşil Caddesi'nin üstüne doğru geldiniz mi bütün Bursa Yeşil Cami'in alt kat namazgahına, uçsuz bucaksız avlusuna serilmiş bir seccadedir. Her servi, fetih ordusunun adı tarihe geçmemiş bir şehidini kökleriyle arayıp bulmuş, şimdi onu bekliyor gibi şuurlu bir vakfede. Kurumuş dallar varsa onlar da fetih ordusunun önündeki Alp Eren Geyikli Baba'nın tahta kılıçları demektir. Bu anda seçilebilen her atlı bir Konur Alp'tır. Yerden olduğu kadar gökten de her semt ayrı çekici, her mabet ayrı güzel. Yukardan yeni mimarisinin uydurmalığı belli olmıyan Emir Sultan Türbesi, bir yeşil avuç içinde kaldırılıp göğe sunulmuş gibi, ovadan yukarıda, masallara geçmiş ilk haliyle duruyor. Orada çok eskiden yılda bir yapıldığı, fakat şimdi terkedildiği bildirilen Erguvan bayramıyla hasat töreni havadan 'hiç de terkedilmiş görünmüyor; aksine, her sabah Bursa'nın utkundaki pembe doğu Emir Sultan'da bir Erguvan bayramıdır. Her akşam Bursa ufkundaki sarı batı, Emir Sultan'da bir hasat törenidir. Ta yukardan, bulutların içinden Bursa, güne bakan gözleriyle, ovalar boyunca sürüklenen yeşil şalı ile, kubbe ve minare dediğimiz tanelerden dizilmiş gerdanlığı ile, birden bir dağın ardında buluverdiğimiz bir geçmiş zaman güzelidir ki, modem güzellerden daha fazla bir hayranlık uyandırmakta, hala taptaze bizi çağırılmaktadır.

Bursa bu... Kaskatı mermerleri halvette kadife, mihrapta alın, türbede mum, şadırvanda su yapan Türk dehasının zamanı altederek gizli saklı yaşamakta olduğu yer. Tabiatın çınarın tarihin sarmaşığını sarmış, adına "Bursa", demişler.

Aziz okuyucularım, Bursa'da gökten inmeye, yere ayak basmağa, büyülenip kalmaya, tutulup kekelemeye cesaretiniz var mı? Bursa'da ayak bastığınız her taş görünmez mahzenin acemice konmuş kapağı gibidir. Hayalinizin ayağı bir sürçtü mü, o taş altınızdaki çekilir ve zaman, taşma vakti bekliyen büyük sular gibi dört bir yanınızdan fışkırır. Bursa'da yaslandığınız her sur parçası bir benttir ki, biraz sonra tarihin seli zorlayıp onu yıkacak, gelip sizi suyuna katacaktır

Bursa'nın rastgele ağacın büilin bahar, rasgele evinde bütün Bursa barınır. Hangi eve giderseniz orada Bursa'nın bütün semtlerini bezlere oyalar halinde resmedilmiş olarak bulacaksınız. Muradiye'nin çınarları, Emir Sultan'ın servileri, Işıklar'ın pencereleri, şehirde bir semti ve oyada da bir çeşidi gösteren isimlerdir. Mehmet Çelebi çiniden baharının kucağında baygınlaşmış yatıyor. Cem'in ruhu türbesinin çinilerindeki kırmızı karanfillerde tütüyor. Bursa eski yaratmalarla doludur; yeni yapmaların onları bozmamalarına, bastırmamalarına elbette dikkat edilecektir. Pek farkında değiliz ama, Bursa'yı sayıklarken zamanımız doluverdi. İyisi mi koca bir divandan yer yer mısralar okuyup da eseri acele ile incelemiş görünür gibi, Bursa'nın bir iki güzelliğine dokunup geçerek değil, taşına, toprağına, ağacına, tapmağına değerek gezmek için gelecek cumamızı ayıralım. Size *Gönlüferah'ta* sabahı, Muradiye'de öğle sonunu, Yeşil'de akşamı anlatmazsam neye yarar? Bursa'nın sisine bürünmek güzel... Ya havlusuna sarınmak, suyunun şınlıtısını dinlemek güzel, ya kaplıcalarının ılıklığına girmek?

Bursa Ovası'nın yeşilinde öyle soğukkanlı ağaç sevgisi duymakla kalamazsınız; dallara ihtirasla sarılmak arzunuz tutar. Orada ahretlik serviler bile ibadette iken de gözleri ihtirasla parıldayan azizeler gibi sizi baharın koynuna çağırırlar. Göğüs düşmeleri rüzgarla çözülerek, genç bacakları dikenle çimdiklenerek, bekaretini tabiata vermiş eski Yunan Kızı 'Bilitis'in şarkılarını bilmessiniz: " Bir yem yeşil ağacın en uç dallarındayım; rüzgar estikçe ağacın yaşadığını duyuyorum. Gövdeyi saran bacaklarımı daha kuvvetle sıkıyor ve aralanan dudaklarımı körpe bir ağacın yosununa yapıştırıyorum". Dişi Bilitis'in şarkısını bırakında genç Bursa aşığının türküsünü dinleyin:

*Yar kendimi vermeye istekli i°te deyip
Bir mevsim baş ucumda ayrılmadan bekleyip
Gözüm buğulanarak ilk günahı işlemek:
İlk dalda olgunlaşan meyveyı dişlemek!
Bu bahardır dokunan nefes gibi derime;
Akıp omuzlarımdan dökülsün içerime,
Her dal ayrı şadırvan, her çiçek ayrı köpük...
Hala kuru kalmakta kollarım yana düşük,
Bilmezmi kör salacakbulmayı toprağımı
Beklerim seve seve daldırıp ayağımı...*

BURSA'DA BAHAR

Abdülbaki Gölpınarlı

Baharın ikinci ayına girdik, Nisan bitmek üzere. Esen yel, can can katıyor. Yağan yağmur, toprağı kabartıyor. Eski bir inanca göre Nisan yağmuru yağarken her yaratık, ağzını açarmış. Sedefin ağzına düşen katre, inci olurmuş, yılanın ağzına düşen zehir.

Büyük hakim Şirazılı Sadi bile; Doğunun ikili inancının, *fatalist* kanaatinin bir son ucunu, "*Tabiatındaki letafetten şüphe yokken gene de yağmur, lalelikte lale bitirir, çalılık çirpılıkta çer-çöp*" der. Halbuki çalılıklar, insan eliyle, insan emeğiyle laelolik oluyor, elverir ki insan eli, tabiat gücünü hizmetine alsın. Bırakalım felsefeyi; baharın kitap okunmuyor. Bu hava,

insanı saran bu güzelim koku, düşünceyi dört duvar içine sokmuyor. Nabızlar atarken insan, içten gelene uyuyor.

Bahar, uyanış çağıdır. Tabiatın, geriniş zamanıdır dünyanın, göz açış demidir yaşayışın. Yorgun insan, derin bir nefes alır, bir an dinlenir, inanır kendisine, yeni bir hamle için kalkar. Uyanan kişi, göz açar, gerinir, boynuna, vücut yapısının üstünde şöyle bir devir gösterir, saçlarını parmaklariyle tarar ve birden-yekinir, dupduru ayaktadır artık. Bir vuslat anından sonra sereserpe yayılan genç, ilk rehaveti geçirince tekrar duyar kendisini, tekrar sarılır sevgiliye, nabızları tekrar atar. İşte budur bahar; ölmeyen varlık, uyuyan gençlik, uyuşan yaşayış, baharda nefes almadadır, gerinmededir, yeniden hayata sarılmadadır.

Dikkat edin çamlara; koyu yeşil yaprakların uçlarında filizi yeşil, yeni, yepyeni türemeler, uzamalar göreceksiniz. Erguvanlara bakın; menekşe mavisiyle kırmızı arasındaki renkler, yavaş yavaş yeşille işlenmede; bir ay sonra yemyeşil olacak o dallar. Yağmurdan sonra güneş açınca kırları gördünüz mü? Gözle görürcesine, elle ölçülürcesine bir verim var tabiatta. Toprak gebe, doğuruyor. Cansız sandığımız şeylerde bile bir şeyler oluyor. Bir kayadan bir filiz, bir taştan bir selvi fidanı bitmede. Yaşamıyan, yaşayış potasında madde oluyor, yaşıyacaklara, yaşayış maddesi. Yaşama kabiliyeti, damarlarında atan, varlığında, yaşayış dolaşan, kudreti,yapısında duyan her şey, yenileniyor, yeniden doğuyor.

Ben, her bahar deli olurum, kendimden geçerim. Bu mevsimde, evlerde duramam, duvarlar sıkar beni. Çıkarım yazılara, yazılı kitaplardan geçerim, yazılan kainatı seyre dalmıya,onunla birleşmiye çalışırım, zaten de ayrı kaldığım yoktur ki.

Fakat bu yıl, bambaşka bir aleme daldım; yirmi günümü Bursa'da geçirdim, baharı, 'orda kutladım. Bundan önce de görmüştüm Bursa 'yı. Fakat kütüphaneler, tozlu sayfalarla bürümüştü beni, Bursa 'yı göstermemişti bana. Sıra sıra yazılar, yazılardan mahrum etmişti beni. Bilirdim, duyardım; Yeşil Bursa derlerdi. Okumuştum, Ahmet Hamdi Tanpınar, bir kitabında, o yeşilliği, bir kanaviçe gibi işlemişti. Fakat kafadan okuyuş, gözle görüşe, özle duyuşa benzemiyor ki.

Bursa'da bahar, bambaşka. Mavi, koyu mavi, mor, tirşe, yeşil, koyu yeşil ve filizi Bazı kere bu renkler, kesin bir ayrılış çizgisiyle ayrılmış gibi görünür. Bazı kere birisi, öbürünü tamamlar gibidir, eşinin içine girer, onunla kaynaşır. Bütün bunların üstünde, daim bir hareket, daim bir köpürüş, bir oluş. O köpürüşün, o hayatîyetin ifadesi, bir an içinde beliren, bir an içinde kaybolan çöşkunluk, köpükler. Bu yaşayış sahnesi, ancak sevgili denizde görülebilirdi: halbuki ne garip ; Bursa Ovasında, bütün bunları gördüm ben.

Uludağ'ın eteğinde, Bursa Ovası 'na hakim en güzel yerde, manzaraya karşı yayılan "Gönİüferah " otelinden seyrettim Bursa 'yı. Bütün bu renkler orda. Yeşilin çeşitlisi ordan görünmede; tabiatın yaratıcılığı, yaratılışı, yaratış kudreti ve yaşayış cehdi, ordan seyredilmede. Şu koyu yeşil selviler, dikine çıkmakla beraber orda ufku aşmıyor, sanki arkadaki fonun üstüne fırça darbeleriyle kondurulmuş, biraz kabarık görünmede. Arkadaki hafif sisli açık yeşil fon, bunları belirtmek için hazırlanmış. Şu boz yollar, dostu dosttan ayıran demiyeyim, dostu dosta, sevgiliyi sevgiliye kavuşturan yollar, iki rengi birbirinden ayıramıyor. Tarihi dile getiren şu güzelim anıtlar, manzarayı bozmuyor, görüşe düşünceyi katarak dekoru tamamlıyor. Bursa, tümüyle; tabiatı kudretle, tarihi yaşayışla, rengi insan enerjisiyle, göz nuriyle, görüşü duyuşla kaynaştıran bir şehir Havada uçuşan, gözle görülen, özleduyulan baharlar, sanki bu, bir modern ressamın elinden çıkmış tabloda, denizin köpüklerini temsil etmede. Bursa fotoğraf değil; her rengi, renginin her nüansı, üstüne vurulan her fırça, içten gelen, görüşten doğan, cana canlar katan, yaşayışa kudretler veren bir tablo. Bu tablonun çerçevesi, o güzelim ovayı çepeçevre kuşatan gök kubbe; fakat o çerçeve de bu denizi tamamlayan, bu tabloya renk veren ve bu resimden renk alan çeşitli renklerle süslü; öylesine ki insan bu görünüşten öte bir alem bulamıyor, dünya, sanki Bursa ve Bursa, dünyanın ta kendisi.

Bir an, göz yorulunca, bir an, düünce durunca, insan, nasıl kendi alemine çekilirse ben de yaşadığım muhite çekiliyorum; fakat orda da gördüklerimi sözle söyleyenlere, duyduklanmı özle anlatanlara rastlıyorum. Ne olurdu, bir makale kadrosuna, bu canlan da sığdırabilseydim.

Bursa; tarihi dile getiren, bir devleti kuran, işlenen çiniye, yüzyıllar boyu erfiğin göz nuriyle rengini katan, yeşilin, çeşitli görünüşlerini belirten, bahann türlü neşelerini işleyen, asırları canlandıran, modern resmi fotoğraftan ayıran şehir. Toprağından sular kaynıyan, rutubetiyle verdiği sızıyı, şifalı sularıyla iyileştiren, derdini, dermaniyle beraber bağışlıyan, temizliyen, varlığı yıkıyan, antan şehir. Konuşacağım Bursa, konuşacağım seninle ve senin için.

KAYNAKÇA

- 1) Bursa TC Kùltür Bakanlığı
- 2) Bir Masaldı Bursa Engin Yenai
- 3) Yurt Ansiklopedisi